

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 • VIII. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 • VIII. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtktár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes,
c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas vármegyei főügyész helyettes,
egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd,
tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Giricz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 · VIII. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

TANULMÁNYOK

- 4** Lajtár István
A biztonság szerepe a büntetés-végrehajtásban
- 12** Horgos Livia
A bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy jogi helyzete a gyanú differenciáltságának tükrében
- 25** Tilki Katalin
A vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgezéses esetek – III. rész

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 41** Windt Szandra
„Az ügyésznek is szemfülesnek kell lennie”
Beszámoló két emberkereskedelemmel foglalkozó OKRI-s rendezvényről

HÍREK

- 45** Heckenast Dóra
Az ügyészi perújítással kapcsolatos jogalkalmazási problémák a szabálysértési jogban
- 53** Hock Bálint
A közérdekű munka átváltoztatása, végrehajtásának félbeszakítása, illetve végrehajthatóságának megszűnése a gyakorlat tükrében
- 61** Pósa Edina
A Be. 4. § (5) bekezdésének módosításával felmerült jogalkalmazási problémák
- 65** Tatay Eszter
Az embercsempészás kísérlete és előkészülete elhatárolásának és bizonyításának nehézségei

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 71** Kiss Máté Jenő
Menekülés a párkapcsolati erőszak börtönéből – I. rész:
Az agresszor életére törő bántalmazottak cselekményének megítélése a kontinentális jogrendszerekben

KÖNYVAJÁNLÓ

Könyvismertető

- 85** Sárík Eszter
Ki mondta, hogy a kriminológia nem lehet költészet (is)?! Recenzió Korinek László: Paradoxonok a kriminológiában című tanulmánykötetéről
- 91** *Válogatás a szakirodalomból*

LAJTÁR ISTVÁN*

A BIZTONSÁG SZEREPE A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

A BIZTONSÁG ÁLTALÁNOS JELENTŐSÉGE

A biztonság – az emberi lét alapvető elemeként – életünk egyik olyan fontos kérdése, amelynek jelentősége napjainkban különösen felértékelődött. E körben olyan fogalomról van szó, amely önmagában nem értelmezhető, csupán a veszéllyel mint ellentét-párjával együttesen. A biztonság aktuális állapota ugyanis mindig a veszély elhárításának fokától függ. A veszély azt az állapotot jelenti, amely valamilyen társadalmilag elfogadott érték sérelmét okozhatja. Ehhez képest a biztonságot – általános és konkrét szinten egyaránt – a veszélyek és a kockázatok hiánya jellemzi.

A biztonság *általános* szintjén kiemelt jelentőséggel bír a közbiztonság. A *konkrét* biztonsági szinten pedig az egyes szervezetek sajátos biztonsági normái működnek, e körbe tartozik a büntetés-végrehajtás is.

Rendkívüli eseményekkel terhes világunkban a biztonság kérdése egyre komplexebbé vált. Ezzel párhuzamosan érzékelhető elvárás fogalmazódik meg a társadalom részéről a veszélyeztetett értékeink védelmét biztosító normákkal szemben; legyen szó akár regionális vagy globális válságokról, háborús veszélyről, migrációs nyomásról, vagy a terrorizmus fenyegetéséről. Egyre fontosabb ezért, hogy világunkban a jog is segítse a biztonsághoz való jogunk érvényesülését. A rend és a biztonság kérdése szorosan összefügg a társadalom védelmének követelményével. Ennek pedig fontos eszköze a büntető anyagi és végrehajtási jogi szabályozás.

A büntető anyagi jogi szabályozás kapcsán a jogalkotó a jogkövető állampolgárok védelmét szolgálta, amikor olyan új büntetőjogi kódexet¹ (a továbbiakban: Btk.) alkotott, ami hatékony és visszatartó erejű büntetéseket helyezett kilátásba. A Btk. a súlyos bűncselekmények esetében, illetve a fokozottan veszélyes elkövetőkkel szemben következetesen érvényesíti az állami büntetőha-

* LAJTÁR István PhD, legfőbb ügyész helyettes; c. egyetemi tanár, KRE ÁJK.

¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

talmat megtestesítő büntetőjogi szigort. A tetтарыыos büntetőjogi szemléletet követő és az állampolgárok biztonságérzetének javítását szem előtt tartó kódex kellő garanciája annak, hogy a bünt törvényes és igazságos büntetés kövesse.

Mindig is lesznek persze olyanok, akik számára a rend és annak megőrzése, a biztonságérzetet és a társadalom védelmét erősítő szankció, a tetтарыыos következmény és annak következetes végrehajtása szitokszónak számítanak. Az ilyen szemléletmódot követők hajlamosak azonnal félelemkeltést, a bűnelkövetőkkel szembeni intézményesült állami bosszút kiáltani. A világot a büntetőjogi korrektség szemüvegén keresztül vizsgálók csupán azt hagyják figyelmen kívül – meggyőződésem szerint szándékosan –, hogy a biztonság éppúgy része egy demokratikus társadalomnak, mint a szabadság.

A BIZTONSÁG ÉS A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

A bűncselekmények a jogrend sérelmét jelentik, ennek megfelelően a büntetőjogi felelősségre vonás az állam alkotmányos kötelessége. Ezen köteleesség gyakorlása pedig hatékony és adott esetben súlyos jogkorlátozással járó eszközök igénybevételét jelenti, ami legmarkánsabban a végrehajtási szakaszban érvényesül. A büntetés-végrehajtás „veszélyes üzem”. Rendeltetésszerű működéséhez ezért a fogva tartás rendjét és biztonságát garantáló törvényi szabályozás szükséges. Ezt biztosítja Magyarország Büntetés-végrehajtási Kódexe² (a továbbiakban: Bv. tv.).

A megfelelő jogi szabályozás mellett természetesen elengedhetetlen a kellő személyi és tárgyi feltételek megléte, a statikus és dinamikus biztonság együttes garantálása. A bv. intézetekben a fogva tartás törvényes végrehajtásához szükséges rend és biztonság kialakítása, fenntartása a büntetés-végrehajtási szervezet feladata. Azé a szervezete, amely maga is fegyveres rendvédelmi szerv³.

Hangsúlyozni szükséges, hogy a végrehajtás rendje és biztonsága egymással szorosan összefüggő, de nem szinonim fogalmak. A végrehajtási rendet – az elítélt egyéni körülményeinek figyelembevételével – az egyes fokozatokhoz kapcsolódó rezsimszabályok szerint, differenciáltan kell kialakítani. A végrehajtás biztonsága ehhez képest olyan állapot fenntartását jelenti, amelynél garantált:

- az intézetben tartózkodó személyek élete és testi épsége,
- a büntetés-végrehajtás anyagi javainak sértetlensége,
- valamint a büntetés-végrehajtási feladatok zavartalan ellátása.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a biztonság megléte olyan helyzet fennállását jelenti, amikor a rendeltetésszerű működést rendkívüli esemény nem zavarja meg.

² 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.

³ A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény alapján.

A büntetés-végrehajtás biztonságán belül beszélhetünk a fogva tartás és a bv. intézetek biztonságáról. Előbbi a fogvatartott hollététől függetlenül érvényesül, akár a bv. intézeten belül, akár azon kívül tartózkodik, utóbbi pedig a bv. intézet mint objektum biztonságát jelenti. Különbséget kell tennünk továbbá az objektív biztonsági állapot és a szubjektív biztonságérzet között. Az objektív biztonság a börtön biztonságának valódi állapotát jelenti, a szubjektív biztonságérzet pedig az ehhez való tudati és érzelmi viszonyt. E kettő általában fedi egymást, de nem szükségszerűen. Előfordulhat, hogy a fogva tartás objektív biztonsági helyzetét szubjektíven alul-, illetve felülértékelik, ami komoly problémák forrásává válhat. Alulértékelés esetén a bv. intézetben lévők még megfelelő biztonság esetén is bizonytalanságban érezhetik magukat. Felülértékelés során pedig hamis biztonságérzet alakulhat ki. Ez azzal a veszéllyel járhat, hogy a börtön személyzete akkor is biztonságosnak érzi az intézet működését, ha egyébként magas fokú a rendkívüli események bekövetkezésének esélye.

A VÉGREHAJTÁS BIZTONSÁGÁNAK FŐBB ELVEI

A büntetés-végrehajtás biztonságos működése több alapelv együttes megvalósulását feltételezi.⁴ A szükségesség és arányosság elve értelmében a bv. intézetek biztonságos működését úgy kell kialakítani, hogy az megfeleljen az objektív biztonsági helyzetnek és követelményeknek. A túlzott biztonságra törekvés, vagy a szükségesnél csekélyebb biztonság egyaránt káros. A túlzott biztonság csorbíthatja a fogvatartottak jogainak érvényesülését, gátolhatja a reintegrációs törekvéseket és ellenállást válthat ki a fogvatartottakból. Az ilyen észszerűtlen intézkedések ellen nyíltan vagy burkoltan felléphetnek. A szigorító biztonsági intézkedések ezért csak akkor helyesek, ha megfelelő helyzetelemzésen alapulnak. Ugyanakkor a szükségesnél csekélyebb biztonság is elfogadhatatlan kockázatot jelent; gátolhatja a büntetés-végrehajtási feladatok ellátását, fellazíthatja a fegyelmet, végső soron különböző rendkívüli események forrása lehet.

Az egyéniesítés és differenciálás elvének lényege, hogy nem szükséges minden fogvatartott részére ugyanolyan biztonsági protokollt alkalmazni. A fogvatartottakat úgy célszerű csoportosítani, hogy a bánásmódot és a biztonságot is a csoportok összetételéhez és sajátosságaihoz lehessen igazítani.

A dinamikus biztonság elve a fogvatartottak és a személyi állomány közötti pozitív viszonyokon, a megfelelő bánásmódon alapszik. Ma már általánosan

⁴ CSORDÁS Sándor: A biztonság régi és új szerepe a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle*, 2008/2., 37.

elfogadott tétel, hogy a végrehajtás tényleges biztonsága csak a fogvatartottak együttműködésével biztosítható. Tartós biztonságot ugyanis nem kizárólag erős kényszer teremthet, hanem az olyan önfegyelem, amit csak motivált és elfogadó emberektől lehet elvárni. Ehhez a börtön személyzetének ismernie kell a fogvatartottakat és – törvényes keretek között – megfelelő kapcsolatot és légkört kell kialakítania. Ez a dinamikus biztonság alapja. Természetesen mindez feltételezi a megfelelő létszámú, jól képzett és kellő szakmai rutinnal rendelkező személyi állomány meglétét. Ennek biztosítása manapság különösen komoly kihívást jelent a bv. szervezet számára.

Itt szükséges utalni arra, hogy a biztonság rendkívül költséges dolog. Ezért a szükséges pénzügyi fedezet megléte az utánpótlás és az életpálya terén is elengedhetetlen.

Természetesen ugyanez igaz a különböző informatikai fejlesztésekre nézve is. Hiszen napjainkban a digitalizáció szerepe a biztonság kapcsán is egyre meghatározóbb, legyen szó elektronikus megfigyelési és távfelügyeleti eszközökről, testkamera vagy drónok használatáról.⁵

Végül meg kell említeni a kiszámított kockázat elvét. Ez egyaránt érvényesül a biztonsági rendszer kialakításakor, az ilyen feladatok elvégzésekor, valamint egyes biztonsági helyzetek megoldásakor. Természetesen a végrehajtást érintő valamennyi döntés hordozhat kockázatot. A döntést hozó felelőssége éppen abban rejlik, hogy előre lássa és kalkulálja a lehetséges kockázatokat, és intézkedését ezek ismeretében hozza meg.

A BIZTONSÁGOT VESZÉLYEZTETŐ RENDKÍVÜLI ESEMÉNYEK

Az életben általában véve sincs teljes biztonság, és ez különösen igaz a büntetés-végrehajtásra. A legnagyobb gondosság mellett is bekövetkezhetnek rendkívüli események. Ezek olyan történések, illetve cselekvések, amelyek súlyosan sértik vagy veszélyeztetik a fogva tartás biztonságát, ezért külön intézkedések bevezetését teszik szükségessé. Ilyenek különösen:

- a terrorcselekmény, a fogolyzendülés, a fogolyszökés;
- az elítéltek által elkövetett más bűncselekmények;
- a fogvatartott öngyilkossága, halála; valamint
- a bv. szerv létesítményét vagy járművét veszélyeztető események.

Az elmúlt évben a hazai bv. intézetekben – az egyéb rendkívüli események mellett – 1 fogolyszökés, 7 öngyilkosság, 74 haláleset, 2 fogvatartottak által egymás sérelmére elkövetett emberölés, valamint 35 hivatalos személy elleni erőszak történt.

⁵ Bv. tv. 150. és 150/A. §; különösen 150. § (4b) bek.

Itt szeretnék arra utalni, hogy büntetés-végrehajtás biztonságára a SARS-CoV-2 koronavírus-világjárvány (a továbbiakban: pandémia) is komoly potenciális veszélyt jelentett. Olyan szakmai és emberi kihívást, ami tartósan próbára tette a bv. szervezet és a fogvatartottak tűrőképességét. Külföldi példák is mutatják, hogy milyen veszéllyel jár az egyes korlátozó intézkedések miatti fogvatartotti elégedetlenség. Az ENSZ kimutatása szerint a pandémia első évében több mint 50 országban volt börtönlázadás. Magyarországon a pandémia kapcsán csoportos rendkívüli események nem történtek, a büntetés-végrehajtás a világjárványt biztonsági szempontból is jól kezelte.⁶

Meggyőződésem szerint a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetek biztonsága alapvetően stabil. Sajnos időközönként mégis előfordulnak olyan nagy médiafigyelmet kapó rendkívüli események, amelyek a széles közvélemény is felzaklatják. Ezek közül most két közismert esetet említenék.

Fogolyzandulás büntette miatt emelt vádat 2016 elején a Csongrád Megyei Főügyészség hét iraki, két szír és egy szerb állampolgárságú személlyel szemben. A terheltek 2015 őszén – 71 más idegenrendészeti őrizetben lévő fogva tartott társukkal együtt – a Szegedi Fegyház és Börtön Nagyfai objektumában vártak az országhatár tiltott átlépése miatt kiszabott kiutasításuk végrehajtására. Október végén a CPT⁷ látogatást tett az intézetben. A terheltek – a látogatás idején – éhségsztrájkba kezdtek, az eljárások felgyorsítását követelve öngyilkossággal fenyegetőztek, majd zárkatorlaszt hajtottak végre. A vizesblokkot megrongálták, törtek-zúztak, a fűtéscsöveket leszakították, a szektor ajtóit betörték. Miután a rendkívüli esemény a körlet három szektorára és kilenc zárkájára is kiterjedt, az intézet parancsnoka részleges riadót rendelt el. Az intézetbe rendőri és bv.-s erők érkeztek, majd a folyamatos tárgyalások eredményeként az elkövetők – a Bizottság távozását követően – a további cselekményekkel felhagytak. A Szegedi Ítéltábla 2017 novemberében meghozott jogerős ítéletével valamennyi vádlottat szabadságvesztés-büntetésre ítélte, melynek végrehajtását egy kivételével próbaidőre felfüggesztette.

A másik rendkívüli esemény 2019 februárjában történt. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben elhelyezett fogvatartott – aki más ügyben jogerősen kiszabott 9 évi fegyházbüntetését töltötte – a Fővárosi Törvényszéken tartott másodfokú tárgyalásán fogolyszökést követett el. A fogvatartott az ítélet kihirdetését követően az őt előállító biztonsági felügyelőt megtámadta. A dulakodás során annak szolgálati lőfegyverét erőszakkal magához vette, majd a törvényszék folyosóján tartózkodó biztonsági őrt túszul ejtve elhagyta az épületet. A Markó utcában megállásra kényszerített egy civil járművet, mellyel a helyszínről elmenekült. A szökevényt később – akciófilmekből ismert körülmények között – a városban a rendőrség lőfegyver kényszerítő eszköz alkalmazásával, több célzott lövés leadását követően elfogta.

⁶ LAJTÁR István: Büntetés-végrehajtás világjárvány idején. In: CZINE Ágnes (szerk.): *Király Tibor emlékkötet*. ORAC Kiadó, Budapest, 2022, 189.

⁷ Az Európa Tanács Kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód elleni bizottsága.

Az ismertetett rendkívüli események is jól rávilágítanak arra, hogy a fogva tartás biztonsága folyamatos kihívást jelent a végrehajtásért felelős számára. Továbbá arra is, hogy az érintett hatóságoknak minden rendelkezésre álló törvényes intézkedést meg kell tenniük a biztonságot sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzése, bekövetkezésük esetén pedig azok gyors és szakszerű felszámolása érdekében. A rendkívüli események kivizsgálását követően pedig azok tanulságait mindig le kell vonni.

A fogva tartás biztonságát – a bűncselekmények mellett – a fogvatartottak által használt tiltott eszközök, illetve a birtokukban jogszerűen tartható tárgyak visszaélésszerű használata is súlyosan veszélyezteti. A tiltott tárgyak között – a képzeletbeli toplistán – hosszú ideje előkelő helyen szerepeltek a bv. intézetekbe illegálisan bekerülő mobiltelefonok. A helyzet javítása, továbbá a kapcsolattartás megújítása érdekében a távbeszélő használatával összefüggésben a bv. intézetekben 2015-től korszakos változás következett be.

A fali távbeszélőkészülékeket leszerelték, majd ezzel párhuzamosan mintegy tizenötezer mobiltelefon-készüléket osztottak ki a fogvatartottak között. Ezt megelőzően a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága egy mobiltelefon-szolgáltatóval szerződést kötött, majd a szolgáltató és a fogvatartottak közötti egyedi felhasználói szerződések megkötésére került sor. A látenciát zárójelbe téve megállapítható, hogy valamelyest valóban csökkent a fogvatartottakhoz illegálisan eljuttatott mobiltelefonok aránya: az elmúlt évben „már csak” 492 ilyen tiltott tárgyat találtak.

A fenti intézkedés biztonságával kapcsolatban azonban kezdettől fogva bizonyos fenntartások fogalmazódtak meg. Sajnos az élet ezeket részben visszaigazolta, mivel olyan problémák merültek fel a gyakorlatban, amelyek intézkedést tettek szükségessé. Több büntetőeljárás is indult olyan sorozatosan elkövetett csalások miatt, amelyeket a fogvatartottak részére kiadott mobiltelefonok segítségével hajtottak végre. Az érintett fogvatartottak a telefonokat átalakították, és azok segítségével hívták fel és ejtették tévedésbe a sértetteket. A fentiek kapcsán további kérdésként merült fel a telefonbeszélgetések ellenőrzésének megoldhatósága. Ennek hiánya ugyanis veszélyeztetheti a folyamatban lévő büntetőeljárások eredményét, sértheti a végrehajtás rendjét és biztonságát.

A TÖRVÉNYES BIZTONSÁG

Eddig azt hangsúlyoztam, hogy a fogva tartás során kiemelt cél a biztonság garantálása. Most arra is fel kell hívnom a figyelmet, legalább annyira fontos, hogy e kiemelkedő célt csak törvényes eszközökkel és úton érjük el. Most erre szeretnék néhány olyan példával szolgálni, amelyek korábbi ügyészi felügyeleti tapasztalatokból származnak.

A fogva tartás rendjét és biztonságát sértő vagy veszélyeztető fogvatartottakkal szemben a törvény lehetővé teszi biztonsági intézkedések, ultima ratio-ként pedig kényszerítő eszközök igénybevételét. A gyakorlati tapasztalatok szerint ezek használatára alapvetően jogszerűen kerül sor. A mozgáskorlátozó eszköz alkalmazása körében azonban törvénysértő bánásmód is felmerült. Előfordult ugyanis, hogy a fogvatartottat egy folyosón lévő radiátorhoz bilincselve tartották. Még hozzá olyan módon, hogy a radiátornak háttal álló fogvatartott kezei a radiátor két széléhez voltak bilincselve, a fejére pedig a küzdősporthoz használatos fejbédőt húztak. A fenti eljárásra a fogvatartott rendbontó, dühöngő magatartása miatt került sor.

A hatályos jogszabályi rendelkezések átmeneti intézkedésként valóban lehetővé teszik az elítélt végtagjának tárgyhoz rögzítését, amennyiben meghatározott helyen tartása másként nem biztosítható.⁸ A törvényes bánásmód követelményét azonban ennek során is szem előtt kell tartani. A megbilincseltnak a személyi állomány és a többi fogvatartott előtti közszemlére tétele nem felelt meg ezen elvárásnak, sértette a mozgáskorlátozás alatt álló emberi méltóságát. Nem volt törvényes alapja továbbá a fejbédő használatának sem. Hasonló esetben az elítélt biztonsági elkülönítését kell elrendelni és őt az erre a célra kijelölt helyiségben elhelyezni.

A második példa szerint a zárakban lévő egyes illemhelyiségek falán olyan nyílásokat alakítottak ki, amelyeken keresztül a felügyelet tagjai az említett helyiségekbe időközönként kívülről betekintheznek. Ezen módszer alkalmazására a fogvatartottak öngyilkosságának megakadályozása, vagyis az élethez való jog védelme érdekében került sor.

A személyi szabadságkorlátozás hatálya alatt álló személyek szuicid cselekményeinek megelőzése kapcsán a fogva tartásért felelőst kétségkívül összetett kötelezettség terheli. Részben ennek is köszönhetően a hazai bv. intézetekben elkövetett öngyilkosságok száma – a teljes fogvatartotti létszámhoz viszonyítva – az európai átlag alatt marad.

Az illem- és fürdőhelyiségek kémlelőnyílások segítségével történő ellenőrzése azonban olyan kontrolltevékenységnek minősül, ami közvetlenül érinti a fogvatartottak emberi méltóságát. Jelen esetben tehát két alapjog ütközéséről van szó. Az ilyen kollíziót – az Alaptörvény I. cikkének (3) bekezdésében foglaltakra figyelemmel – törvényben kell feloldani. Ennek hiánya a Bv. tv. módosításának szükségességét vetette fel, ami azóta meg is történt.⁹

⁸ A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 55. § (4) bek.

⁹ Bv. tv. 150/B. §

Az utolsó esetben a védelemhez való jog érvényesülésének biztosítása igényelt ügyészi intézkedést. Az egyik főügyészség észlelte ugyanis, hogy az illetékeségi területén működő bv. intézet ügyvédi beszélőiben kép- és hangrögzítésre alkalmas kamerákat szereltek fel. Az intézet parancsnoka a kamerák eltávolítására irányuló ügyészi intézkedéssel csak részben értett egyet. Az ügyvédi oldalon elhelyezett kamerákat eltávolíttatta, a fogvatartotti oldalon lévőket azonban meghagyta, és működésüket átalakíttatta. Még hozzá úgy, hogy azok kép közvetítésére alkalmasak maradtak, de a hang és a kép rögzítése nélkül.

A fogva tartásért felelős álláspontja szerint a biztonsági okból történő technikai megfigyelés nem minősül ellenőrzésnek, mivel annak alkalmazása mellett is garantált a kommunikáció titkossága. A Legfőbb Ügyészség a fenti álláspontot nem osztotta. A Be.¹⁰ és a Bv. tv.¹¹ ugyanis kógens tilalmat határoz meg a fogvatartott és a védő személyes kapcsolattartásának ellenőrzése vonatkozásában. Ezért az ilyen kapcsolattartás kamerával történő, bármilyen célú megfigyelése tiltott ellenőrzésnek minősül.

Összefoglalva megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtás – mint veszélyes üzem – olyan rendszer, amely a fogvatartottak izolálása révén biztosítja a társadalom védelmét. Ezen funkcióját azonban csak akkor képes betölteni, ha maga is biztonságosan és törvényesen működik. Amennyiben a szigorú fegyelem emberséges végrehajtással párosul.

¹⁰ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 39. § (1) bek. e) pont.

¹¹ Bv. tv. 398. § (1) bek.

HORGOS LÍVIA*

A BŰNCSELEKMÉNY ELKÖVETÉSÉVEL MEGALAPOZOTTAN GYANÚSÍTHATÓ SZEMÉLY JOGI HELYZETE A GYANÚ DIFFERENCIÁLTSÁGÁNAK TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS

A jogalkotó a büntetőeljárás kódexet – a 2017. évi XC. törvényt (a továbbiakban: Be.) – a 2020. évi XLIII. törvénnyel, 2021. január 1-jei hatálybalépéssel módosította. Nóvumként ennek során bevezetésre került a Be.-be a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy a büntetőeljárásban részt vevő személyként. A terhelt mellett az ún. pre-gyanúsított, azaz a megelőző-gyanúsított állapot meghatározásaként így létrejött a Be.-ben a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy kategóriája.

Ennek alapját a Be. 386. § (1) bekezdése már tartalmazta a módosítás előtt, ami egyben behatárolta a kategória létezésének kezdetét és végét, mivel a korábban kialakult joggyakorlathoz igazodva egyértelművé tette, hogy az ott megjelölt intézkedésekkel érintett személy a büntetőeljárás résztvevője. Továbbá azt is, hogy ezen személy még nem gyakorolhatja a gyanúsított megalapozott gyanú közlését követő „kiteljesedő” jogait. Azonban e szabályozási folyamat a Be. egyéb jogintézményeit, rendelkezéseit tekintve nem volt teljes körű, ezt a hiányosságot pótolta a jogalkotó e módosítással.¹

HONI JOGTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS A GYANÚSÍTOTT FOGALMÁNAK ÉS A GYANÚ DIFFERENCIÁLTSÁGÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

Az első magyar bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) megalkotása óta a terhelt gyűjtőfogalmán belül gyanúsí-

* HORGOS Livia PhD, adjunktus, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntető-eljárásjogi Tanszék

¹ MÁRKI Zoltán: III. Fejezet. In: BELEGI József (szerk.): *Büntetőeljárás jog I-II. – új Be. – Kommentár a gyakorlat számára*. Harmadik kiadás. ORAC Kiadó – Jogkódex internetes adatbázis, Budapest. Frissítve: 2022. július 31. <https://jogkodex.hu/doc/2852658>

tottnak tekintették a törvényi rendelkezések azt a büntetőeljárásban részt vevő személyt, akivel szemben a nyomozás során az eljárást folytatták. A Be. előtti törvényi rendelkezések még nem definiálták külön kategóriaként a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyt. Azonban – ahogy majd az áttekintésből látható –, egyes korábbi törvényi rendelkezések között már fellelhetők a jelenleg hatályos Be. előtt is a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy, azaz az ún. pre-gyanúsított kategóriájának egyes elemei a gyanúsított fogalomkör keretein belül, de nem azon kívül.

A gyanú és gyanú fokozatai fogalmi meghatározásának a rögzítése is elmaradt, tartalmára a büntetőeljárás törvények rendelkezéseiből és a jogtudomány képviselőinek értelmezésén alapuló álláspontok alapján lehetett és lehet konklúziókat levonni.

Király Tibor szerint „a gyanú a büntető eljárásban alapvetően logikai valószínűség, azaz lényegében objektív jellegű kategória, mint a kiindulási adatok és levont valószínűségi következtetés közötti logikai reláció, amely mindenki számára egyforma és ellenőrizhető”². A gyanú annyiban szubjektív természetű, hogy azt valaki felismeri, amit gondolatba foglal, így a nyomozó hatóság mérlegelésétől függ, hogy mit fogad el gyanút megalapozó tényként, melynek természetesen korlátai vannak hiszen a lehetetlen nem lehet lehetséges vagy fordítva.³

Finszter Géza megfogalmazásában a gyanú a megismerési folyamat szempontjából „a nyomozó hatóság tudomására jutott objektív adatokból levont valószínűségi következtetés arra nézve, hogy feltehetően bűncselekmény történt és annak ki, hogy kik voltak az elkövetői”⁴.

A gyanú elsősorban bűncselekményre (*in rem*), másodsorban meghatározott személyre (*in personam*) irányulhat. Ezen irányultságában egyidejűleg realizálódhatnak a gyanú fokozatai is. Erről már szóltak a törvényi rendelkezések, ennek alapján megkülönböztethetők a gyanú szintjei, úgymint *egyszerű gyanú*, *alapos/megalapozott gyanú* és *nyomatékos gyanú*.

A Be. ugyanakkor nóvumként bevezette az egyszerű gyanú szintjét el nem érő gyanú lehetőségét a nyomozási szakaszt megelőző új fakultatív, előkészítő szakasz létrehozásával.⁵

² KIRÁLY Tibor: *Büntető ítélet a jog határán*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 234.

³ KIRÁLY T. (1972): i. m. 242.

⁴ FINSZTER Géza: Az alapos gyanú kriminalisztikai fogalma. In: FINSZTER Géza – KORINEK László: *A rend kedvéért*. Magánkiadás. Budapest, 2019, 44.

⁵ Be. 339. § (1) bekezdés: „A büntetőeljárás az e Részben meghatározott feltételek esetén előkészítő eljárással kezdődik.”

A gyanú fokozatainak és irányultságának megállapításához pedig közvetlenül kapcsolódnak a megfelelő mennyiségű és minőségű bizonyítékok, vagyis a bizonyítási eszközök és a nyomozás során lefolytatott bizonyítási cselekmények eredményei. Ezek alapozhatnák meg a vádemelést, azaz az állam büntetőigényének érvényesítését garantáló – a gyanú felső fokát (nyomatékos gyanú) is felváltó bizonyosság szintjét elérő – bűnösséget kimondó ítéletet.

Tremmel Flórián szerint a bűncselekmény elkövetésére és az elkövető kilétére irányuló egyszerű gyanút úgynevezett puhatolás, azaz nyomozási cselekmény és eljárásjogi bizonyíték nélküli adatgyűjtés jellemzi. Az adatgyűjtés jellegét a bűncselekmény elkövetésére irányuló alapos/*megalapozott* gyanúnál a nyomozási cselekmény, az elkövető kilétére irányuló alapos/*megalapozott gyanú közlése és a gyanúsított első kihallgatása* határozza meg. A bűncselekmény elkövetésére és az elkövető kilétére irányuló nyomatékos gyanú fennállása esetén pedig már bizonyítékok állnak rendelkezésre.⁶ Tremmel a differenciált gyanú fokozatait százalékos arányban is megjelölte: „az egyszerű gyanú a rendelkezésre álló adatokon alapuló kisebb (50%-nál alacsonyabb) valószínűségi következtetés a bűncselekmény léteire vagy az elkövető kilétére, az alapos/*megalapozott* gyanú már viszonylag határozott és többé-kevésbé ellenőrizhető adatokon alapuló nagyobb (50%-nál magasabb) valószínűségi következtetés.”⁷

A 3165/2019. (VII. 10.) AB határozat kimondja, hogy a megalapozott gyanú akkor tekinthető fennállónak, ha a nyomozás aktuális állása szerint nagy a valószínűsége, hogy a gyanúsított konkrét bűncselekmény tette vagy részese. A megalapozott gyanú tehát nem más, mint a bűnösség nagyfokú valószínűsítése, amelyet azonban kizárólag a meglévő bizonyítékok számbavétele és korlátozott értékelése alapján lehet megállapítani vagy fennállását ellenőrizni. A büntetőjogi felelősség megállapíthatóságának a bizonyossági foka tehát megalapozott gyanú esetén nem éri el a vádemeléshez szükséges bizonyosság szintjét, ahhoz képes alacsonyabb.⁸

Tóth Mihály megfogalmazásában a megalapozott gyanú megállapítása a hatóság mérlegelési tevékenységén alapul.⁹

Megállapítható, hogy a gyanú fokozatai differenciálásának megállapítására az eljáró hatóságok, így a nyomozó hatóság részére egységesen mérlegelési szabadság van biztosítva. A Be. az eljáró hatóságok mérlegelési jogkörét kiterjesztette azzal, hogy a gyanú lehetőségének megállapítását – ahogy korábban a

⁶ TREMMEL Flórián: A gyanú differenciált felmerülésének értékelése a büntető eljárásjogban. In: GELLÉR Balázs (szerk.): *Békés Imre ünnepi kötet*. ELTE ÁJK, Budapest, 2000, 396.

⁷ Uo.

⁸ 3165/2019. (VII. 10.) AB határozat [36. bek.]

⁹ BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog*. Ötödik, aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2020, 282.

gyanú fokozatainak megállapítását is – az eljáró hatóságok mérlegelésén alapuló döntésére bízta.

Finszter Géza szerint az eljáró hatóságokra ez még több felelősséget ró, melynek garanciája, azaz az „egyetlen mentsvára” a rendőri szakértelem,¹⁰ amivel teljesen egyetértek.

AZ 1896. ÉVI XXXIII. TÖRVÉNYCIKK (BP.)¹¹

A Bp.-től kezdődően a büntetőeljárásról szóló törvényekben tradicionálisan a részt vevő személyekre vonatkozó érdemi szabályozás rögtön az alapvető rendelkezések után következett.

A Bp. szerint „a terhelt az, aki ellen a bűnvádi eljárás folyik, gyanúsított pedig az, aki ellen még vizsgálat nincs indítványozva vagy a vádirat nincs benyújtva”¹². „[T]erhelt a bűnvádi eljárás alá vont személy általános neve, de a nyomozás alatt csak gyanúsítottnak kell nevezni.”¹³ A gyanúsított számára a nyomozás során a Bp. jogokat biztosított, például, hogy az ellene felmerült gyanúról idejekorán értesítsék, hogy védelméről gondoskodni tudjon. A bűnvádi eljárás minden szakaszában a védelem teljesen szabad volt, nemcsak maga a terhelt válaszhatott védőt, de a bíróság is hivatalból kirendelhetett védőt.¹⁴ Azonban a Bp. terhelti gyűjtőfogalmán belül a vádlott jogi helyzetére vonatkozó rendelkezések vannak túlsúlyban, hiszen a Bp. a bűnvádi eljárásban a bűnvádi perre fókuszált.

A Bp. a bűnvádi eljárás megindításának feltételeit kifejezetten nem írta elő, de *Finkey Ferenc* a bírói eljárás analógiájára ilyennek tekinti a bűncselekmény gyanúját is.¹⁵ Az ún. büntetőeljárás általában már a nyomozással megindult, amelynek előkészítő jelentősége volt, és a célja a vádlónak a vád emelése, vagy nem emelése kérdésben való tájékoztatása az adatok kipuhatolásával és megállapításával.¹⁶ A nyomozás megindításához tehát a bűncselekmény minimális, azaz egyszerű gyanúja elegendő volt. *Angyal Pál* szerint is a nyomozáshoz elégséges volt egyszerű gyanú fennállása.¹⁷

¹⁰ FINSZTER Géza: *Felderítés és vizsgálat, avagy a nyomozás változó szerepe az új Büntetőeljárási kódex tükrében*. Kerekasztal-beszélgetés előadása, Nemzeti Közszerzőgálati Egyetem–MRTT Bűnügyi Tagozat, Budapest, 2017. november 15.

¹¹ 1896. évi XXXIII. törvény cikk a bűnvádi perrendtartásról

¹² Bp. 13. §

¹³ FINKEY Ferencz: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1903, 146.

¹⁴ FINKEY F. (1903): i. m. 150.

¹⁵ Uo. 191–192.

¹⁶ Bp. 83. §

¹⁷ ANGAL Pál: *A magyar büntető eljárásjog tankönyve*. Athenaeum, Budapest, 1915. I. köt. 300–301.

A bűnvádi perrendtartás zsebkönyvének szerzői, *Edvi Illés Károly és Vargha Ferenc* a Bp. 1. §-ához fűzött magyarázatban a következő meghatározást rögzítették: „A nyomatékos gyanú több mint az egyszerű gyanú, kevesebb mint a jogi bizonyosság. A nyomozás megindításához egyszerű gyanú is elég: az elítéléshez jogi bizonyosság kell. Nyomatékos gyanúra akkor van szükség, ha valaki ellen a bírói eljárást elrendelik.”¹⁸

AZ 1951. ÉVI III. TÖRVÉNY (II. BP.)¹⁹ ÉS AZ 1954. ÉVI V. TÖRVÉNY (BPN.)

A II. Bp. szerint „Az, akivel szemben a büntető eljárást folytatják: terhelt, mégpedig mind a nyomozás során (gyanúsított) [...]”²⁰.

Ez a törvény már az alapvető elvek között – a személyi szabadság biztosításánál – meghatározta, hogy büntetőeljárást csak bűncselekmény alapos gyanúja esetén, és csak az ellen lehetett indítani, aki bűncselekmény alapos gyanúja alatt állt.²¹

A miniszteri indokolás szerint „*Alapos a gyanú akkor, ha számos, vagy bár egyetlen, de nyomatékos körülményből bűncselekmény létre, avagy létező bűncselekménynek egy bizonyos személy által való elkövetésére kellőképpen lehet következtetni. A 2. § – mint említettük – nemcsak azt kívánja meg, hogy az alapos gyanú egy bűncselekmény létre irányuljon, hanem egyenesen azt is, hogy annak egy bizonyos személy által való elkövetésére hívja fel a figyelmet.*”²²

A II. Bp.-t módosító novella – a 1954. évi V. törvény (Bpn.) – a nyomozás során garanciális okból bevezette a terheltté nyilvánítás intézményét. Ezt figyelembe véve meghatározott személy terheltként való bevonásáról akkor határozott a nyomozó hatóság, ha elegendő adattal rendelkezett annak megállapításához, hogy ki követte el a bűncselekményt. Ennek a személynek terheltként – gyanúsítottként – való felelősségre vonásáról a nyomozó hatóság köteles volt indokolt határozatot hozni, amely tartalmazta a terhelt személyi adatait és a bűncselekmény rövid leírását. E határozatot annak meghozatalától számított 48 órán belül közölni kellett a terhelttel, majd erről a terheltet kihallgatta a nyomozó hatóság.²³

¹⁸ EDVI Illés Károly – VARGHA Ferencz: *A bűnvádi perrendtartás zsebkönyve*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1900, 3–4.

¹⁹ 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról

²⁰ II. Bp. 47. § (1) bek.

²¹ II. Bp. 2. § (1) bek.

²² MOLNÁR László (szerk.): *A büntető perrendtartás kommentárja*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1957, 23.

²³ II. Bp. 91/B. § (1)–(2) bek.

A terheltet az idézésre történt megjelenésekor, illetőleg elővezetésekor nyomban ki kellett hallgatni. Továbbá, ha a terhelt az állam vagy állami vállalat alkalmazásában állt és az eljárás folytatása első ízben történt, és az kihallgatása után is szükségesnek mutatkozott, felettesét a nyomozás megindításáról értesíteni kellett.²⁴

AZ 1962. ÉVI 8. TÖRVÉNYEREJŰ RENDELET (I. BE.)²⁵

Az I. Be. is – a korábbi törvényi rendelkezésekhez hasonlóan – a terhelt és a gyanúsított fogalmát a következők szerint rögzítette: „*Akivel szemben a büntetőeljárást folytatják (a terhelt) a nyomozás során gyanúsított [...]*”²⁶.

Az I. Be. már használta a bűncselekményre vonatkozó egyszerű és alapos gyanú fogalmait.

A nyomozó hatóság a büntett elkövetésével gyanúsítható személyt (gyanúsítottat) egyszerű gyanú alapján a terheltté nyilvánítás előtt megidézhette, kihallgathatta. Amennyiben az ügy felderítése szükségessé tette, szabadságvesztéssel büntetendő büntett esetén lehetőség volt 72 órás őrizetbe vételre, lakhelyhatárási tilalom és lakhelykutatás elrendelésére, valamint elfogatóparancs kibocsátására, továbbá szemle, házkutatás, személymotosás és lefoglalás foganatosítására, továbbá kötelezhető volt a gyanúsított, hogy szakértői vizsgálatnak vesse magát alá.²⁷ Ezt követően – többek között a nyomozás során feltárt adatokra, közvetlen bizonyítékokra, esetleges beismerő vallomásra tekintettel – ha alaposan gyanúsítható volt a büntett elkövetésével, akkor a nyomozó hatóság a terheltté nyilvánításáról határozatot hozott. Ezt a határozatot közölni kellett a terhelttel, és a határozatban foglaltak szerint a nyomozás befejezéséig ki kellett kihallgatni.²⁸ Ha a 72 órás őrizet alatt nem nyilvánították terheltté egyszerű gyanú alapján a büntett elkövetésével gyanúsítható személyt (gyanúsítottat), és előzetes letartóztatását nem rendelték el, a gyanúsítottat szabadon kellett bocsátani.²⁹

Az I. Be.-ben már elemeiben fellelhető, hogy a büntett elkövetése miatt egyszerű gyanú alapján kihallgatott (akit már gyanúsítottnak nevez) pozíciója az ún. pre-gyanúsított állapot, hiszen meghatározott „nyomozási cselekmények” határolják be a jogi helyzetét. Azonban itt is a gyanúsított kategórián belül tesz különbséget azzal, hogy két gyanúsított állapotról – az egyszerű gyanú és az alapos gyanú alapján gyanúsítottá válásról – rendelkezik.

²⁴ II. Bp. 92. § (2) és (4) bek.

²⁵ 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról

²⁶ I. Be. 44. § (1) bek.

²⁷ I. Be. 108. §

²⁸ I. Be. 114. § (1)–(2) bek.

²⁹ I. Be. 109. § (2) bek.

AZ 1973. ÉVI I. TÖRVÉNY (II. BE.)³⁰

A II. Be. az I. Be.-hez viszonyítva nem változtatott a terhelt és a gyanúsított fogalmi meghatározásán.³¹

E törvény az alapos gyanú fokozatáról két vonatkozásban rendelkezik; a *bűncselekményre irányuló* és a *személyre irányuló* alapos gyanút határozta meg a büntetőeljárás megindításának általános feltételeként.

A II. Be. az alapos gyanú közlése és a gyanúsított kihallgatása cím alatt már a következőket definiálta a nyomozásra vonatkozó fejezetben: „*Ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy alaposan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, a hatóság közli vele ennek lényegét, a vonatkozó jogszabályok megjelölésével.*”³² A gyanúsítottat az alapos gyanú közlését követően – ha fogva tartásban volt, huszonnégy órán belül – ki kellett hallgatni. E határidőt attól az időponttól kellett számítani, amikor a gyanúsítottat a nyomozó hatóság elé állították.³³

Megállapítható, hogy a II. Be. is használta már a *bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személy* megnevezést a gyanúsított kihallgatást megelőzően.

AZ 1998. ÉVI XIX. TÖRVÉNY (III. BE.)³⁴

A III. Be. vonatkozásában is elmondható, hogy a meghatározás a terhelt és gyanúsított tekintetében nem változott a korábbi törvényi rendelkezésekhez képest.³⁵

E törvény a büntetőeljárás megindítására vonatkozó kritériumot az alapvető rendelkezései között, a hivatalból való eljárás és büntetőeljárás akadályai alapelvekkel együtt szabályozta. A büntetőeljárás és a nyomozás megindításának általános követelményeként csak a bűncselekmény gyanúját, azaz az egyszerű gyanút kívánta meg, és büntetőeljárás csak az ellen volt indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhelt.³⁶ Egyértelmű, hogy gyanú nélkül nem volt indítható büntetőeljárás, ennél fogva büntetőeljárás cselekmény (nyomozás) sem volt végezhető.

³⁰ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról

³¹ Az I. Be. 44. § (1) bekezdése szerint: „Akivel szemben a büntetőeljárást folytatják (a terhelt) a nyomozás során gyanúsított [...]”

³² II. Be. 132. § (1) bek.

³³ II. Be. 132. § (4) bek.

³⁴ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

³⁵ A III. Be. 43. § (1) bekezdése szerint: „A terhelt az, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak. A terhelt a nyomozás során gyanúsított [...]”

³⁶ A III. Be. 6. § (1) bek. szerint: „A bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy az e törvényben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa”. A (2) bekezdés szerint: „Büntetőeljárás csak bűncselekmény gyanúja alapján, és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhelt.”

A bűncselekmény gyanúja miatt az eljárás a III. Be. 164. § (1) bekezdése szerint nyomozással kezdődött, kivéve, ha e törvény eltérően nem rendelkezett. Ha a nyomozás olyan körülményeket tárt fel, amelyek meghatározott személylyel szemben megalapozott gyanút keltettek, a nyomozást vele szemben le kellett folytatni.

A III. Be. 179. §-a a megalapozottan gyanúsítható személy kihallgatását szabályozta, amely szerint az ügyész, illetőleg – ha az ügyész másképp nem rendelkezett – a nyomozó hatóság a gyanúsítottat a III. Be. 117–118. §-okban foglaltak (a terhelt vallomása) szerint kihallgatta.

Király Tibor szerint a gyanúsítottat terhelő megalapozott gyanú azt jelenti, hogy a gyanúnak bizonyító tényen vagy tényeken, vagy ezekből levont következtetéseken kell nyugodnia. A gyanúsított bevonása formális határozat nélkül történik, ami őrizetbe vétel alkalmával, kihallgatásra történő idézéssel és a kihallgatás elején a gyanúsítás lényegének közlésével történik.³⁷

A III. Be. azt is rögzítette, hogy a gyanúsítottal a kihallgatás elején közölni kell a gyanúsítás lényegét, az erre vonatkozó jogszabályok megjelölésével.³⁸ Akkor lehetett gyanúsítottról beszélni, ha a gyanú megalapozott, személyre konkretizált és közölt lett, ettől kezdve volt képes érdemben a gyanúsított jogait gyakorolni, így a vallomástételt, illetve a vallomástétel megtagadását is.³⁹

Fenyvesi Csaba nézete szerint – melyről hasonlóan vélekedett Fülöp Edit és Sléder Judit is – a terhelt tágabb fogalmába beletartozott a bűncselekménnyel megalapozottan gyanúsítható személy is. Azonban ezt úgy határolták a terhelti fogalmon belül, hogy a bűncselekménnyel megalapozottan gyanúsítható személy az a személy, akivel még nem közölték a megalapozott gyanút, de ennek oka nem a gyanú hiánya. Ezt sajátos helyzetek okozták, amikor objektív akadálya volt a megalapozott gyanú közlésének, így például elfogatóparancs kibocsátása. Ezért szükségesnek látták volna a terhelt fogalmának pontosítását a Be.-ben.⁴⁰

Egyértelmű, hogy a III. Be. hatályának idején a jogtudomány képviselői a bűncselekménnyel megalapozottan gyanúsítható személyt a terhelti gyűjtőfogalmon belül helyezték el, álláspontom szerint arra figyelemmel, hogy a III. Be. szerint büntetőeljárás csak bűncselekmény gyanúja alapján indulhatott és csak az ellen, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhelt.

³⁷ KIRÁLY Tibor: *Büntető eljárásjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 333.

³⁸ III. Be. 179. § (2) bek.

³⁹ MÁRKI Zoltán: V. fejezet. A büntetőeljárásban részt vevő személyek. In: BELEGI József (szerk.): *Büntetőeljárás jog I–III. – régi Be. – Kommentár a gyakorlat számára*. Második, átdolgozott és egybeszerkesztett kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2017.

⁴⁰ FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 151.

A III. Be. külön kategóriaként még nem határozta meg a büntetőeljárásban részt vevő személyek között, nem határolta el ezen állapot kezdetét és végét sem, de a terhelt belüli fogalomban sem jelölte meg a bűncselekménnyel megalapozottan gyanúsítható személyt.

A BŰNCSELEKMÉNY ELKÖVETÉSÉVEL MEGALAPOZOTTAN GYANÚSÍTHATÓ SZEMÉLY JOGI HELYZETE A HATÁLYOS BE.-BEN A GYANÚ DIFFERENCIÁLTSÁGÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

A Be. a hivatalból való eljárás alapelvénél már nem konkretizálja egységesen a büntetőeljárás megindításának feltételeként a bűncselekményre vonatkozó (egyszerű) gyanút és a meghatározott személy vonatkozásában a megalapozott gyanút. Csupán általánosan utal arra, hogy az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy a Be.-ben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Be. nem rögzíti feltételként a büntetőeljárás megindításához a bűncselekmény gyanúját, viszont ezt nem a büntetőeljárás megindításának egységes követelményeként határozza meg, ellentétben a III. Be.-vel. A Be. tehát változtatott a korábbi III. Be. felfogásán. Ennek indoka, hogy a Be. fakultatív eljárásként bevezette a nyomozási szakaszt megelőző új eljárási szakaszt: az előkészítő eljárást.⁴¹

A Be. 348. § (1) bekezdése szerint a büntetőeljárás – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – nyomozással kezdődik. A Be. 348. § (2) bekezdése a nyomozási szakaszt további két alszakaszra osztotta, a felderítésre és a vizsgálatra. A Be. 348. § (3) bekezdése alapján a felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét. Az előkészítő eljárás, a nyomozáson belüli felderítés és a vizsgálat elkülönítésének kiindulópontja a gyanúhoz kapcsolódik. A felderítés megindításához a bűncselekményre vonatkozó egyszerű gyanú, a vizsgálat megkezdéséhez azonban már a meghatározott személyre irányuló, megalapozott gyanú közlésének megtörténte szükséges.

A Be. szerint így – eltérően a III. Be.-től – büntetőeljárásnak van helye akkor is, ha még nem állapítható meg gyanú, de a gyanú lehetősége igen, és ekkor indulhat meg előkészítő eljárás, ami egyértelmű, hogy nem nyomozás. Az előkészítő eljárás során így a terhelt fogalma a 38. § (2) bekezdése alapján fogalmilag nem jöhet szóba.⁴²

⁴¹ A Be. 339. § (1) bekezdése szerint: „A büntetőeljárás az e Részben meghatározott feltételek esetén előkészítő eljárással kezdődik.”

⁴² MÁRKI Z. (2022): i. m.

A Be. továbbra is fenntartotta, hogy a terhelt az, akivel szemben büntető-eljárást folytatnak.⁴³ Mint ahogy a bevezetésben utaltam rá, a 2021. január 1. napjával novumként a Be.-be bevezetésre került a terhelti fogalom mellett az ún. pre-gyanúsított, azaz a megelőző-gyanúsított állapot meghatározásaként a *bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy* kategóriája, meghatározva a nyomozás során a fogalmát a Be. 38. § (3) bekezdésében, a kialakult joggyakorlatnak megfelelően.

Ennek alapja és egyben indoka, hogy a Be. bár már e módosítás előtt is egyértelművé tette a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy fogalmi lényegét, behatárolta a kategória létezésének kezdetét és végét az ott megjelölt intézkedésekkel [386. § (1) bekezdés], azzal azonban még nem definiálta külön fogalomkörként. E szerint a gyanúsítás közléséig azt a jogosultságát határozta meg e személynek, hogy a gyanúsított kihallgatással kapcsolatos büntetőeljárási jogairól felvilágosítást kapjon, védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését indítványozza, védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon.

A 2021. január 1-jével hatályos módosítás a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy fogalmát konkrétan meghatározta, megjelölve a büntetőeljárási szakaszt, az időintervallumot, valamint azokat a jogintézményeket, amelyekhez az ún. pre-gyanúsított fogalomkör kapcsolódhat.⁴⁴ Ennek alapján a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy a nyomozás során – a gyanúsítás közléséig – az, akit bűncselekmény elkövetése miatt *elfogtak*, gyanúsított kihallgatása érdekében *idéztek*, akinek *előállítását* vagy bűncselekmény elkövetése miatt *körözését* rendelték el, vagy akivel szemben *elfogatóparancsot* bocsátottak ki.⁴⁵ Ennek alapján büntetőeljárás résztvevője e személy, akinek a jogi helyzete a gyanúsított jogaihoz viszonyítva korlátozottabb, lényegesebben szűkebb; e kategóriánál például nem teljesebb ki a terheltet megillető védelemhez való jog a gyanúsítás közlése hiányában. A Be. 386. § (2) bekezdése alapján a „védő a gyanúsítás közléséig arra jogosult, hogy az általa védett személlyel a kapcsolatot felvegye és vele ellenőrzés nélkül tanácskozzon”.

A bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy arra jogosult, hogy

- a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság megfelelő időt és körülményeket biztosítson számára a védekezésre való felkészüléshez;
- a büntetőeljárási jogairól és kötelességeiről a bíróságtól, az ügyészségtől és a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kapjon;

⁴³ Be. 38. §. (1) bek.

⁴⁴ 2020. évi XLIII. törvény indokolása, 141–144. §. <https://njt.hu/jogszabaly/2020-43-K0-00>

⁴⁵ Be. 38. § (3) bek.

- védelmének ellátására védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését indítványozza;
- a védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon;
- jogorvoslattal éljen.⁴⁶

Azonban köteles az eljárási cselekményeken a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság rendelkezéseinek megfelelően a Be.-ben meghatározottak szerint jelen lenni.

A jogalkotó a Be. cikkben tárgyalta módosításánál azt a negatív szabályozási megoldást választotta, miszerint a terhelt jogaihoz képest azok alkalmazhatóságát zárta ki, amelyek nem egyeztethetők össze a megalapozott gyanú közlését megelőző eljárásjogi időintervallummal, illetve állapottal. Ahol a Be.-ben a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy akár a terhelt mellett, akár önállóan szóba jöhetett az egyes jogintézményeknél, ott a fogalom bevezetése megtörtént; így

- a terhelt jogai és kötelezettségei,
- a védő szabályai,
- a büntetőeljárási cselekvőképesség,
- a törvényes képviselő jogállása,
- az ügygondnok,
- a mulasztás következményei,
- az elfogatóparancs,
- a testi kényszer,
- az egyéb adatszerző tevékenység,
- az őrizet,
- a motozás,
- a lefoglalás,
- a zár alá vétel,
- az áttétel,
- az eljárási cselekmény elvégzése határozat nélkül,
- a jelenlét az eljárási cselekményen a felderítés során,
- a gyanúsított kihallgatása,
- az eljárás felfüggesztésének tartama és egyéb rendelkezések,
- a katonai eljárás szabályai,
- a távollévő terhelttel szembeni eljárás és a külföldön tartózkodó terhelt távollétében való eljárás szabályai vonatkozásában.⁴⁷

⁴⁶ Be. 39. § (1) bekezdés bek. b), c), d), e) és i) pontjai

⁴⁷ 2020. évi XLIII. törvény indokolása, 141–144. §

ZÁRÓGONDOLATOK

Meggyőződésem szerint a büntetőeljárás során a *ius puniendi* jogállami tartalma kiteljesedésének, de a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy fogalomkörének és a gyanúsított kategóriának is fundamentuma a gyanú – irányultságával és differenciáltságával történő – megállapíthatósága. Ebben gyökerezik az állami büntetőigény érvényesítésének a lehetősége.⁴⁸

Úgy vélem, pozitívként értékelhető, hogy a jogalkotó kimunkálta és a korábban kialakult joggyakorlathoz igazodva deklarálta a Be.-ben a pre-gyanúsított állapothoz kapcsolódó jogi kategóriát. Továbbá a Be. egyéb jogintézményei vonatkozásában rendelkezéseit tekintve teljes körűvé tette, ezzel valóban az egységes joggyakorlat, a kiszámítható jogalkalmazás és a jogbiztonság igényeinek megfelelő jogi szabályozás követelményének tett eleget⁴⁹ a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy vonatkozásában, amellyel teljes mértékben egyetértek.

A Be. pre-gyanúsított állapothoz kapcsolódó jogi kategória állapotának kezdetét a megjelölt intézkedésekhez köti. Véleményem szerint azonban felmerül annak vizsgálata is, hogy amennyiben még nem kerül sor a „személy” vonatkozásában a megjelölt intézkedésekre, meddig hallgatható ki tanúként. Azonban utóbbi téma vizsgálata jelen tanulmányon már túlmutat, ezért ez nem volt elemzésem tárgya.

A nyomozás során, a pre-gyanúsított állapothoz kapcsolódó joggyakorlatot elemezve azonban jelezném, hogy a nyomozás során a meghatalmazott védő a pre-gyanúsított állapothoz kapcsolódó jogi státusz esetén a védői meghatalmazásnál még mindig gyanúsítottat/terheltet jelöl meg a védenccé aláírásánál, akkor is, amikor a meghatalmazás aláírása nem a gyanúsított kihallgatása napján, hanem az ezt megelőző napokon történik meg. Ekkor pedig még nem áll fenn a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy gyanúsított jogállása. Ezért javaslom, hogy a védői meghatalmazásban az aláírásnál kerüljön feltüntetésre *a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és gyanúsított/terhelt* megjelölés együttesen, és ekkor ez az anomália kizárható lenne a pre-gyanúsított állapothoz kapcsolódó jogi kategória bevezetése következtében.

⁴⁸ HORGOS Livia: A *ius puniendi* jogállami tartalmának kiteljesedése. In: SZABÓ Csaba – MOLNÁR Dániel (szerk.): *Studia Doctorandorum Alumnae II.* Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2021, 159. <https://doi.org/10.23715/SDA.2021.2.1>

⁴⁹ MÁRKI Z. (2022): i. m.

„A jogállam alapvető eleme a jogbiztonság.”⁵⁰ A jogbiztonság a büntetőeljárásban is az egységes joggyakorlat, a kiszámítható jogalkalmazás – a gyanútól a bizonyosság szintjére való eljutással –, a jogbiztonság igényeinek megfelelő jogi szabályozás megvalósításában teljesedik ki.

Felmerül a kérdés, hogy „miért nézzük azt, ami 100 évvel ezelőtt volt? Mert a kérdések akkor és ma azonosak, vagy hasonlóak voltak – és a válaszok is. A jogi intézmények hosszú életűek, nem változnak olyan rohanvást, mint az infotechnika eszközei”⁵¹.

Degré Miklós kúriai bíró 1914-ben tett megállapítása szerint „Minél inkább meg van közelítve a cél: annál tökéletesebb a szabályozás”⁵². Ez napjainkban is élő iránymutatás, hiszen a jogállamiság alapvető ismértéke megtestesítő jogbiztonság érvényesülésének ez a garanciája.⁵³

⁵⁰ 11/1992. (III. 5.) AB határozat

⁵¹ KIRÁLY Tibor: Az 1896. évi I. Büntető perrendtartás száz év távlatából. *Magyar Jog*, 43. évf., 1996/11. (641–704.), 672.

⁵² DEGRÉ Miklós: A vád alá helyezési eljárásról. In: *Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése évfordulójának ünnepére*. Wessely és Horváth Könyvnyomdája, Pécs, 1914, 77.

⁵³ HORGOS Livia: Thought fragments of Preliminary Session in Relation to Accusation and Evidentiary Procedure / Gondolattöredékek az előkészítő ülésről a vád és a bizonyítás viszonylatában. *Belügyi Szemle*, 2021/6. különszám, 106. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.6.6>

TILKI KATALIN*

A VADON ÉLŐ VÉDETT ÉS FOKOZOTTAN VÉDETT ÁLLATOKAT ÉRINTŐ MÉRGEZÉSES ESETEK III. RÉSZ

JOGERŐS BÍRÓSÁGI ÍTÉLETTEL LEZÁRT ÜGYEK

A 2014–2020 közötti időszakban összesen négy olyan büntetőügy volt, amelyben jogerős döntés született.

1. eset

A vádlott ellen a *Bajai Járási Ügyészség vádirata* alapján indult 2016-ban a bírósági eljárás a 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 242. § (1) bekezdés b) pontjába ütköző és aszerint minősülő védett élő szervezet egyedére elkövetett természetkárosítás büntette és a 244. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző és a (2) bekezdés a) és b) pontjai szerint minősülő több állatnak, különös szenvedést okozva elkövetett állatkínzás büntette miatt.

A vád tárgyává tett bűncselekmény tényállása a következő volt: a vádlott évek óta tanyáján kacsákat bérnevelt. A kacsáállományt 2015 tavaszától kezdődően a környéken elszaporodott rókák károsították, úgy, hogy a telepre naponta bementek és alkalmanként több kacsát elvittek, néhányat elpusztulva a helyszínen hagytak. 2015 tavaszától kezdődően 2016. január 12. napjáig a vádlott a rókák által elpusztított kacsák egy részéből több alkalommal csalétket készített úgy, hogy felvágott testüregükbe forát és terbufosz hatóanyagú erős mérget tett, majd a tetemeiket tanyája kerítésén kívül, annak közelében jogellenesen kihelyezte. A forát a Thimet 10G, a terbufosz és a Counter 5G forgalomból évek óta kivont növényvédő szerek hatóanyaga, amelyek erős mérgek és tartós ingerületi, görcsös izomállapotot, rángást, bénulást, légzési zavarokat okoznak a melegvérűeknél.

A vádlott által jogellenesen kihelyezett csalétekhez vadon élő egerészölyvek is hozzáfértek, így 2016. január 12. napjáig 14 egerészölyv pusztulását okozták. Az egerészölyv (*Buteo, buteo*) a 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 2. számú mellék-

* TILKI Katalin, tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

let 982. sorában foglaltak alapján védett, természeti értéke egyedenként 25 000 forint.

A vádlott bűnösségét bizonyították a következő *bizonyítási eszközök*: feljegyzés a nyomozás elrendeléséről, fényképmelléklet, a helyszíni szemléről és házkutatásról készült jegyzőkönyv, bűneljegyzék, igazságügyi toxikológiai és NÉBIH szakértői vélemény, NÉBIH vizsgálati megrendelő és eredményközlő, határozat házkutatásról, rendőri jelentés, tanúvallomások, vásárlási és felhasználási engedéllyel rendelkezők kimutatása, vadászatra jogosultak adatai, összefoglaló jelentés, tulajdoni lap másolatok, vádlott vallomása.

Az ügyészség természetkárosítás és állatkínzás büntette miatt emelt vádat és felfüggesztett börtönbüntetés kiszabását indítványozta.

2016-ban a *Bajai Járásbíróság* a vádlottat bűnösnek mondta ki természetkárosítás büntetében [Btk. 242. § (1) bekezdés b) pont] és állatkínzás büntetében [Btk. 244. § (1) bek. a) pont; (2) bekezdés a) és b) pont]. Ezért őt a bíróság halmazati büntetésként 1 év és 7 hónap szabadságvesztés-büntetésre ítélte, melynek végrehajtását 3 év próbaidőre felfüggesztette.

A bíróság a vádirati tényállást a következőkkel pontosította: A vádlott büntetlen előéletű, özvegy, 8 általános iskolai osztályt végzett, nyugdíjas, és emellett állattenyésztéssel foglalkozik. A terhelt a rókák pusztítása miatt a környékbeli vadásztársaság segítségét kérte, azonban problémáját nem oldották meg. Az elkövető a mérgezett tetemekeket a tanyája kerítésén kívül, annak közelében engedély nélkül, jogellenesen, figyelmeztető jelzés nélkül helyezte ki. A vádlott által jogellenesen kihelyezett csalétekhez vadon élő egerészölyvek is hozzáfértek, amelyek a tetemekekből fogyasztottak, mely miatt 2016. január 12-ig legalább 14 egerészölyv sátorozó szárnytartás, görcsös lábtartás, esetenként csőr körüli hányadékkal járó pusztulást szenvedett el, elpusztulásuk különös szenvedéssel járt.

Ezért őt a bíróság halmazati büntetésként 1 év és 7 hónap szabadságvesztés-büntetésre ítélte, melynek végrehajtását 3 év próbaidőre felfüggesztette.

2. eset:

A vádlott ellen a *Kunszentmiklósi Járási Ügyészség vádirata* alapján 2014-ben indult a bírósági eljárás az 1978. évi IV. törvény 266/B. § (2) bekezdésébe ütköző, és az (1) bekezdés a) pontja szerint minősülő állatkínzás vétsége, az 1978. évi IV. törvény 265. §-ába ütköző méreggel visszaélés vétsége, valamint az 1978. évi IV. törvény 281. § (1) bekezdés b) pontjába ütköző természetkárosítás büntette miatt.

Az ügy előzménye: A Kunszentmiklósi Rendőrkapitányság 2014-ben az 1978. évi IV. törvény 266/B. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző és aszerint minősülő állatkínzás vétsége miatt az ismeretlen tettel szemben folytatott nyomozást felfüggesztette, tekintettel arra, hogy az elkövető kiléte nem volt megállapítható.

Az egyik ügyben azért indult eljárás, mert bejelentés érkezett, miszerint 2013. március 12-én, Szabadszállás-Balázspusztá külterületén ismeretlen tettes mérgezett tyúktojásokat helyezett ki, amelyek egy borz elhullását okozták.

A másik ügyben azért indult eljárás, mert bejelentés érkezett, miszerint 2013. április 8-án Szabadszállás-Balázspusztá területén ismeretlen tettes mérgezett tojásokat helyezett ki, amelyek 3 rétihéja pusztulását okozták.

A nyomozás során beszerzett adatok alapján a Szabadszállás-Csintovai rész külterületén 2013. április 13-án egy elhullott rétihéját és 2 preparált tojást, továbbá 2013. április 15-én egy elhullott barna rétihéját, 2 vetési varjút, valamint 4 egész és 2 preparált tojást találtak. A tanúkihallgatások adataiból derült fény arra, hogy az illetékes nemzeti park természetvédelmi őre további tetemeket – 2013. április 20-án egy barna rétihéját, majd 2013. április 29-én egy barna rétihéját és egy rókát – talált a Szabadszállás-Csintovai részen. A nyomozás során a vadász gyanúsítottként került kihallgatásra, melynek során beismerő vallomást tett. A nyomozás során beszerzett adatok alapján a gyanúsítottal szemben csak a Szabadszállás-Balázspusztá külterületén elkövetett cselekmények gyanúja volt megalapozott.

A nyomozó hatóság úgy ítélte meg, hogy a 2013. április 13–29. között Szabadszállás-Csintovai rész külterületén talált elhullott állatokkal kapcsolatos eljárást nem célszerű a 2013. április 8-án és 2013. április 12-én Szabadszállás-Balázspusztá külterületén a gyanúsított által elkövetett cselekményekkel egy eljárásban elbírálni. Ezért 2014. augusztus 27-én elkülönítette a Szabadszállás-Csintovai részen elkövetett mérgezéses esetekkel kapcsolatos eljárást és megállapította, hogy ebben az ügyben nem sikerült olyan személyi és tárgyi bizonyítékokat felkutatni, ami alapján az elkövető kiléte megállapítást nyert volna, így felfüggesztette a nyomozást. 2019. október 16-án elévülés miatt az eljárást megszüntették.

A vád tárgyává tett bűncselekmény lényege az volt, hogy a büntetlen előéletű vádlott, aki a vádbeli időszakban hivatásos vadász volt, 2013. március 12-ét megelőző időben a kerekegyházi vadásztársaság Szabadszállás-Balázspusztá területén lévő vadászterületére 30 darab karbofuránnal preparált tyúktojást helyezett ki a dúvadak ritkítása céljából.

A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény 30. § (1) bekezdése¹ alapján tilos a vadat mérgező alkalmazásával elpusztítani.

A vádlott a fenti rendelkezés ellenére tisztázatlan körülmények között megszerzett és tartott mérgezőanyagot injekciós tűk felhasználásával juttatott tyúktojásokba,

¹ A törvény ezen rendelkezését hatályon kívül helyezte 2015. évi CLXXXIII. törvény 54. § (2) bekezdése, hatálytalan 2016. VII. 1-jétől.

majd azokat a fenti területre kihelyezte. A mérgezett tojások környezetében 2013. március 12-én egy védettség alatt nem álló borz tetemét fedezték fel, amely karbofurán-mérgezés következtében hullott el. A kihelyezett mérgezett tyúktojások közelében 2013. április 8-án 3 barna rétihéja-tojó tetemét találta meg a természetvédelmi őr. A védett madarak ugyancsak karbofurán-mérgezésben hullottak el.

A vádlott tiltott vadászati módot alkalmazott, emiatt az illetékes megyei kormányhivatal a vadászat rendjének megsértése miatt 50 000 forint vadvédelmi bírság megfizetésére kötelezte.

A védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet IV. számú melléklete alapján a rétihéja védett fajnak minősül. Az elpusztult rétihéják természetvédelmi értéke összesen 150 000 forint volt, amely meghaladja a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legalacsonyabb értéket (100 000 forint).

A vádlott bűnösségét bizonyították a következő *bizonyítási eszközök*: a vádlott beismerő vallomása, hivatalos feljegyzések, rendőri jelentések, szemlék jegyzőkönyvei, szakvélemények, a kormányhivatalnak a nyomozó hatóság megkeresésére adott válasza, házkutatásról és lefoglalásról készült jegyzőkönyv, tanúvallomások, térképvázlat, a kormányhivatal határozata a vadvédelmi bírság kiszabásáról.

Az ügyészség állatkínzás vétsége, méreggel visszaélés vétsége, valamint természetkárosítás büntette miatt emelt vádat és azt indítványozta, hogy a bíróság tárgyalás mellőzésével intézkedésként próbára bocsátást alkalmazzon.

A *Kunszentmiklósi Járásbíróság* 2014-ben tárgyalás mellőzésével meghozott, 2015-ben jogerőssé vált végzésében a vádlottat bűnösnek találta állatkínzás vétségében [1978. évi IV. törvény 266/B. § (2) bekezdés (1) bekezdés a) pont], visszaélés méreggel vétségében [1978. évi IV. törvény 265. §] és természetkárosítás büntetében [1978. évi IV. törvény 281. § (1) bekezdés b) pont], ezért őt 2 évre próbára bocsátotta. *A bíróság a tényállást a nyomozati iratok és a vádirat alapján állapította meg.*

3. eset:

A két vádlott ellen a *Szolnoki Járási Ügyészség vádirata* alapján 2014-ben indult bírósági eljárás egy-egy rendbeli, a Btk. 242. § (1) bekezdés a) pont II. fordulatában meghatározott társtettesként elkövetett természetkárosítás büntette miatt.

Az ügy előzménye: Eljárás indult a terheltekkel szemben 1-1 rendbeli a Btk. 242. § (1) bekezdés a) pont IX. fordulatában meghatározott természetkárosítás büntette és 1-1 rendbeli a Btk. 188. § (1) bekezdésben meghatározott méreggel visszaélés vétsége miatt, mert alaposan gyanúsíthatóak voltak azzal, 2013.

szeptember 12-ét megelőző (pontosan meg nem határozható) időpontban Tiszavárkony külterületén karbofuránnal mérgezett galambtetemetek helyeztek el, ennek következtében egy fokozottan védett parlagi sas és egy védett barna rétihéja elpusztult.

A védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 2. számú melléklete szerint a parlagi sas fokozottan védett, míg a rétihéja védett fajnak minősül. A barna rétihéja természetvédelmi értéke egyedenként 50 000 forint.

A toxikológiai vizsgálat karbofurán-mérgezést mutatott ki.

A gyanúsítottak a nyomozás során vallomást nem tettek, korábban a tanúvallomásukban mindössze annyit mondtak, hogy a barna rétihéja feltalálásának napján a feltalálás helyszínének közelében vadetetés végeztek a vadásztársaság teherautójáról.

A nyomozó hatóság tanúként hallgatta ki az ügyben az illetékes nemzeti park igazgatóság és a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület képviselőjében eljáró személyeket, akik a tetemek feltalálási körülményeire, a területbejárás eredményére, illetőleg a nemzeti park által felszerelt vadkamera által rögzítettekre tudtak nyilatkozni.

Az 1. és 2. számú tanúk elmondták továbbá, hogy a tetemek feltalálási helyétől néhány száz méteres távolságban egy teherautót láttak, amelyből a vadak etetését végezték. A nyomozó hatóság a madarak feltalálási helyén helyszíni szemlét fogantatosított, a lefoglalt tetemek vonatkozásában toxikológiai vizsgálatot végeztetett, amely karbofurán-mérgezést igazolt.

A nyomozó hatóság az illetékes nemzeti park vadkamera-felvételeit beszerelte. A felvételek és az ornitológus-szakértő véleménye alapján megállapítható volt, hogy a gyanúsítottak 2013. szeptember 20-án a tetemek feltalálási helyétől nem messze megjelentek, egy parlagisas-tetemet tartalmazó zsák volt az egyik gyanúsított kezében, és mellette ott tartózkodott a másik gyanúsított.

A nyomozó hatóság okirati bizonyítékot szerzett be azon kereskedők vonatkozásában, akik karbofurán hatóanyagú szereket forgalmaztak a megyében annak 2008-ig történő betiltását megelőzően, azonban a gyanúsítottakkal nem voltak összefüggésbe hozhatók. A nyomozó hatóság a védett fajok feltalálási helyén, illetőleg a gyanúsítottak lakóhelyén méreg- és tetemkereső kutyát alkalmazott a helyszíni szemle és a házkutatás során, amely azonban karbofurán jelenlétét a vizsgált helyszíneken nem igazolta.

A Be. 4. § (2) bekezdése alapján a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. A gyanúsítottak tagadó vallomásával szemben beszerzett bizonyítékok alapján kétséget kizáróan csak azt lehetett megállapítani, hogy a

gyanúsítottak a barna rétihéja tetemének feltalálásakor a helyszín közelében tartózkodtak és vadetetést végeztek, ami önmagában nem bizonyította azt, hogy a gyanúsítottak helyezték ki a karbofuránt, amely miatt a fokozottan védett és a védett madár elpusztult. Mindezekre figyelemmel a járási ügyészség 2014. augusztus 21-én az egyrendbeli természetkárosítás büntette és az egyrendbeli méreggel visszaélés vétsége miatt indult nyomozást megszüntette, mivel a nyomozás adatai alapján nem volt megállapítható, hogy a bűncselekményt a gyanúsítottak követték el.

A vád tárgyává tett bűncselekmények lényege az volt, hogy a vádlottak 2013. szeptember 20-án fél négy körüli időben megjelentek Tiszavárkony külterületén egy tehergépkocsival. A másodrendű vádlott a jármű platójáról egy átlátszó műanyag zsákot vett le, amelyben egy fokozottan védett parlagi sas teteme volt. Ezt követően a másodrendű vádlott a járműtől elindult a szomszédos fás területre, miközben az elsőrendű vádlott szorosan követte. Az elsőrendű vádlott a járműtől néhány méter távolságra ázni kezdett, közben a másodrendű vádlott a közvetlen közelében tartózkodott. A vádlottak a zsákba pontosan meg nem határozható tárgyat helyeztek el, majd a járműhöz visszatérve a másodrendű vádlott a zsákot a tehergépkocsira visszatette.

A védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 2. számú melléklete szerint a parlagi sas fokozottan védett fajnak minősül. Az elsőrendű és másodrendű vádlottak a fokozottan védett parlagi sas tartására hatósági engedéllyel nem rendelkeztek.

Az ügyészség mindkét terhelt ellen természetkárosítás büntette (emellett a másodrendű vádlott ellen védett fajok egyedeinek engedély nélküli tartása miatt egyrendbeli természetkárosítás büntette) miatt vádat emelt és pénzbüntetés kiszabását indítványozta.

A Szolnoki Járásbíróság 2014-ben az ítéletében a vádlottakat bűnösnek mondta ki társtettesként elkövetett természetkárosítás büntetésében [Btk. 242. § (1) bek. a) pont 2. fordulata], a másodrendű vádlottat emellett a Btk. 242. § (1) bekezdés b) pontjának 2. fordulata szerinti természetkárosítás büntetésében marasztalta el. Az elsőrendű vádlottat 500 000 forint, a másodrendű vádlottat pedig 600 000 forint pénzbüntetésre ítélte.

A büntetlen előéletű elsőrendű vádlott vadgazdálkodási technikus végzettségű, az ítélet meghozatalakor hivatásos vadászként dolgozott egy vadásztársaság alkalmazásában; a szintén büntetlen előéletű másodrendű vádlott is vadász, vadtenyésztő szakképzettségű, az ítélet meghozatalakor viszont már nem a szakmájában dolgozott.

A bíróság a lefolytatott bizonyítási eljárás adatai alapján a vádirat szerinti tényállást a következőkkel pontosította: A vádlottak 2013. szeptember 20-án fél

négyszeri körüli időben megjelentek Tiszavárkony külterületén egy tehergépkocsi-val. A másodrendű vádlott a jármű platójáról egy átlátszó műanyag zsákot vett le, amelyben egy fokozottan védett parlagi sas elpusztult egyede volt. Ezt követően a másodrendű vádlott kezében a zsákban elhelyezett madártetemmel a gépjárműtől elindult a szomszédos fás területen lévő árok irányába. Eközben az elsőrendű vádlott – tudva arról, hogy a másodrendű vádlott által vitt zsákban egy fokozottan védett parlagi sas elpusztult egyede található – követte a másodrendű vádlottat. A terheltek a közelben lévő árokban egy pontosan meg nem határozható tárgyat helyeztek el a zsákban, majd visszaindultak a gépjárműhöz. Visszaérkezve az elsőrendű vádlott a kezében lévő ásóval a gépjárműtől néhány méterre ásni kezdett, mialatt a másodrendű vádlott a tehergépkocsi jobb első ajtajától nem messze lévő fa tövéből egy drótot vágott le, amely egy madárlábat vagy szárnyat rögzített. Ezután a másodrendű vádlott a zsákot a gépjárműre visszatette. A másodrendű vádlott a zsák platójáról történő levételekor gumikesztyűt viselt, amely az autóhoz történő visszaérkezése során már nem volt a kezén. Az elsőrendű vádlott a bírósági tárgyaláson részletes vallomást tett, a vádban leírtakat vitatta, a terhére rótt cselekményben a felelősségét nem ismer- te el, hasonlóan nyilatkozott a másodrendű vádlott is a terhére rótt bűncselek- mények kapcsán.

A bírósági tárgyaláson az elsőrendű vádlott elmondta azt, hogy 2013. szeptember 20-án a másodrendű vádlott kollégájával fácánokat voltak etetni, mivel korábban ezen a területen fácánkibocsátás történt. A fácánokra jellemző az, hogy a dögökbe is bele-bele csípnek, aminek eredményeképpen maguk is meg- fertőződhetnek. Ennek megakadályozása érdekében a területet rendszeresen bejárták, hogy a kutya által jelzett helyeken a dögöket begyűjtsék. A vádiratban megjelölt részen egy rókatetem volt az árokban, ezt az előző nap a kutya már jelezte. Ezért a teherautóval megálltak a töltésnél és a náluk lévő nejlonzsákba betették az árokban lévő rókatetemet. Az elsőrendű vádlott véleménye szerint a ragadozó madarak az előnevelt fácánokra nem jelentettek veszélyt, tekintettel a pockok nagy számára. Az elsőrendű vádlott arra is kitért, hogy a fényképfel- vételen látható műtrágyás zsákba egy fekete színű szemeteszsák volt belehelyez- ve, emiatt ebbe belelátani nem lehetett. Meglátása szerint a kollégája, miután gumikesztyűben a rókatetemet megfogta és a zsákba helyezte, utána dobta a gumikesztyűt is. Véleménye szerint az ornitológusok a gumikesztyűt vélhetik a parlagi sas faji jellegzetességének, a váll fehér foltjának.

A másodrendű vádlott a bírósági tárgyaláson a vádlott társával lényegében egyező vallomást tett, kiegészítve azzal, hogy azon a helyen, ahol a rókatete- met felvették és zsákba helyezték az autó közelében, egy fának a kérgéhez drót volt kötözve hurokként, amelyben lehetett valami, vagy szárny vagy láb, ezért vágta le azt a fáról, nehogy valami abba beleakadjon, majd betette a zsákba.

A hurokhoz képest a rókatetem kb. 5-6 méter távolságban volt az árokban. A másodrendű vádlott az elsőrendű vádlotthoz hasonlóan úgy vélte, hogy az ornitológus szakértő rosszul ítélte meg a fényképfelvételeket, mert a műtrágyás zsákba helyezett fekete nejlonzsák nem látszik át, így nem lehet tudni, hogy a fekete szemeteszsákban mi van. A zsákban szerint róka és két nyúl volt. A másodrendű vádlott a nyomozás során a vallomástételt megtagadta, viszont korábban tanúként tett vallomását fenntartotta. Korábban hallott arról, hogy a környéken madármérgezések történtek, de egyebet az esetről nem tudott, ő nem mérgezett meg madarakat.

A bíróság az első- és a másodrendű vádlott szembesítését rendelte el, amelynek eredményeképpen az elsőrendű vádlott elismerte, hogy történt huroklevágás a másodrendű vádlott részéről.

A bíróság tanúkat és eseti szakértőket is meghallgatott.

Az 1. számú tanú elmondta, hogy 2013. szeptember 14-én, Tiszavárkony külterületén jeladóval megjelölt parlagi sas tetemére bukkantak. Toxikológiai vizsgálatra került sor, mérgezés miatt szeptember 16-án fokozott ellenőrzést rendeltek el a területen. Ekkor került elő a környékről egy barna rétihéja teteme, mellette pedig egy dróton kihelyezett csali galamb, amiért feljelentést tettek a mérgezési ügyben. A történetekre tekintettel szeptember 17-én a területet körbejárták a természetvédelmi szakemberekkel és találtak egy olyan fasort, ahol volt egy ún. „kiülőfa”, amelyre a ragadozó madarak ülnek, hogy onnan figyeljék a vadászterepet. Annak érdekében, hogy a területet belássák, egy fényképek készítésére alkalmas kamerát helyeztek el ezen a fán. A tanú elmondta azt is, hogy az első tetem megtalálásának a helye közelében sok fiatal fácánt találtak. A parlagi sasok nem a föld közelében portyáznak, mint a barna rétihéja, hanem fent a magasból figyelik az áldozatukat. Ha dögöt találnak, akkor előszeretettel elfogyasztják azt is. A kamera felvételeit megnézte, szerint a zsákban egy nagyméretű madár volt.

Az illetékes nemzeti park igazgatóság munkatársának tanúvallomása az 1. számú tanúéhoz hasonló volt. A tanú korábban elmondta azt, hogy a kamera felszerelésénél a fa tövében egy drótra kikötve fácánlábat találtak, ezt a vallomását fenntartotta. A bíróság védői indítványra tanúként hallgatott ki egy erdész végzettséggel rendelkező személyt, aki a megyei madártani egyesületnek több évtizede volt tagja. A fényképfelvételek megtekintése után azt mondta, hogy a zsákban nem parlagisas-tetem van.

A bíróság a nyomozás során kirendelt eseti ornitológus szakértőt meghallgatta, aki megerősítette a szakvéleményében foglaltakat. Elmondta, hogy a fényképeket áttekintette és a szóban forgó képen a műtrágyás zsákban egy nagyméretű madár teteme van, ami parlagi sas. Egy másik képen a madár hátoldala látható, amelyen egy nagy fehér folt látszik: ez a vállfolt a parlagi sas

öreg példányaira jellemző. Azzal kapcsolatban is nyilatkozott, hogy a parlasi sas egyedei a néhány hetes fácánokat is megeszik, ha pedig könnyen elérhető táplálék nincs, akkor adott esetben dögöt esznek. Elmondása szerint a kihelyezett madártetem szintén csalogató lehetett egy parlasi sas számára. A szakértő teljességgel kizárta, hogy a zsákban egy összegyűrt gumikesztyű lett volna.

A bíróság a védelem indítványára másik eseti ornitológus szakértői vélemény beszerzéséről is rendelkezett, akinek szakvéleménye lényegében megegyezett a másik eseti szakértő véleményével.

A bíróság a vádlottak védekezését nem fogadta el. A bírói testület megítélése szerint az adott területen fácánkibocsátás történt. Ezen körülmény önmagában a környékre vonzotta a ragadozó madarakat. Miután a 2013. szeptember 20-át megelőző időpontban mérgezéses madárpusztulásról szereztek tudomást, ezért helyezték ki az ún. „ülőfára” a kamerát annak érdekében, hogy a kamera a környékbeli történéseket rögzítse. Ezen kamerafelvételek alapján rögzítésre kerültek az ott történtek 2013. szeptember 20-án. A fényképfelvételek megtekintése során egyértelműnek látszott, hogy a teherautó közelében lévő fa törvéről a másodrendű vádlott levágott egy drótot, amelyben talán madárszárnyat vagy lábat talált. Állítása szerint ezt a zsákba helyezte, azonban a fényképfelvételeken az látszik, hogy valamit ott ledobott a földre a dróttal együtt. Miután a vádlottak hallottak a korábbi mérgezéses esetekről, ebben a helyzetben kötelezettségük lett volna jelezni a vadásztársaság vagy a természetvédelmi hatóság számára, hogy mit észleltek. Miután a vádlottak az általuk tapasztaltakról senkit nem tájékoztattak, a bíróság meglátása szerint arra lehet következtetni, hogy az előnevelt fácánokra veszélyt jelentő ragadozó madarak távoltartása érdekében állt, ezért a veszélyt jelentő dróttal fa tövéhez rögzített dögök feltalálását elhallgatták. A vádlottak célja tehát magatartásukkal az volt, hogy a ragadozó madarakat az adott területtől távol tartsák a fácánok védelme érdekében.

A bíróság az általa leírt tényállást részben I. és a másodrendű vádlott vallomása, a rendőri jelentés, a házkutatásról készült jegyzőkönyv, az informatikai szakértői vélemény, az eseti ornitológus szakértői vélemények, a tanúk vallomása, a fényképmelléklet és egyéb iratok alapján állapította meg.

I. és a másodrendű vádlottaknak nem volt engedélyük a fokozottan védett parlasi sas tartására, ezért társtettesként megvalósították a Btk. 242. § (1) bekezdésének a) pontja 2. fordulatában meghatározott természetkárosítás bűntettét. A bíróság hangsúlyozta, hogy az élő szervezet magában foglalja az elpusztult élőlényt is, így a parlasi sas teteme is elkövetési tárgya ezen cselekménynek.

A 348/2006. (XII. 23.) kormányrendelet a védett állatfajok védelmére, tartására, hasznosítására és bemutatására vonatkozó részletes szabályokról megfogalmazza az 1. § (1) bekezdés a) pontjában, hogy a védett, a fokozottan védett állatfajokra is kiterjed a rendelet hatálya, amelyeknek a 3. § (1) bekezdése alap-

ján a tartására a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges. Mivel a vádlottak ezen engedéllyel nem rendelkeztek, így nem voltak jogosultak a parlagisastetem tartására.

A bíróság az elsőrendű vádlott vonatkozásában enyhítő körülményként értékelte a büntetlen előéletét, az időmúlást, míg súlyosító körülményként azt, hogy hivatásos vadászként követte el a cselekményét. A bíróság a másodrendű vádlottnál enyhítő körülménynek tekintette az időmúlást, azt, hogy egy kis-korú gyermek eltartásáról gondoskodik, büntetlen előéletét, míg súlyosító körülményként a halmazatot, valamint azt, hogy hivatásos vadászként követte el ezen cselekményeket.

Az ítéletet az első fokon eljáró ügyész tudomásul vette, míg az elsőrendű és a másodrendű *vádlott és védőjük* az ítélet ellen felmentésért *fellebbezést jelentett be*.

A *Szolnoki Törvényszék mint másodfokú bíróság* 2016-ban *ítéletében* a Szolnoki Járásbíróság elsőfokú ítéletét helybenhagyta.

A *védő fellebbezésének* indokaként előadta, hogy az elsőfokú bíróság az ítéletét két eseti szakértő véleményére alapította, amelyet nem lehet elfogadni. Mivel mindkét szakértő eleve fajmeghatározásra kapott kirendelést, ezzel a kirendelő nyomozó hatóság, illetve az elsőfokú bíróság is prejudikált. Nem adott számot az ítélet indokolásában az elsőfokú bíróság az egyik szakértő tanú vallomásának értékeléséről, és nem szembesítette a szakértőkkel sem. A védelem bizonyítási indítványt terjesztett elő a Bűnügyi Szakértő és Kutató Intézet kirendelésére szakkérdésben történő szakvélemény elkészítése végett annak megállapítására, hogy szóban forgó zsáknak mi volt a tartalma.

A *másodfokon eljáró testület* felülvizsgálta az elsőfokú bíróság eljárását és meghozott ítéletét. Rögzítette, hogy a megállapított tényállás alapján *az elsőfokú bíróság helytálló következtetést vont le mindkét vádlott bűnösségére, a cselekmények jogi minősítése is törvényes volt*.

4. eset:

Az elsőrendű és a másodrendű vádlott ellen a *Kecskeméti Járási és Nyomozó Ügyészség vádirata* alapján 2016-ban indult bírósági eljárás a Btk. 242. § (2) bekezdés a) és b) pontja szerinti, az állomány fennmaradását veszélyeztető, fokozottan védett fajra elkövetett természetkárosítás büntette, valamint a 244. § (2) bekezdés a) és b) pontja szerint minősülő, több állatnak különös szenvedést okozva, az állat pusztulását okozó állatkínzás büntette miatt, mint társtettesek ellen.

A nyomozó hatóság *összefoglaló jelentése* szerint az illetékes nemzeti park igazgatóság természetvédelmi őre 2015. február 15-én 9 óra 25 perckor telefonon bejelentést tett az illetékes megyei rendőr-főkapitányság ügyeletére, mely sze-

rint bejelentését megelőzően pontosan meghatározott helyrajzi számú területen feltehetően mérgezés következtében elhullott, fokozottan védett parlasi sas tetemet talált. Ezt követően, további keresés során még egy parlasi sas és 2 róka tetemére bukkant. A Helicon LIFE+ projekt keretében kidolgozott rendőrségi protokoll alapján helyszíni szemlére, illetve adatgyűjtésre került sor. A nyomozás során a NÉBIH Állat-egészségügyi Diagnosztikai Igazgatóság Em-lős-, Vad- és baromfibetegségek Laboratóriuma kórszövettani, bakteriológiai és kémiai vizsgálatával valamennyi esetben karbofurán-mérgezést állapított meg. Ez az egyik róka szervezetében kiugróan magas (3747 mg/kg) mennyiségben volt kimutatható.

A nyomozó hatóság az eljárás elején megkereste az illetékes kormányhivatal Növény- és Talajvédelmi Igazgatóságát, hogy megállapíthassa a megyei karbofurán és karboszulfán hatóanyagú szereket forgalmazó kis- és nagykereskedők, illetve két kiemelt nagyváros környékén az I. és II. kategóriás szerek forgalmazásához, felhasználásához megfelelő képesítéssel rendelkező szakemberek személyét. Megkereste még a kormányhivatal Földművelésügyi Igazgatóságát is a megye területén vadászatra jogosultak adataival kapcsolatban, valamint a fenti hatóanyagú szert korábban forgalmazókat, és tanúként kihallgattak két elsőfokú növényvédelmi képesítéssel rendelkező szakembert is. Mindezek azonban nem vezettek eredményre.

A nyomozó hatóság az eljárás során tanúként hallgatta ki a nemzeti park igazgatóság két munkatársát, akik elmondták a tetemek megtalálásának körülményeit, illetve az azt követően megtett intézkedéseiket; 1. számú tanút, aki a később az elsőrendű vádlottként szereplő hivatásos vadász illegális dúvadgyérítési szokásairól beszélt; a vadásztársaság tisztségviselőit, hivatásos vadászait; a piacon a vadászoknak tojást árusító személyt; volt vadásztársasági tagot; a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület méreg- és tetemkereső kutya vezetőjét a későbbi másodrendű vádlottnál tartott házkutatások kapcsán a kutya viselkedésével kapcsolatban; a kutya kiképzőjét, aki a kiképzésről és a kutya munka közbeni viselkedéséről tett vallomást; több alkalommal a későbbi elsőrendű és a másodrendű vádlottat; illetve a későbbi másodrendű vádlott korábbi élettársát.

A későbbi elsőrendű vádlottként szereplő személlyel kapcsolatban adatgyűjtésre került sor, ennek során feltérképezésre került lakókörnyezete, vállalkozásainak telephelyei. Ezeken a helyeken házkutatásokra is sor került, amelyek nem vezettek eredményre. Híváslistáját is lekérték és elemezték.

A későbbi elsőrendű vádlott kihallgatásai során a bűncselekmény napján tett cselekedeteit ellentmondásosan adta elő. A későbbi másodrendű vádlott tagadta, hogy tudomással bírna a tanyája közelében lévő bűncselekményről. A későbbi a másodrendű vádlott korábbi élettársa eleinte tagadta, hogy tudomással bírna a

bűncselekmény elkövetéséről, annak előzményeiről. Aztán ezt követő vallomásaiban elmondta, hogy egy illető, akit látásból ismert, tojásokat vitt a későbbi másodrendű vádlottnak. Kihallgatása során a későbbi elsőrendű vádlott személyében azonosította a tojást vivő embert, illetve az is kiderült számára, hogy a tojások méreggel voltak beinjektálva, azokat volt élettársa a baromfijait dézsmáló rókák ellen kérte.

A vád tárgyává tett bűncselekmények lényege az volt, hogy a másodrendű vádlott tanyáján baromfit és háziállatot tartott. 2014 őszétől kezdődően a tanya környékén elszaporodtak az állományt károsító dúvadak, rókák. Esetenként egy-egy reggelre 5-6 baromfit is elvittek, újszülött bárányát is széttépték a tanya környéki szántóban. A probléma megoldására a másodrendű vádlott felkérte a helyileg illetékes vadásztársaság hivatásos vadászát, az elsőrendű vádlottat. Az elsőrendű vádlott egy szatyorban tojásokat vitt a másodrendű vádlott tanyájához, amelyekbe ezt megelőzően karbofurán hatóanyagot tartalmazó növényvédőszert injektált.

Az elsőrendű vádlott és a tojások mérgezett voltáról tudó másodrendű vádlott a tojások egy részét a másodrendű vádlott tanyája, valamint a szomszéd dűlőben lévő tanya körül helyezték el. A megmaradt tojásokat a másodrendű vádlott a tanyáján lévő, fából készült helyiségben tárolta egy ideig, azok további sorsa ismeretlen maradt. A mérgezett tojásokból egy róka fogyasztott, aminek következtében az állat különös szenvedések között elpusztult. Ennek teteméből evett egy másik róka is, amely szintén ugyanígy pusztult el, majd 2015. február 13–14-én két parlagi sas fogyasztott az elpusztult rókatetemekből. A parlagi sasok is különös szenvedés után hullottak el.

A parlagi sas (*Aquila heliaca*) az Európai Közösség természetvédelmi szempontból jelentős növény-és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 4. számú melléklete, valamint a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló 338/97/EK tanácsi rendelet módosításáról hozott, a Bizottság 2009. május 14-i 407/2009/EK rendeletének „A” melléklete szerint fokozottan védett állatnak minősül. A parlagi sas természetvédelmi értéke 1 millió forint.

Az egyik parlagi sas jeladóval ellátott példány volt. A vádirat kitért arra, hogy a parlagi sas európai állománya mindössze 220 pár, amelyből 150 pár él Magyarországon. A mérgezés következtében elpusztult két parlagi sas egy költőpárt alkotott, koruk alapján először fogtak volna költésbe. Azon a helyszínen, ahova a mérgezett tojásokat kihelyezték, bizonyíthatóan legalább 8 példány, köztük jeladóval ellátott példány is előfordult, és táplálkozott költési és fiókanevelési időszakon kívül. Ily módon az állomány fennmaradását veszélyeztette a mérgezett tojások kihelyezése.

Az ügyészség természetkárosítás és állatkínzás bűntette miatt vádat emelt és végrehajtandó szabadságvesztés kiszabását, valamint közügyek gyakorlásától

való eltiltásukat, továbbá az elsőrendű vádlott vonatkozásában hivatásos vadász foglalkozásától való eltiltását indítványozta.

2016-ban a *Kecskeméti Járásbíróság ítéletében* a vádlottakat felmentette az ellenük egy-egy rendbeli, társtettesként elkövetett természetkárosítás büntette [Btk. 242. § (1) bekezdés és (2) bekezdés a) és b) pont], valamint az egy-egy rendbeli, társtettesként elkövetett állatkínzás büntette [Btk. 244. § (1) bekezdés a) pont és (2) bekezdés a) és b) pont] miatt emelt vád alól.

A bírósága bizonyítási eljárás alapján a következő tényállást állapította meg: A vádlottak büntetlen előéletűek, az elsőrendű vádlott okleveles erdőmérnök, hivatásos vadászként dolgozott egy vadásztársaságnál, másodállásban vadgazdálkodással foglalkozott. A másodrendű vádlott az ismerőse volt, akinek lakóhelye a vadásztársaság illetékességi területéhez tartozó külterületi tanyán helyezkedett el, ahol baromfit és egyéb háziállatot tartott. 2012–2013-ban a tanya környékén elszaporodtak az állományt károsító dűvadak, rókák, melyek leölték a tyúkjait. A probléma megoldására a másodrendű vádlott felkérte a dűvadritkításra jogosult helyileg illetékes vadásztársaság hivatásos vadászát, az elsőrendű vádlottat. A dűvad által okozott probléma 2015-re lecsökkent.

Az illetékes nemzeti park igazgatósághoz 2015. február 14-én 16 óra 59 perckor küldtek egy e-mailt, miszerint az A393 azonosítószámú jeladós parlagi sas egész nap ugyanonnan jelzett, amelyről szükségesnek tartották értesíteni az illetékes természetvédelmi őrt. Az értesítésre a nemzeti park munkatársai még ezen a napon, sötétedés után kimentek a jeladó által jelzett területre, azonban nem találták meg az érintett parlagi sast. A keresést 2015. február 15-én reggel folytatták, az egyik természetvédelmi őr 9 óra 25 perc körüli időben egy szántóföldön megtalálta a jeladóval ellátott parlagi sas tetemét, ezt telefonon bejelentette a rendőrségnek is. A parlagi sas hason fekvő helyzetben, összehúzott karmokkal feküdt. A terület átvizsgálását folytatva a résztvevők innen jóval távolabb, legalább egy kilométerre találták meg az első rókatetemet, oldalán repesztett sérüléssel, oszlásnak indulva. Ettől kb. 100 méterre, háton fekvő helyzetben találtak rá a második parlagi sas tetemére, karmai görcsösen összehúzódtak, szemgödreből pedig a szemgolyók már hiányoztak. Az újabb saste-temtől kb. 200 méterre található lakatlan tanya melléképületében találtak még egy rókatetemet, amelyen külsérelmi nyomok nem voltak.

A tetemeket a nemzeti park igazgatóság munkatársai vizsgálatra elszállították. A vizsgálatot a NÉBIH Állat-egészségügyi Diagnosztikai Igazgatósága végezte el és a vizsgálat eredménye szerint mindegyik tetemben karbofurán volt, a jeladóval ellátott parlagi sasban 7,1 mg/kg, a második, jelöletlen parlagi sasban 4 mg/kg mennyiségben; míg a felhasított oldalú rókatetemben kiemelkedően magas, 3747 mg/kg és a második rókatetemben 8,9 mg/kg mennyiségben.

A karbofurán hatóanyagot a büntetőeljárás során ismeretlenül maradt személy a rókatetembe juttatta ismeretlen módszerrel és meg nem határozható időpontban azt kihelyezte csaliként, amelyből 2015. február 14. körüli, pontosan meg nem határozható időpontban fogyasztott a jeladóval ellátott és a jeladó nélküli parlagi sas is, valamint a másik róka. Az állatok ettől pusztultak el.

Az ítélet rögzítette azt a tényt, hogy a parlagi sas európai állománya mindössze 220 pár, amelyből 150 pár él Magyarországon. A mérgezés következtében elpusztult két parlagi sas egy költőpárt alkotott, koruk alapján először fogtak volna költésbe. Azon a helyszínen, ahova a csalit kihelyezték, legalább 8 példány, köztük jeladóval ellátott példány is előfordult, és táplálkozott költési és fiókanevelési időszakon kívül. Ily módon az állomány fennmaradását veszélyeztette a mérgezett csali kihelyezése.

Az elsőrendű vádlott és a másodrendű vádlott tagadásával szemben rendelkezésre álló bizonyítékok – így különösen a tanúk vallomásai, a helyszíni szemle jegyzőkönyv, a házkutatási jegyzőkönyvek, a NÉBIH vizsgálati eredménye – nem voltak alkalmasak arra, hogy a vádlottak védekezését cáfolják. A lefolytatott részletes bizonyítás eredményeként nem volt megállapítható kétséget kizáróan az – és így a vádlottak bűnössége sem –, hogy a vádlottak valamelyike helyezte ki a karbofurán hatóanyaggal beinjektált rókatetemet, amelyből végül a két parlagi sas és egy róka fogyasztott, így az idegméregtől elpusztultak.

Mindezek alapján a bíróság a vádlottakat bizonyítottság hiányában felmentette az ellenük emelt vád alól.

A terheltek *jogerős felmentésére* ügyészi indítvány alapján került sor. Az ügyész *végindítványában* azt javasolta, hogy az eljáró bíróság a terhelteket az ellenük emelt vád alól bizonyítottság hiányában mentse fel.

Az ügyész indítványának indokaként kifejtette, hogy az adott ügyben a lefolytatott bizonyítás eredményeként bár a bűncselekmény megvalósulása igazolást nyert, kétséget kizáróan nem nyert bizonyítást az, hogy a vádban foglalt bűncselekményt a terheltek követték el, így büntetőjogi felelősségük megállapítására sem kerülhetett sor.

Az ügyész kiemelte, hogy a vádemelés óta a bizonyítékok felhasználhatóságában változás állt be, így a bizonyítékok egy része, amelyek a vádemeléskor a vádban foglalt bűncselekmények vádlottak általi elkövetését alátámasztották, a vádlottak bűnösségének megállapítására a bizonyítási eljárás végén már nem szolgálhattak alapul. Az ügyész megjelölte azokat a bizonyítékokat (NÉBIH eredményközlése, helyszíni szemléről készült jegyzőkönyv, a nemzeti park igazgatóság két munkatársának tanúvallomása, valamint a nemzeti park igazgatóság rendkívüli esemény bejelentéséről készült jelentése), amelyek felhasználhatósága az eljárás során változatlan maradt, és alátámasztották, hogy a vád-

iratban megjelölt helyen és időpontban két parlagi sas karbofurán fogyasztása miatt pusztult el és a vádban megjelölt bűncselekmények megvalósultak.

Az ügyész felsorolta azokat a bizonyítékokat is, amelyek a vádemeléskor alátámasztották a vádban foglalt bűncselekmények vádlottak általi elkövetését, ugyanakkor azokra büntetőjogi felelősség mégsem volt alapozható. Ilyen volt a másodrendű vádlott korábbi élettársának tanúvallomása (aki a nyomozás során úgy nyilatkozott, hogy a bűncselekmény elkövetésekor már nem volt a másodrendű vádlott élettársa, viszont ezzel ellentétesen nyilatkozott a bírósági eljárás során), valamint a titkos adatszerzés eredménye (a másodrendű vádlott kizárólag olyan személyekkel folytatott az ügy megítélése szempontjából értékelhető beszélgetést, akik a vádemelést követően jogosultak voltak a vallomástétel megtagadására).

Új bizonyítékként volt értékelhető viszont a méregkereső kutya vezetőjének és kutyakiképzőjének bírósági eljárás során tett nyilatkozata, valamint tanúvallomása, amelyek szerint a kutya viselkedését, amit a másodrendű vádlott lakóingatlanának tároló helyiségében tanúsított, úgy lehetett értelmezni, hogy ott korábban karbofurán anyagot vagy ilyen anyagot tartalmazó más dolgot mint a bűncselekmény eszközét tárolhattak. Ezen megállapításnak ugyanakkor a bizonyító ereje igen csekély.

Voltak olyan bizonyítékok (két tanú vallomása) is, amelyek a vádlottak bűnös cselekvőségét alátámasztották ugyan, de csekély bizonyító erővel bírtak, továbbá nem alkottak olyan zárt logikai láncolatot, amely alapján a vádlottak bűnössége kétséget kizáróan megállapítható lett volna.

Ezeken kívül néhány bizonyíték nevesítését is szükségesnek tartotta az ügyész, így többek között: a vádlottak mindvégig következetesen tagadták érintettségüket az ügyben; a vádlottakhoz köthető ingatlanokban tartott házkutatások eredménye bűnösségüket nem támasztotta alá; a vádlottak a karbofurán jogszerű birtokolhatóságának időpontjában a megkeresett forgalmazók közlése alapján karbofuránnal kétséget kizáróan igazolható módon nem rendelkeztek; a parlagi sasok elhullását közvetlenül megelőző, illetve az azt követő időpontban a vádlottak a hívásforgalmi adatok alapján egymással kapcsolatot nem tartottak; a név szerint meghatározott tanúk vallomásának nem volt olyan tartalma, ami a bűncselekmény vádlottak általi elkövetésének alátámasztására, vagy annak cáfolatára szolgált volna.

Felmerült annak a lehetősége, hogy a vádban megfogalmazott, kétséget kizáróan egyébként sem bizonyított elkövetési magatartás, valamint a kétséget kizáróan megvalósult bűncselekmények eredménye között nem állt fenn okozati összefüggés, ugyanakkor a vádban foglalt bűncselekmények eredmény-bűncselekmények, így feltétlenül szükséges az elkövetési magatartás, valamint az eredmény közötti okozati összefüggés vizsgálata is.

A végindítványt előterjesztő ügyész megállapította, hogy a bizonyítékok alapján nem kerülhetett sor egyik vádlott bűnösségének megállapítására sem a méreggel visszaélés vétségének (Btk. 188. §) körében. Az elsőfokú bíróság ítélete 2018-ban vált jogerőssé.

A VÉDETT ÉS FOKOZOTTAN VÉDETT ÁLLATOKAT ÉRINTŐ MÉRGEZÉSES CSELEKMÉNYEK MINŐSÍTÉSE

A nyomozás megszüntetésével, illetve felfüggesztésével lezárt ügyekben a büntetőeljárás kezdetén a cselekményt legtöbbször (26 ügyben) a Btk. 242. § (1) bekezdés a) pontja szerinti, 12 ügyben a 242. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott védett élő szervezetre vagy az EU-ban természetvédelmi szempontból jelentős növény- vagy állatfaj egyedeire elkövetett *természetkárosítás büntettének*; 3 esetben a 244. § (2) bekezdés b) pontja szerint minősülő, több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozó bánásmód alkalmazásával elkövetett *állatkínzás büntettének*; további háromban pedig a 188. § (1) bekezdésébe ütköző és eszerint minősülő *méreggel visszaélés vétségének* minősítették a hatóságok.

A jogerős ítélettel lezárt néhány ügyből az látszik, hogy a védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgezéses cselekményeket az ügyészség, illetve a bíróság általában a Btk. 2022. január 1-jei módosítását megelőzően természetkárosítás büntettének és különös szenvedést okozva elkövetett állatkínzás büntettének minősítette.

WINDT SZANDRA*

„AZ ÜGYÉSZNEK IS SZEMFÜLESNEK KELL LENNIE”

BESZÁMOLÓ KÉT EMBERKERESKEDELEMMEL
FOGLALKOZÓ OKRI-S RENDEZVÉNYRŐL

BEVEZETÉS

Az emberkereskedelem elleni hazai fellépés 2019 óta komoly fejlődésen ment keresztül, ez az esetek számának emelkedésében is tetten érhető, és számos egymástól független, ám mégis egymást erősítő folyamat eredménye.¹

Egyik fontos lépés volt, hogy 2019-ben, az ORFK Bűnügyi Osztályán, valamint az összes megyei és budapesti rendőr-főkapitányságon is emberkereskedelem elleni szakvonalvezetőt neveztek ki. Az országos szakvonalvezető felel a szakmai munkáért, a területi szakvonalvezetők képzéséért, az egységes gyakorlat kialakításáért. A területi, de különösen az országos szakvonalvezetők szakmai tudása, motiváltsága és elköteleződése az adott szakterület eredményességére (is) hatással van. Ez a rendszer a rendőri munka egységesítéséhez járult hozzá.

2023. január elsején megalakult az emberkereskedelemre specializált ügyészi hálózat, amely éppen az említett szakvonalvezetői munkához hasonló célokat tűzött ki maga elé, és az emberkereskedelem komplexitásának megfelelően igyekszik az ügyészi munkát segíteni.

A RENDEZVÉNYEKRŐL

Az Országos Kriminológiai Intézetben (OKRI) az elmúlt években több kutatás is foglalkozott az emberkereskedelem jelenségével, amelyet egy újabb aspektusból folytattunk: a pandémia hatását és a jogalkalmazói attitűdök változását helyeztük a középpontba, kifejezetten az emberkereskedelem és kényszerszermunka szempontjából.

* WINDT Szandra PhD, tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet. A kerekasztal-beszélgetések és a beszámoló a Bolyai János Kutatás Ösztöndíj támogatásával jött létre.

¹ Erről lásd bővebben a Belügyi Szemle emberkereskedelemmel kapcsolatos, 2022/2. különszámát, <https://belugyiszemle.hu/hu/node/2772>

Az elmúlt években mind a rendőrség, mind az ügyészség emberkereskedelemmel kapcsolatos belső képzéseinek szerepet kapott ezen OKRI-s kutatások eredményeinek ismertetése² is, ennek köszönhetően az alább bemutatott két rendezvényen ismerős arcokkal találkozhattunk.

Az OKRI-ban 2023 első félévében két kerekasztal-beszélgetést szerveztünk: egyet ügyészek, egyet rendőrök részvételével. Összesen 50 fő vett részt a két rendezvényen a két hivatásrendből, az ország összes vármegyéjéből.

2023. május 23-án a vármegyei főügyészségek és fellebbviteli főügyészségek azon kollégáival beszélgettünk, akik az emberkereskedelmes ügyekre rálátással bírnak, vagy a már említett hálózat kijelölt tagjai.

Ezt követte 2023. június 27-én a rendőrség emberkereskedelem szakvonalvezetőivel folytatott ugyanilyen szakmai beszélgetés. A témák ugyanazok voltak, de a megközelítés és a válaszok más és más.

A FELVETETT TÉMÁKRÓL

Már a meghívóban jeleztük, hogy mely témák érintését tervezzük, így a kollégák saját vármegyéjük tapasztalatainak összegzésével érkeztek. Nagy volt az érdeklődés, hogy a többi kolléga milyen kihívásokról, nehézségekről számol be.

Az elmúlt három évben a Covid19-pandémia életünk minden területére rányomta a bélyegét, így az emberkereskedelem elleni küzdelemre és a bűncselekmény módszereire, megvalósítására ugyanúgy. Egyes vármegyei tapasztalatok arra utaltak, hogy a bűncselekmények megvalósításában nem érzékeltek nagy változást, a világjárvány hatását nem tudták meghatározni, bár megjelentek új módszerek – például a lezárások idején a külföldi bordélyokból hazaérkezett prostituáltak pihentetése helyetti dolgoztatásuk, magánlakások mellett külterületi, elhagyatott részeken szervezett magán „bulik”.

Az emberkereskedelem és kényszermunka miatt indult ügyekben az eljárási cselekményekben akadtak nehézségek, kihívások a világjárvány idején (például a maszkviselés során a megértés nehézségei), az eljárások elhúzódása, lelassulása nem egyszer éppen emiatt következett be. A távmeghallgatások elterjedése viszont pozitív hozadéka volt a pandémiának: például így a sértett biztosan nem találkozott a gyanúsítottal.

Mind az ügyészi, mind a rendőri beszélgetésen megerősödött az a korábbi, az OKRI által lefolytatott kutatásokban is már megismert tény, hogy a jogalkalmazók egyik legnagyobb nehézsége a sértettekkel való együttműködés, az ő el-

² HUSZÁR Julianna – WINDT Szandra: Szemléletformáló tréning, avagy a rendőr, az ügyész, a bíró és öt emberkereskedelmes ügy. *Ügyészek Lapja*, 2020/1., 57–65.

érhetetlenségük, esetleg változó viselkedésük, vallomásaik, és az elkövető(k)höz kötődésükből fakadó esetleges eljárás-nehezítő, megakadályozó cselekedetük (visszamegy az elkövetőhöz a sértett, ahol videóra vesz egy újabb vallomást stb.).

A proaktivitás a résztvevők szerint nemcsak rendőri, de ügyészi feladat is. A rendőri proaktivitás éppen a szakvonalvezetői tevékenységeknek és a részükre tartott képzéseknek köszönhetően sokat fejlődött, amelyet az ügyészek külön kiemeltek. A proaktivitást erősít(het)i a Be. által biztosított különböző leplezett eszközök mellett az egyezség intézményének alkalmazása is. A leplezett eszközök alkalmazása a korábban említett sértettekkel kapcsolatos nehézségek áthidalásában is segítséget jelenthet.

A rendőrök a proaktivitással kapcsolatban megemlítették, hogy igyekeznek a korábbi képzéseken elhangzottakat a napi munkájuk során is alkalmazni, de nem kerülhető meg az a tény sem, hogy milyen létszámhiány mellett kell végezniük a tevékenységüket. Ez kihívást is jelent az emberkereskedelem elleni küzdelemben: a munkateher nagysága megnehezíti az eljárások mielőbbi, gyors befejeződését, valamint azt, hogy kezdeményezően lépjenek fel új információk alapján. Sajnálatos tényként hangzott el, hogy emiatt kizárólag feljelentésre indulnak ügyek egyes vármegyékben.

Az ügyészi beszélgetésen a rendőrökkel való együttműködésre, míg a rendőrin az ügyészekkel való együttműködésre kérdeztünk rá. Mindkét hivatásrend képviselői kiemelték azokat a közös képzéseket, amelyek során a már meglévő személyes kapcsolatok erősítésére kerülhetett sor, és amely a közös munka javára vált. Emellett mindkét alkalommal elhangzott az is, hogy a személyes konzultáció, az esetek személyes átbeszélése milyen sokat lendít egy-egy eljárás sikerességén.

A fent említett témák mellett egy új jelenségről is szót ejtettünk: azokról a jogellenes cselekményekről, amelyeket az emberkereskedelem áldozataival követtetnek el a kizsákmányolóik. Ez a nemzetközi szakirodalomban is egyre inkább teret kap. Az ezen bűncselekmények és annak nem minősülő jogellenes cselekmények megítélése, az „elkövető” – aki maga áldozat is – cselekvőképességének megállapíthatósága is fontos. Ilyen esetekben a Btk. 19. § (1) bekezdésének alkalmazása, azaz kényszer, fenyegetés hatására történő elkövetés miatti megszüntetések fordultak elő. Ugyanakkor ezen ügyekben számos kérdés merül fel, többek között, hogy az emberkereskedelem áldozata mikor jelezze, hogy ő kényszer, fenyegetés hatására valósította meg a cselekményt. Az ügyészi beszélgetésen a dogmatikai kérdésekre helyeződött a hangsúly. A rendőrök arra hívták fel a figyelmet, hogy egyre gyakoribbak a bolti lopásoknál tetten ért elkövetők ezzel történő védekezése, azaz, hogy ők a kossarat kényszer, fenyegetés hatására pakolták meg.

ZÁRÓGONDOLATOK

A rendőrség munkájában látható, hogy a jelenlévő bűnügyi szolgálati ághoz tartozók az emberkereskedelmes ügyeket kiemelten kezelik, ez az elmúlt évek statisztikai adatainak emelkedésében is tetten érhető.

Az emberkereskedelem komplex jelenség, az azt átfogni célzó Btk. 192. § tényállás is sok elemből áll, ezekben az ügyekben nehéz a bizonyítás, kihívásokkal teli a rendőri és az ügyészi munka is. Rendkívül fontos a tapasztalatok megosztása és az egységes gyakorlat kialakítása, amely a hálózat és a szakvonalvezetők együttműködésével még inkább megvalósulhat.

Mindkét megbeszélés jó alkalmat teremtett arra, hogy a kollégák megosszák egymással tapasztalataikat, nehézségeiket, gondolataikat, amelyre az elmúlt években éppen a pandémia miatt kevés lehetőség nyílt.

Köszönjük a résztvevőknek az aktív jelenlétet, a jó hangulatot, a tapasztalatok megosztását, és reméljük, hogy lesz folytatás, hiszen a szakmai párbeszédre, a problémák megbeszélésére minden hivatásrendnek szüksége van a jobb feladatellátás érdekében.

HECKENAST DÓRA*

AZ ÜGYÉSZI PERÚJÍTÁSSAL KAPCSOLATOS JOGALKALMAZÁSI PROBLÉMÁK A SZABÁLYSÉRTÉSI JOGBAN

BEVEZETÉS

Járási ügyészségi közérdekvédelmi szakterületi ügyészként gyakorlati munkánk jelentős részét a szabálysértési jogi tárgyú ügyek teszik ki. Munkánk során időről időre felmerül a kérdés: mit tehet az ügyész a kóros elmeállapotuknál fogva kiszolgáltatott személyek jogainak védelme érdekében a szabálysértési eljárás végrehajtási szakaszában, illetőleg hogyan alakul a gondnokság alatt álló, illetőleg a fogyatékos személyek jogvédelme akkor, amikor a helyszíni bírságot tudomásul véve védekezési és jogorvoslati jogukról lemondanak?

FOGYATÉKOSSÁG MINT ELZÁRÁSI AKADÁLY

A szabálysértési törvény rendelkezései szerint¹ – egyebek mellett – nincs helye szabálysértési őrizetnek és szabálysértési elzárásnak, ha az eljárás alá vont személy a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben meghatározott fogyatékos személy, illetve napi rendszeres, életfenntartó vagy fekvőbeteg-ellátásban részesül.

A szabálysértési törvény idézett rendelkezése a fogyatékoság körében a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben írt fogalom-meghatározásra² utal, amely szerint *fogyatékos személy*: az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai,

* HECKENAST Dóra, ügyész, Szombathelyi Járási Ügyészség

¹ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről (a továbbiakban: Szabs. tv.) 10. § a) pont

² 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról, 4. § a) pont

értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.

A fogyatékoság tehát tágabb kategória, melynek csak egy része a mentális fogyatékoság.

Az elzárásnak a fogyatékoság minden formája akadályát képezi. A szabad bizonyítás elvéből következően a fogyatékoság többféle bizonyítékkal igazolható, gyakran a fogyatékosági támogatást megállapító hatósági döntés áll rendelkezésre. Kiemelendő azonban, hogy a fogyatékosági támogatás csak súlyos fogyatékoság esetén jár és csak kérelem alapján folyósított ellátás, tehát önmagában az ellátás hiányából a fogyatékoság hiánya nem következik.

Az ügyészi jogalkalmazás során csak a konkrét körülmények ismeretében dönthető el, hogy a rendelkezésre bocsátott orvosi vagy egyéb iratok alapján kétség nélkül megállapítható-e a fogyatékos állapot fennállta. A szabálysértési hatóságok, bíróságok a gyakorlat szerint elfogadják a fogyatékosági támogatást megállapító határozatot a fentiek bizonyítékaként, de ezen túl egyéb okirati bizonyítékot, így például súlyos mentális és egyéb betegségeket, állapotokat (pl. mozgásképtelenséget) igazoló orvosi dokumentumokat, súlyos rokkantságot igazoló társadalombiztosítási szerv által hozott határozatot is.

A CSELEKVŐKÉPESSÉGET KORLÁTOZÓ GONDNOKSÁG ÉRTÉKELÉSE A SZABÁLYSÉRTÉSI JOGBAN

A mentális fogyatékoságban szenvedők körébe vonható szűkebb csoportba tartoznak a cselekvőképességet – részlegesen vagy teljesen – korlátozó gondnokság alá helyezett személyek is, a következőkre figyelemmel.

A Polgári Törvénykönyv rendelkezése szerint³ a bíróság cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá azt a nagykorút helyezi, akinek ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – mentális zavara következtében – tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent, és emiatt – egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel – meghatározott ügycsoportban gondnokság alá helyezése indokolt. A bíróság cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá azt a nagykorút helyezi, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – mentális zavara következtében – tartósan, teljeskörűen hiányzik, és emiatt – egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel – gondnokság alá helyezése indokolt.

³ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:19. § (2) bek.; 2:21 § (2) bek.

A gondnokság alá helyező ítélet tehát kimondja, hogy az érintettnek

- mentális betegsége van (pszichiátriai szakvélemény állapította meg);
- emiatt ügyei viteléhez szükséges belátási képessége csökkent vagy hiányzik,
- ezért egyéni körülményeire, valamint családi és társadalmi kapcsolataira tekintettel
- gondnokság alá helyezése indokolt.

Míg tehát a fogyatékoság csak a szabálysértési őrizet és az elzárás végrehajtásának akadályát jelenti, a gondnokság alá helyezés ténye a szabálysértési eljárás lefolytatását és kimenetelét több szempontból is érinti.

A fentebb kifejtett elzárási akadályon kívül a gondnokság alá helyezés tényének

- jelentősége van az eljárási cselekvőképesség szempontjából⁴, mivel a gondnok az eljárás alá vont személy törvényes képviselőjeként jár el az eljárás során; illetőleg
- jelentősége van a beszámítási képesség vizsgálata szempontjából⁵ is, amely a gondnokoltak esetében elengedhetetlenül szükséges a felelősségre vonás lehetőségének, illetőleg a büntetéskiszabási körülmények megállapítása céljából.

AZ ÜGYÉSZ ÁLTAL KEZDEMÉNYEZETT PERÚJÍTÁS LEHETSÉGES IRÁNYAI

Az ügyész által kezdeményezett perújítás lehetséges irányai a szabálysértési törvény alapján⁶ az alábbiak:

- a bírósági alaphatározattal szemben az elzárásra átváltoztató végzésre kiterjedő hatállyal;
- az elzárásra átváltoztató végzéssel szemben az elzárás mellőzése érdekében; illetve
- az elzárásra átváltoztató végzésen keresztül a hatóság felelősséget megállapító határozatával vagy a kiszabott helyszíni bírsággal szemben, azok hatályon kívül helyezése érdekében.

A szabálysértési pénzbírságot elzárásra átváltoztató bírósági végzéssel szemben az elzárás mellőzése érdekében a perújítási kérelem benyújtásához elegendő önmagában a gondnokság alá helyezés tényének megállapítása, mivel – ahogy az előbb is már utaltam rá – a polgári bíróság ítéletében kimondta, hogy az érin-

⁴ Szabs. tv. 53. § (1) bek.

⁵ Szabs. tv. 2. § (7) bek.

⁶ Szabs. tv. 127. §

tettnek mentális betegsége van (ezt pszichiátriai orvosszakértői szakvélemény állapította meg) és az eljárás alá vont személy/elkövető mentális betegsége egyben olyan fogyatékoságnak is minősül, amely minden esetben elzárási akadályt jelent. Az ítélet ugyanis éppen arról szól, hogy az érintett egymaga nem, csak gondnoka segítségével képes megfelelően boldogulni a mindennapokban.

Megfordítva a gondolatsort, ha egyéb adattal nem rendelkezünk az eljárásban, akkor a gondnokság alatt álló elkövető vonatkozásában a perújításnak csak az átváltoztató végzéssel szemben, az elzárás mellőzése érdekében van helye. Ebben az esetben azonban – amikor a perújítás az alaphatározatot nem érinti –, a pénzbírság/helyszíni bírság adók módjára végrehajtható marad.

Az elkövető fogyatékoságára tekintettel tehát a pénzbírságot elzárásra átváltoztató végzés minden esetben jogszabálysértő, azonban az elkövető kóros elmeállapotára figyelemmel az adott ügyekben felmerülhet az alaphatározat megalapozatlansága is.

A gondnokság alá helyezett személy esetében a kóros elmeállapot ugyan mindenképp megállapítható, azonban lényeges, hogy ez polgári jogi kategóriát jelent, ami nem azonosítható a szabálysértési jogi beszámítási képességgel, önmagában a betegségből ez utóbbi nem következtethető ki. A beszámítási képesség hiánya vagy korlátozottsága olyan szakkérdés, amit – az adott cselekmény kapcsán – csak az igazságügyi pszichiátriai szakértői vélemény állapíthat meg.

A korábbi, akár szabálysértési, akár büntetőügyben készült igazságügyi pszichiátriai szakértői vélemény okirati bizonyítékként használható fel. A szabálysértési gyakorlat a beszámítási képesség érintettségének megállapítására vonatkozóan bizonyítékként általában elfogadja, ha a korábbi ügy tárgyát képezővel azonos vagy hasonló jellegű az újabb ügybeli cselekmény és az elkövetések között rövid idő telt el, továbbá nincs adat arra, hogy az eljárás alá vont személy állapotában változás történt volna.

PERÚJÍTÁS A BÍRÓSÁG ALAPHATÁROZATA ELLEN, ILLETVE AZ ELZÁRÁSRA ÁTVÁLTOTZTATÓ VÉGZÉSEN KERESZTÜL A HATÓSÁG FELELŐSSÉGET MEGÁLLAPÍTÓ HATÁROZATÁVAL SZEMBEN

A beszámítási képesség vizsgálata tehát bizonyítási kérdés⁷, amely a szabálysértési eljárásban vizsgálendő; ha a bizonyítás elmaradt, a döntés megalapozatlan. Erre tekintettel a bíróság alaphatározatával szemben akkor van lehetőség a perújítási kérelem bejelentésére, ha a beszámítási képességre kiható mentális betegség a bíróság előtt nem volt ismert, vagy ismert volt ugyan, de annak vizs-

⁷ Szabs. tv. 64. § (1) bek.

gálatát és/vagy értékelését a bíróság elmulasztotta. A perújítás oka ugyanis az új bizonyíték, ami valószínűsíthetően a felelősség kizárásához vagy a büntetés enyhítéséhez vezethet.⁸ Ebben az esetben a hatályon kívül helyezést az elzárásra átváltoztató végzésre kiterjedő hatállyal indítványozzuk.

Az elzárásra átváltoztató végzésen keresztül⁹ a szabálysértési hatóság felelősséget megállapító határozata súlyos jogszabálysértés miatt támadható. Amennyiben a megalapozatlanságot a beszámítási képesség vizsgálatának elmulasztása okozza, akkor – az ügy körülményeinek vizsgálatával – mérlegelni kell a perújítási kérelemben a felelősséget megállapító határozat hatályon kívül helyezésének indítványozását.

Ki kell azonban emelni, hogy – a beszámítási képesség esetleges érintettsége miatt – megalapozatlanság okán perújítás kezdeményezése a helyszíni bírságok vonatkozásában nem áll fenn. Itt merül fel ugyanis a helyszíni bírságokkal szembeni perújítás korlátozottságának problémaköre.

A PERÚJÍTÁS LEHETŐSÉGÉNEK KORLÁTOZOTTSÁGA AZ ELZÁRÁSRA ÁTVÁLTOZTATÓ VÉGZÉSEN KERESZTÜL A HELYSZÍNI BÍRSÁGGAL SZEMBEN

A szabálysértési törvény rendelkezései szerint¹⁰, ha az iratok alapján a bíróság az átváltoztatás törvényi feltételének hiányát állapítja meg, a bíróság tárgyalás tartása nélkül hozott végzésével az átváltoztatást mellőzi, ha pedig a végrehajtási eljárás törvényességének vizsgálata során azt észleli, hogy a törvényt sértés az alapeljárásban merült fel, a bíróság a szabálysértési hatóság által az alapügyben hozott határozatot hatályon kívül helyezi és a szabálysértési hatóságot új eljárásra, illetve új határozat meghozatalára kötelezi, a helyszíni bírságot kiszabó szerv vagy személy által jogszabálysértően kiszabott helyszíni bírságot hatályon kívül helyezi.

A helyszíni bírság hatályon kívül helyezésének azonban a szabálysértési törvényben írtak alapján szigorú korlátai vannak¹¹, a helyszíni bírság megalapozatlanságára figyelemmel annak hatályon kívül helyezésére nincsen törvényes lehetőség.

Az elzárásra átváltoztató végzésen keresztül ezért a helyszíni bírság hatályon kívül helyezésére irányuló perújítás a kóros elmeállapotú elkövetők esetében csak akkor lehetséges, ha bizonyítható, hogy büntethetőséget kizáró ok áll fenn¹².

⁸ Szabs. tv. 127. § (1) bek. a) pont

⁹ Szabs. tv. 127. § (1a) bek.

¹⁰ Szabs. tv. 141. § (7) bek., (13) bek. d), illetve e) pontjai

¹¹ Szabs. tv. 99/A. § (3) bek.

¹² Szabs. tv. 2. § (7) bek.

HOGYAN TALÁLKOZIK AZ ÜGYÉSZ LEGTÖBBSZÖR AZOKKAL AZ ÜGYEKKEL, AMELYEKBE PERÚJÍTÁSI KÉRELEM BENYÚJTÁSA LEHET INDOKOLT?

Leggyakrabban az elővezetések tudomásulvétele kapcsán.

Ezen ügyek nagy részére azonban jellemző, hogy az ügyészségre megküldött ügyiratok gyakran jelentősen adathiányosak az elzárási akadályok felismerhetősége tekintetében.

A helyszíni bírság végrehajtása során a szabálysértési hatóság által az elővezetéshez csatolt iratok között gyakran csupán az a tény utal az elkövető kóros elmeállapotára, hogy a hatósági felhívás a gondnok részére is kézbesítésre került. Ez rendszerint azokban az ügyekben fordul elő, ahol az elkövető ismert a szabálysértési hatóság előtt, mert több szabálysértési eljárás is folyt vagy folyik vele szemben.

Az elővezetési ügyeken kívül – ritkábban – maga a gondnok fordul a szabálysértési hatósághoz vagy közvetlenül az ügyészséghez a kézbesítést követően, csatolva a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyező ítéletet vagy a gondnokkirendelő határozatot.

A gondnokság alá helyezett személy esetén alappal merül fel a beszámítási képesség korlátozottsága vagy hiánya, így a szabálysértési felelősséget megállapító határozattal szemben az elzárásra átváltoztató végzésen keresztül lehetőség van a perújításra, helyszíni bírság kiszabása esetén a gondnokság alá helyezés ténye csupán az elzárás mellőzésére irányuló perújítás kezdeményezéséhez elegendő.

Helyszíni bírság hatályon kívül helyezésére is irányuló perújítási kérelem benyújtására csak akkor van lehetőség, ha – a szabálysértési hatóság, illetőleg az ügyészség hivatalos tudomása szerint – rendelkezésre áll valamely korábbi, a jelen ügy tárgyát képezővel azonos vagy hasonló jellegű ügyben, az elkövetések közötti minél rövidebb időközzel készült igazságügyi pszichiátriai szakértői vélemény, amely alapján megállapítható, hogy az elkövetővel szemben a beszámítási képesség érintettsége miatt büntethetőséget kizáró vagy korlátozó ok áll fenn. Ez azonban ritkán fordul elő.

A HATÉKONY JOGVÉDELEM KORLÁTAI

Ügyészként a jogszabályok rendelkezéseit maximálisan betartva alkalmazzuk a fentieket, emberként azonban nem könnyű elfogadni azt a tényt, hogy éppen azokban az ügyekben nem tudunk hatékony ügyészi eszközzel élni, ahol az a leginkább indokolt lenne. Ezek az ügyek ugyanis a mi – székhelyi járási ügyész-ségi – gyakorlatunkban legtöbbször azokat a gondnokság alatt álló, kóros el-

meállapotú elkövetőket érintik, akik rendezetlen körülmények között élnek, általában hajléktalan életmódot folytatnak. Velük szemben rendszeresek a rendőri intézkedések, amelyek egy része szabálysértési feljelentéssel végződik, de a legtöbb esetben helyszíni bírság kiszabására kerül sor velük szemben, éppen azért, mivel ezek a személyek kilátástalan helyzetüknél és belátási képességük korlátozottságánál fogva mérlegelés nélkül bármit aláírnak. Legfeljebb annyit fog át a tudatuk, hogy bírságot kapnak, azzal is tisztában vannak, hogy a hatóság úgysem tudja a büntetést végrehajtani velük szemben, de valójában az sem nagyon érdekelné őket, ha végül mégis „le kellene ülniük” a büntetést.

A vonatkozó legfőbb ügyészégi iránymutatás alapján¹³ ismert, hogy a szabálysértési eljárásban a nagykorú eljárás alá vont személy a polgári jogi cselekvőképességére tekintet nélkül teljes eljárásjogi cselekvőképességgel rendelkezik, tehát az ellene folyó szabálysértési eljárásban – önállóan – érvényes eljárásjogi nyilatkozatokat tehet, függetlenül attól, hogy esetlegesen gondnokság alatt áll. Ezen körülmény ugyanakkor az eljárásra kihatással van, hiszen a gondnok az eljárás alá vont személy törvényes képviselője.

Magyarország – az Alaptörvényben foglaltak szerint – az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.¹⁴

Mindez a szabálysértési eljárásban úgy érvényesül, hogy gondnokság alá helyezett elkövetőknél a fogyatékoság elzárási akadályt jelent, de emellett – mivel a szabálysértési eljárásban a korábban kifejtettek szerint a részlegesen és a teljesen korlátozó gondnokság alatt álló eljárás alá vont személyek is teljes cselekvőképességgel rendelkeznek – az önálló jogorvoslati joguk megmarad, és eljárási jogaik gyakorlásában képviselőjük – gondnokuk – segíti őket.

Más szempontból azonban az, hogy a gondnokság alatt álló személyek a szabálysértési eljárásban teljes eljárásjogi cselekvőképességgel rendelkeznek, a gyakorlatban azt is jelenti, hogy a helyszíni bírságot önállóan tudomásul vehetik, azzal együtt, hogy annak aláírásával lemondanak arról, hogy szabálysértési eljárásban mellettük gondnokuk is eljárhasson, és beszámítási képességük hiánya, vagy korlátozottsága értékelést nyerjen.

A gondnok így gyakran csupán a végrehajtási szakaszban tudja képviseleti jogát gyakorolni.

¹³ A Legfőbb Ügyészség Közérdekvédelmi Főosztályának T.KvFE.3158/2022/1-I. számú iránymutatása

¹⁴ Alaptörvény XV. cikk (2) és (5) bek.

Látható tehát, hogy helyszíni bírság kiszabása esetén – a bírságszelvény aláírásával – a korábban ismertetett alapjogi védelem a szabálysértési felelősségre vonás szempontjából ténylegesen nem képes érvényesülni, így épp azt a feladatot nem tudja betölteni, amelyre hivatott lenne.

A szabálysértési törvény jelenlegi szabályozása alapján pedig az ügyészi eszközök korlátozottak ennek orvoslására. Jelenleg tehát a perújítási kérelmet egyéb adatok híján még a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezés esetén is csak az elzárás mellőzése érdekében tudjuk benyújtani, kivételesen kerülhet csak sor helyszíni bírsággal szemben a beszámítási képességet kizáró vagy korlátozó kóros elmeállapot mint büntethetőséget kizáró/korlátozó okra hivatkozással perújítási kérelem (indítvány) benyújtására.

A KELLŐ JOGVÉDELEM TÁVLATI LEHETŐSÉGEI

Álláspontom szerint a helyzetre hatékony megoldást csupán a jogszabály-módosítás jelenthetne, amennyiben a szabálysértési törvény lehetőséget teremtene a helyszíni bírság hatályon kívül helyezésére abban az esetben, ha az elkövető beszámítási képességének érintettsége alappal felmerül.

Jelenleg azonban csupán abban bízhatunk, hogy a rendőrfőnökök – az egyébként általuk is jól ismert, gondnokság alatt álló hajléktalan személyekkel szemben – helyszíni bírság kiszabása helyett idővel majd inkább a feljelentést részesítik előnyben.

HOCK BÁLINT*

A KÖZÉRDEKŰ MUNKA ÁTVÁLTOZTATÁSA, VÉGREHAJTÁSÁNAK FÉLBESZAKÍTÁSA, ILLETVE VÉGREHAJTHATÓSÁGÁNAK MEGSZŰNÉSE A GYAKORLAT TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS

A Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1930. évben elfogadott 29. számú egyezménye szerint kényszer- vagy kötelező munkának minősül, és ezért nem engedélyezhető az olyan munka, amit valamilyen büntetés terhe alatt valakitől követeltek, és amire a munkára kötelezett személy nem szabad akaratából vállalkozott. A tilalom nem vonatkozik azonban arra a munkára, amit bírói ítélet alapján követelnek valakitől, feltéve, hogy a munkát a hatóságok felügyelete és ellenőrzése alatt kell végezni, és hogy a munkára kötelezett személyt nem bocsátják magánszemélyek, vállalatok vagy egyesületek rendelkezésére.¹

Ez adja a közérdekű munka büntetés legitimációját, amelynek első – szovjet mintára megalkotott – megjelenési formája hazánkban az 1950. évi II. törvényben (a továbbiakban: Bt.) szabályozott javító-nevelő munka volt. A javító-nevelő munkát a Bt. még az intézkedések közé sorolta, és csak igen szűk körben érvényesült, mivel kizárólag olyan személlyel szemben lehetett kiszabni, aki egyébként is állami vállalatnál vagy állami gazdaságnál dolgozott.² Ez egyúttal a végrehajtást is megkönnyítette, tekintettel arra, hogy az elítélt annál az állami vállalatnál vagy állami gazdaságnál dolgozta le a javító-nevelő munkát, ahol

* Hock Bálint, ügyész, Kaposvári Járási ügyészség. A tanulmány a 2022. november 21–25. között megtartott XXXII. Szakmai Tudományos Konferencián elhangzott és kiemelt előadás szerkesztett változata.

¹ 2000. évi XLVIII. törvény a kényszer- vagy kötelező munkáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1930. évi 14. ülészakán elfogadott 29. számú Egyezmény kihirdetéséről, 2. cikk

² GYÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, 46–48.

egyébként is munkaviszonyban állt, az elvégzett munkáért pedig a Btá. rendelkezéseinek megfelelően még munkadíjban is részesült, amelynek csökkentett mértékét a bíróság állapította meg; a csökkentés az egyébként járó díjazás egytized részénél kisebb és egynegyed részénél nagyobb nem lehetett.

A közérdekű munka büntetésként lényegét tekintve a jelenleg hatályos szabályozással egyező tartalommal csak 1993-ban került be a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénybe³, ezzel egyidejűleg megszűnt a korábbi – az elítélt szabadságának elvonásával is járó – szigorított javító-nevelő munka, illetve a javító-nevelő munka kiszabásának lehetősége, ezt követően a 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) elfogadásáig a közérdekű munka volt az egyetlen munkabüntetésünk.

A közérdekű munka napjainkban már a legtöbbször kiszabott pénzbüntetést, szabadságvesztést, illetve – az ittas állapotban elkövetett járművezetés esetén fő szabályként kötelezően alkalmazandó – járművezetéstől eltiltást követően a negyedik leggyakrabban alkalmazott büntetési nem. 2020-ban a bíróságok összesen 7987 esetben szabtak ki közérdekű munkát a vádlottakkal szemben, ami a büntetések százalékos alakulását tekintve 17,31 százalékot jelent.⁴

Bár közérdekű munka büntetés kiszabására évről-évre egyre gyakrabban kerül sor (a büntetések közötti százalékos részesedése 2010-ben még csak 10,83% volt), a végrehajtásával kapcsolatos akadályok is mind sűrűbben jelentkeznek. Ezt mutatja az is, hogy míg 2021-ben az ország ügyészségeit 5712 alkalommal értesítették közérdekű munka letöltéséről, addig ugyanebben az évben a közérdekű munka szabadságvesztésre való átváltoztatásával kapcsolatos érkezések és hivatalbóli intézkedések száma 4090 volt, további 974 alkalommal pedig a közérdekű munka végrehajthatóságának megszűnését állapították meg.⁵

A Büntető Törvénykönyvhöz fűzött miniszteri indokolás szerint a közérdekű munka büntetésnek az a célja, hogy az elítélt az elkövetett bűnét a köz javára végzett munkával jóvátegye. Ahogyan azonban azt a számok is mutatják, munkavégzésre – és ezáltal a büntetés céljának elérésére – számos esetben nem kerül sor, tekintettel arra, hogy a közérdekű munkát az elítélt önkéntes teljesítésének elmaradása okán szabadságvesztésre változtatják át, más esetekben pedig megszűnik annak végrehajthatósága.

³ A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény 7. §-a alapján.

⁴ *A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai I. 2020. évi tevékenység.* Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2021, 59–60. http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2022/01/lfi-iga_65_3_2022_1-melleklet.pdf

⁵ *Ügyészségi statisztikai tájékoztató – Büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi szakterület. A 2021. évi tevékenység.* 7. számú táblázat. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2021, 5. <http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2022/11/buntetes-vegrehajatasi-szakterulet-2021.pdf>

Mivel a Legfőbb Ügyészség által évente közzétett statisztika erre vonatkozóan nem szolgáltat adatot, ezért a Somogy Megyei Főügyészség Közjogi Szakágának 2018. január 1. és 2018. szeptember 30. napja közötti érkezeit áttekintve arra kerestem a választ, hogy konkrétan milyen okokból került sor a közérdekű munka átváltoztatására, félbeszakítására, illetve a végrehajthatóság megszűnésének megállapítására.

A KÖZÉRDEKŰ MUNKA ÁTVÁLTOZTATÁSA

A közérdekű munka végrehajtásáról a pártfogó felügyelői szolgálat gondoskodik, evégből meghallgatja az elítéltet, foglalkoztathatósági vizsgálat lefolytatását kezdeményezi, majd kijelöli a munkahelyet. A közérdekű munka azonban nem kényszeríthető ki, az elítélt együttműködésének hiányában a bíróság a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatásáról rendelkezhet.

Az átváltoztatás folyamatában az első lépést a pártfogó felügyelői szolgálat teszi meg, amely folyamatosan ellenőrzi a közérdekű munka végrehajtását, és amennyiben az átváltoztatás okainak fennállását észleli, úgy jelentést készít, amelyet – az azt alátámasztó bizonyítékok csatolásával – megküld az ügyészségnek, egyúttal javaslatot tesz a közérdekű munka szabadságvesztésre való átváltoztatásának indítványozására.

A közérdekű munka átváltoztatásának okait – egy kivétellel – a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) sorolja fel, ezek túlnyomó részt az elítéltnak a munkahely kijelölését követő mulasztásához kapcsolódnak, a törvény azonban a szabadságvesztésre történő átváltoztatást a munkahely kijelölését megelőzően is lehetővé teszi, amennyiben annak elmaradása az elítélt felróható magatartására vezethető vissza.⁶ Ezeken túlmenően a Btk. egy további átváltoztatási okot is megjelöl, ha ugyanis az elítéltet a közérdekű munkára ítélet után elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, és a közérdekű munka büntetést még nem hajtották végre, a közérdekű munkát vagy annak hátralévő részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni.⁷

Az általam vizsgált időszakban a Somogy megyei pártfogóktól összesen 77 javaslat érkezett a főügyészséghez a közérdekű munka átváltoztatására, ezek között pedig – bár eltérő arányban – az átváltoztatás törvényben meghatározott valamennyi indoka felhívásra került legalább egyszer.

A legtöbbször, összesen 33 alkalommal, a munkahely kijelölését követően kérte a pártfogó felügyelő a közérdekű munka átváltoztatását:

⁶ Bv. tv. 290–291. §

⁷ Btk. 49. §

- 1 alkalommal azért, mert a közérdekű munka végzését az elítélt – azt követően, hogy annak egy jelentős részét már ledolgozta – egyszerűen megtagadta;
- 5 alkalommal arra hivatkozva, hogy az elítélt a felhívás ellenére a közérdekű munka megkezdésére megjelölt időpontban nem jelent meg;
- 25 alkalommal amiatt, hogy az elítélt a munkavégzési kötelezettségének önhibájából nem tett eleget;
- 1 alkalommal azért, mert az elítélt a munkafegyelmet súlyosan sértő magatartást tanúsított,
- míg további 1 esetben avégből, hogy az elítélt a kiszabott közérdekű munkát az első munkahely kijelöléséről szóló határozat végrehajthatóságától számított két éven belül nem hajtotta végre.

Közel ugyanilyen számban, 31 esetben javasolta a pártfogó felügyelő a közérdekű munka átváltoztatását még a munkahely kijelölését megelőzően:

- 16 alkalommal azért, mert az elítélt a pártfogó felügyelő idézésére nem jelent meg, így a munkahely kijelölését megelőző meghallgatása sem volt lehetséges;
- 15 alkalommal pedig azért, mert az elítélt a foglalkoztathatósági vizsgálaton nem jelent meg, és távolmaradását sem igazolta.

A Btk. kötelező rendelkezése alapján 13 alkalommal került sor az átváltoztatás kezdeményezésére azért, mert az elítéltet a közérdekű munkára ítélté után elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték (ebből 10 alkalommal már olyan időpontban, hogy az elítélt a közérdekű munka végzését még meg sem kezdte).

A vizsgált időszakban érkezett 77 javaslat alapján a főügyészség összesen 73 indítványt tett a büntetés-végrehajtási bíróhoz a közérdekű munka átváltoztatására. Mivel a közérdekű munka végrehajtása az értesítőlapoknak a végrehajtásért felelős szervhez érkezésének sorrendjében történik – vagyis két közérdekű munka büntetés végrehajtása párhuzamosan nem történhet –, két alkalommal az ügyészség azért mellőzte az indítványtételt, mert az elítélt korábbi közérdekű munka büntetésének végrehajtása még nem fejeződött be. További egy alkalommal az ügyészség az illetékességének hiányát állapította meg, míg egy esetben további iratok beszerzését előírva küldte vissza az iratokat a pártfogó felügyelőnek (ezen utóbbi ügyben később eredményes indítványt tett az átváltoztatásra).

A benyújtott indítványok közül kettő később visszavonásra került, egy esetben azért, mert a pártfogó felügyelet – feltehetően egy adminisztrációs hiba miatt – valótlan adatok alapján kezdeményezte az átváltoztatást. A meghallgatáson az elítélt előadta, hogy valójában ledolgozta a közérdekű munkát, ezért

az ügyész – miután az elítélt által elmondottakat a munkáltatója is igazolta – visszavonta az indítványát, a bíróság pedig az átváltoztatásra irányuló eljárást megszüntette. A másik esetben az elítéltet más ügyben kibocsátott európai elfogatóparancs alapján fogták el, és ebben az ügyben kiszabott szabadságvesztés-büntetését töltötte. Mivel a specialitás elvéről az elítélt nem mondott le, ezért a vele szemben kiszabott közérdekű munka büntetés átváltoztatásának sem volt helye.

Amennyiben az átváltoztatásra nem a Btk.-ban meghatározott feltételek fennállása miatt, az iratok alapján került sor, és a bíróság meghallgatást tartott, a jegyzőkönyveket megvizsgáltam abból a szempontból, hogy az elítéltek milyen okát adták a közérdekű munka nem teljesítésének. Közülük a legtöbben arra hivatkoztak, hogy más munkát végeztek (más munkahelyen, városban vagy országban), illetve egyéb elfoglaltságuk miatt nem tudták a közérdekű munkát elvégezni. Mások arra hivatkoztak, hogy anyagi körülményeik miatt nem tudtak megjelenni a foglalkoztathatósági vizsgálaton vagy a munkahelyen, amely álláspontom szerint nem a valódi ok, mivel a foglalkoztathatósági vizsgálat költségeit az állam állja, míg a munkahelyre történő utazás költségeivel kapcsolatos nehézségek esetén új munkahely kijelölésének lehet helye. Jelentős számban voltak olyanok is, akik elismerték az önhibájukat, de voltak, akik nem is emlékeztek arra, hogy velük szemben közérdekű munka büntetést szabtak ki, és akadtak olyanok is, akik előadták, hogy nem találták a munkavégzés, illetve a foglalkoztathatósági vizsgálat helyszínét.

Az általam vizsgált időszakban az ügyészség összesen 11 776 óra közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatását kezdeményezte. A benyújtott – és később vissza nem vont – összesen 71 indítvány alapján végül összesen 70 esetben került sor a közérdekű munka átváltoztatására, míg egyetlen esetben – az elbírálást követően felmerült új körülményekre tekintettel – utólagos büntetés-végrehajtási bírói eljárás keretében elutasították el az ügyészség indítványát. Az átváltoztató határozatok közül 51 első fokon jogerőre emelkedett.

A KÖZÉRDEKŰ MUNKA VÉGREHAJTÁSÁNAK FÉLBESZAKÍTÁSA

A közérdekű munka végrehajtásának félbeszakításáról a büntetés-végrehajtási bíró kérelemre vagy hivatalból dönthet. Az elítélt vagy védője által előterjesztett kérelem alapján a bíró fontos okból, különösen az elítélt családi körülményeire, egészségi állapotára tekintettel rendelkezhet a félbeszakításról.⁸ Az általam vizsgált időszakban a pártfogó felügyelő előtti meghallgatásuk során az elítéltek

⁸ Bv. tv. 288. § (1) bek.

6 alkalommal terjesztettek elő félbeszakítás iránti kérelmet, más munkavégzésükre vagy képzésükre hivatkozva. A bíróság a kérelmeknek valamennyi esetben helyt adott, és a büntetés végrehajtását a maximálisan engedélyezhető 60 napra félbeszakította.

A Bv. tv.-ben meghatározott körülmények fennállása esetén a bíró azonban nem mérlegelhet, hivatalból köteles a közérdekű munka végrehajtását félbeszakítani.⁹ Az áttekintett ügyek között a bíróság két alkalommal – mindkét esetben arra tekintettel, hogy az elítélt gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozást segítő ellátásban részesült – rendelkezett a félbeszakításról. A törvényben meghatározott egyéb okokból – így az elítélt tizenkettedig hetet meghaladó várandósságára, illetve az egészségügyi állapotában bekövetkezett tartós változásra tekintettel – a bíróság a vizsgált időszakban a félbeszakításról nem rendelkezett.

A KÖZÉRDEKŰ MUNKA VÉGREHAJTHATÓSÁGÁNAK MEGSZŰNÉSE

Az átváltoztatás esetein túlmenően akkor sem kerül sor a kiszabott munka tényleges elvégzésére, amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró a törvényben meghatározott okokra tekintettel a közérdekű munka végrehajthatóságának megszűnését állapítja meg. A végrehajthatóság megszűnéséről a törvény egyrészt méltányosságból, így gyermek gondozására, vagy gyermekgondozási díjban, gyermekgondozást segítő ellátásban részesülésre tekintettel, másrészt pedig olyan célszerűségi okok alapján rendelkezik, mint az elítélt egészségügyi állapotában történt tartós, a végrehajtást ellehetetlenítő változás, vagy a hosszabb ideig fogva tartásban töltött idő.¹⁰

A végrehajthatóság megszűnését illetően a törvényben az általam vizsgált időszakot követően két módosítás történt, ezek azonban csak kiegészítették és egyértelműbbé tették a szabályozást, a lényegét nem érintették. Az egyik módosítás egyértelművé tette, hogy a gyermek gondozására tekintettel nemcsak a nő, hanem a férfi elítéltek vonatkozásában is megállapítható a végrehajthatóság megszűnése,¹¹ míg a másik módosítás értelmében 2022. március 1. napjától a szabadságvesztésen és a letartóztatáson túlmenően a folyamatos öt évet vagy azt meghaladó tartamú kényszergyógykezelés vagy előzetes kényszergyógykezelés, illetve a két évet vagy azt meghaladó ideig tartó javítóintézeti nevelés is megalapozza a végrehajthatóság megszűnését.¹²

⁹ Bv. tv. 288. § (2) bek.

¹⁰ Bv. tv. 289. §

¹¹ A büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény 124. §-a alapján.

¹² Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXIV. törvény 140. §-a alapján.

A vizsgált – és lényegét tekintve a jelenleg hatályos szabályozással megegyező – időszakban összesen 17 alkalommal állapította meg a bíróság a közérdekű munka végrehajthatóságának megszűnését. Ezek között legnagyobb számban, 9 alkalommal arra tekintettel, hogy az ítélet jogerőre emelkedését követően az elítélt legalább egy évig gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozást segítő ellátásban részesült. 6 esetben azért nem volt végrehajtható a közérdekű munka, mert az elítélt öt évet vagy azt meghaladó időt töltött fogva tartásban. A büntetés-végrehajtási bíró 2 ügyben azért állapította meg a végrehajthatóság megszűnését, mert az elítélt egészségügyi állapotában a közérdekű munka végrehajtását kizáró tartós változás állt be, míg egyetlen olyan eset sem volt, amikor a gyermek születését követő egy éven át tartó gondozásra tekintettel vált végrehajthatatlanná a közérdekű munka.

ÖSSZEGRZÉS

A vizsgált időszakban Somogy megyében 203 alkalommal értesítették az ügyészséget közérdekű munka letöltéséről, 77 javaslat érkezett a közérdekű munka átváltoztatására, és 17 alkalommal került sor a végrehajthatóság megszűnésének megállapítására. Összehasonlításképpen 2022 novemberéig összesen 125 értesítés érkezett a közérdekű munka letöltéséről, az átváltoztatásra irányuló javaslatok száma 66 volt, míg 13 esetben állapították meg a végrehajthatóság megszűnését. Az arányok tehát jelenleg is hasonlóak. Ezek a számok a közérdekű munka végrehajtásának eredményességét illetően az országos adatokhoz viszonyítva kedvezőbb képet mutatnak: Somogy megyében tehát nagyobb részben kerül ténylegesen végrehajtásra a kiszabott közérdekű munka, ezáltal több esetben éri el a büntetés az eredeti célját.

Kétségekívül utópisztikus kíváncsálgatás lenne valamennyi kiszabott közérdekű munka elvégzése, azonban az átváltoztatás és a végrehajthatóság megszűnésének aránya álláspontom szerint csökkenthető, ezért pedig a nyomozás felügyeletét és a vádképviselőt ellátó, büntetőjogi szakágban dolgozó ügyészek is sokat tehetnek.

Ennek érdekében követendő gyakorlatnak tartom, hogy a gyanúsítottat már a nyomozás során nyilatkoztassák arra vonatkozóan, hogy egészségügyi állapotára tekintettel a közérdekű munkavégzésre alkalmasnak tartja-e magát, és amennyiben valamilyen tartós vagy súlyos betegségben szenved, úgy az ezzel kapcsolatosan rendelkezésre álló iratanyag még a vádemelés előtt beszerezhető. Ezzel elkerülhetővé válna, hogy egy esetlegesen már a nyomozás során is fennálló betegség miatt a kiszabott közérdekű munka végrehajtása akadályba ütközzön, különös tekintettel a büntetővégzésben kiszabott közérdekű munkára, amikor adott esetben sem az ügyész, sem a bíró nem találkozik személyesen az elítélttel, így a fizikai állapotát illetően sem rendelkezik ismeretekkel.

Bár a közérdekű munka kiszabásának nem feltétele, hogy az elkövető ahhoz hozzájáruljon, indokolt lenne a gyanúsítottat még a vádemelést megelőzően nyilatkoztatni, hogy az esetlegesen kiszabandó közérdekű munkát előreláthatólag el tudja-e végezni. Az általam vizsgált ügyekben az átváltoztatásra irányuló eljárás során az elítéltek igen nagy számban hivatkoztak arra, hogy a közérdekű munkát más – esetenként külföldi – munkájukra, vagy tanulmányaik folytatása végett nem tudták elvégezni. Elenyésző számban ugyan, de az is előfordult, hogy a kiszabott közérdekű munka végzését az elítélt egyszerűen megtagadta, az ilyen okból történő átváltoztatás így szintén elkerülhető lenne.

Végül, de nem utolsó sorban kiemelt figyelmet kell fordítani az elkövetők személyi és családi körülményeire, és – főleg fiatal nők esetében – csak kellő körütekintéssel indokolt közérdekű munka kiszabását indítványozni olyan esetekben, amikor az elítélt már meglévő, vagy később születendő gyermekéről történő gondoskodás a közérdekű munka végrehajtásának akadályát képezheti.

PÓSA EDINA*

A BE. 4. § (5) BEKEZDÉSÉNEK MÓDOSÍTÁSÁVAL FELMERÜLT JOGALKALMAZÁSI PROBLÉMÁK

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 2022 márciusában hatályba lépett módosítása óta büntetőeljárás csak a szabálysértési döntés eredményes felülbírálatát követően indulhat azokkal szemben, akiknek a cselekményét korábban szabálysértési eljárásban, akár a szabálysértési hatóság, akár a bíróság elbírálta. A módosítás előtt csak a bíróság által hozott szabálysértési döntés volt akadálya a büntetőeljárásnak. Ekkor azonban nemcsak a Be., hanem számos más törvény módosítására is sor került.¹

Módosult a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) 127. § (3) bekezdése, amely szerint a szabálysértési ügyben eljáró bíróság határozata ellen akkor is egy éven belül van helye perújításnak, ha bűncselekményt bíráltak el szabálysértésként. Korábban az ilyen okból történő perújítási eljárásnak nem volt időbeli korlátja, nem számítva a bűncselekmény büntethetőségének elévülését.

Ekkor iktatták be a Szabs. tv.-be a 99/A. § (4a) bekezdését, miszerint ha a helyszíni bírsággal érintett cselekmény valójában bűncselekménynek minősül, a közérdekvédelmi feladatokat ellátó ügyész a helyszíni bírság közlésétől számított 6 hónapos határidőn belül kezdeményezheti a helyszíni bírság visszavonását, és ezt a kiszabó hatóságnak kötelező megtennie.²

* PÓSA Edina ügyész, Szerencsi Járási Ügyészség

¹ A módosítás oka a Budai Központi Kerületi Bíróság által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárás volt, amely szerint a korábbi szabályozás ellentétes az Európai Unió Alapjogi Chartájának 50. cikkével. Bár az Európai Unió bírósága a hatáskörének hiányát állapította meg az ügyben, a jogalkotó úgy látta, hogy szükséges a helyzet rendezése (lásd a 2021. évi CXXXIV. törvény végső előterjesztői indokolását).

² Korábban csak kérelemre vagy hivatalból vonhatta vissza a kiszabó hatóság a helyszíni bírságot, ezek a lehetőségek továbbra is megmaradtak. De a helyszíni bírság felett nem illeti meg általános törvényességi ellenőrzési jogkör az ügyészt, ezen eszköz alkalmazása csak erre az esetre korlátozódhat (T.KvFE.11721/2021.). Korábban a helyszíni bírság felett az ügyész semmilyen jogkörrel nem bírt.

Ennek megfelelően változott az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (a továbbiakban: Ütv.) 30. §-a is, így már nem a bűncselekmény elévülési idején belül, hanem csupán 1 éven belül élhet az ügyész felhívással a szabálysértési hatóság határozata ellen, ha bűncselekményt bírált el szabálysértésként. Ezen kívül az Ütv.-be is bekerült az ügyészt a helyszíni bírságok felett megillető előbb említett jogkör.

Végül a fenti rendelkezésekkel összhangban módosították a Btk. végrehajtott szabálysértési büntetések beszámítására vonatkozó 92/A. §-ának és a Be. egyszerűsített felülvizsgálati eljárásra vonatkozó rendelkezéseit is.

Ez az új szabályozás azonban problémákat generálhat a gyakorlatban. A Be. 4. § (5) bekezdése nemcsak szigorúan az eljárás megindításának, hanem az eljárás folytatásának is akadálya lehet.

Ha egy lopás bűncselekménye miatt folyamatban lévő büntetőeljárásban merül fel, hogy az elkövető tulajdon elleni szabálysértéseket is elkövetett és az üzletszerűség megállapítható, akkor ez a minősítő körülmény a szabálysértéseket bűncselekményekké minősíti. Ezen szabálysértések miatt azonban nem folytatható a büntetőeljárás a szabálysértési döntés felülbírálata előtt. E felülbírálatra, amennyiben helyszíni bírság került kiszabásra, mindössze hat hónap áll rendelkezésre. Nem a valóságtól elrugaszkodott példa, hogy valaki több mint hat hónapon keresztül követ el lopásokat, amelyek miatt helyszíni bírság kiszabására kerül sor. Amennyiben valamelyik cselekménnyel szemben nincs lehetőség – a határidő eltelte miatt – a szabálysértési döntés felülbírálatára, vagy az erre irányuló erőfeszítések nem járnak eredménnyel, akkor azon rész-cselekmény miatt a büntetőeljárásban nem lehet az illetőt felelősségre vonni. Ilyen esetekben tehát nagy hangsúlyt kell fektetni arra, hogy a szabálysértési döntések felülvizsgálatának kezdeményezésére időben sor kerüljön. Ugyanez a helyzet akkor is, ha a tulajdon elleni szabálysértéseket azonos sértett – például mindig ugyanazon áruházlánc valamely kereskedelmi egysége – sérelmére követik el; csak ebben az esetben a cselekmények a folytatólágosság egységébe tartoznak és egyrendbeli bűncselekménynek minősülnek.

Az is előfordulhat, hogy a perújítási indítvány és a felhívás benyújtására nyitva álló egyéves határidő is kevésnek bizonyul. A Szabs. tv. 247. §-ában szabályozott óvodai nevelésben való részvételi kötelezettség és a tankötelezettség megszegése szabálysértés miatt a törvényes képviselő felelősségre vonására már az oktatási-nevelési év elején sor kerülhet. A kiskorú veszélyeztetése büntettnek iskolába nem járatással megvalósuló alakzata azonban csak akkor állapítható meg, ha a gyermek 250 tanóra hiányzást követően évet is ismétel, amelyről – a nyáron szervezett osztályozóvizsgáknak köszönhetően – majdhogynem a következő tanév elején szerezhető csak információ; továbbá pszichológus szak-

értő kimondja a gyermek értelmi fejlődésének veszélyeztetését. Ilyen körülmények mellett könnyen előfordulhat, hogy az ügyész a törvényben meghatározott jogvesztő határidőn belül nem tudja a szükséges intézkedést megtenni, indítványozni. De míg lopás esetén egy részselekmény viszonylag könnyen mellőzhető a tényállásból, addig ezt a bűncselekményt a törvényes képviselő az egész tanév alatt történő folyamatos iskolába nem járatással valósítja meg. Kérdésként merül fel, hogy ha a szabálysértési döntést nem lehet felülvizsgálni, akkor egyszerűen ki kell vonni a szabálysértési eljárásban elbírált időszakot és óraszámot az „össz-hiányzásból”? És ha ebben az esetben nincs meg a 250 óra hiányzás, akkor nem állapítható meg a bűncselekmény? A jelenlegi jogi környezetben álláspontom szerint az egyetlen lehetséges megoldás, ha a szabálysértési eljárás keretében elbírált hiányzásokat nem tesszük a vád tárgyává, azok nem képezik a vádirati tényállás részét. Még ha így nem is éri el a hiányzások száma a 250 órát, az továbbra is tény, hogy a gyermeknek évet kell ismételnie, illetve hogy az értelmi fejlődése veszélyeztetve volt – ezt ugyanis pszichológus szakértő megállapította – ezért a bűncselekmény megvalósulása megállapítható. Ez a veszélyeztetés azonban egy viszonylag hosszabb folyamat eredménye, több hónap alatt alakul ki, ezért nem tartom szerencsésnek ezt a megoldás, de a jelenleg hatályos jogszabályok nem biztosítanak más lehetőséget.

Mindezek után azt is figyelemmel kell kísérni, hogy a kiszabott pénzbírság/helyszíni bírság megfizetése megtörtént-e, vagy ezek szabálysértési elzárásra történő átváltoztatása esetén az elzárás végrehajtásra került-e, mivel ebben az esetben indítványozni kell ezen szankciók beszámítását; vagy amennyiben erre nem kerülne sor, akkor egyszerűsített felülvizsgálati eljárás keretében szükséges ennek orvoslása iránt intézkedni. A pénzbírság, helyszíni bírság és közérdekű munka szabálysértési elzárásra történő átváltoztatását azért is figyelemmel kell kísérni, mert amennyiben ez megtörtént, úgy már felhívás benyújtásának és helyszíni bírság visszavonása kezdeményezésének nincs helye, hanem – ahogy az a Szabs. tv. 127. § (1a) bekezdésében is szerepel – a bíróság átváltoztató végzése ellen kell perújítási eljárást kezdeményezni, amire szintén az átváltoztató végzés jogerőre emelkedésétől számított egy éven belül van lehetőség.

Vagyon elleni bűncselekmények esetében, de más esetben is előfordulhat, hogy az elkövető letartóztatásba kerül, mert a kényszerintézkedés több feltétele is fennáll: így a hajléktalan életmódot folytató személyekkel szemben egyrészt megállapítható a szökés, elrejtőzés veszélye, másrészt, mivel nem vagy csak csekély összegű jövedelemmel rendelkeznek, a bűnismétlés veszélye is. Kérdésként merülhet fel, mennyire méltányos letartóztatásban tartani az elkövetőt a szabálysértési döntés felülbírálata miatt, ami – főleg ha a szabálysértési perújítást szükséges lefolytatni – egy időigényesebb folyamat. Márpedig gyakran előfor-

dulhat, hogy ehhez a jogorvoslati eszközhöz szükséges folyamodni. Itt utalnék ugyanis vissza arra, hogy amennyiben a pénzbírság vagy a helyszíni bírság elzárásra történő átváltoztatása megtörtént, már csak ez az átváltoztatást kimondó bírói döntés támadható. Hiába biztosít tehát a törvény hathónapos határidőt a helyszíni bírság és egyéves határidőt a szabálysértési hatóság határozata visszavonásának kezdeményezésére, ha az esetek döntő többségében nagyjából három hónap elteltével már sor is kerül a kiszabott szankciók átváltoztatására, és innentől kezdve ezt a bírósági végzést szükséges támadni.

Az is előfordulhat, hogy a szabálysértési döntés felülbírálatára sor kerül, azonban a büntetőeljárás végén valamilyen oknál fogva nem állapítható meg bűncselekmény csak szabálysértés, mert például vagyon elleni bűncselekmények esetén az üzletszerűség vagy más minősítő körülmény, amely a szabálysértést bűncselekménnyé minősítené, nem nyer megállapítást, és érték-egybefoglalás révén sem minősíthetők bűncselekménynek a cselekmények. Ilyen esetben kérdésként merülhet fel, hogy a bíróság elbírállhatja-e a fennmaradó szabálysértést vagy szabálysértéseket. Előfordult ugyanis olyan eset, hogy a helyszíni bírság – ugyan más okból történt – visszavonása után indított szabálysértési eljárást megszüntették arra hivatkozással, hogy a szabálysértést már jogerősen elbírálták.³ De az is lehetséges, hogy a bíróság már csak a szabálysértés büntethetőségének elévülését tudja megállapítani, hiszen a szabálysértési eljárásban sokkal rövidebb elévülési idők érvényesek, mint a büntetőeljárásban.

Álláspontom szerint az előbb részletezett problémák megoldását jelenthethé, ha a szabálysértési döntés nem lenne akadálya a büntetőeljárás megindításának és lefolytatásának, hanem a büntetőeljárás jogerős befejezését követően, az alapján kerülne sor a szabálysértési eljárásokban hozott döntések felülvizsgálatára. A szabálysértési eljárásban kiszabott és végrehajtott szankciók a büntetőeljárásban kiszabott büntetésekbe továbbra is beszámítandók lennének, így a terheltet nem érné hátrány, mivel ugyanazon cselekmény miatt nem hajtának rajta végre kétszer szankciót.

³ Fiatalkorú eljárás alá vont személlyel szemben úgy szabtak ki helyszíni bírságot, hogy nem volt jelen a törvényes képviselője. A kiszabó hatóság saját hatáskörben visszavonta a helyszíni bírságot és ezzel egyidőben szabálysértési feljelentést tett. A szabálysértési hatóság az eljárást azonban megszüntette arra hivatkozással, hogy azt már jogerősen elbírálták. A közérdekvédelmi feladatokat ellátó ügyész felhívással élt a döntés ellen, amellyel a szabálysértési hatóság nem értett egyet, ezért bíróság elé került ügy, amely azt mondta ki, hogy már eleve erre az okra történő hivatkozással el kellett volna utasítani a szabálysértési feljelentést. (T.KvFE.9779/2018/1-I. 6.)

TATAY ESZTER*

AZ EMBERCSEMPÉSZÉS KÍSÉRLETE ÉS ELŐKÉSZÜLETE ELHATÁROLÁSÁNAK ÉS BIZONYÍTÁSÁNAK NEHÉZSÉGEI

BEVEZETÉS

Az embercsempészség büntettét az követi el, aki államhatárnak más által a jogszabályi rendelkezések megszegésével történő átlépéséhez segítséget nyújt.¹ Tekintettel arra, hogy az embercsempészség elkövetési magatartása egy *sui generis* bűnsegédi magatartás, nagyon nehéz határozott vonalat húzni a befejezettség, a kísérlet, valamint az előkészület között. A kérdés az, hogy ha egy bűncselekmény a segítségnyújtással befejezetté válik, akkor mi tekinthető a segítségnyújtás befejezés nélküli megkezdésének, és milyen cselekmény lehet értékelhető a segítségnyújtásra történő felhívásként, ajánlkozasként, vállalkozásként, a közös elkövetésben megállapodásként, vagy a segítségnyújtáshoz szükséges vagy azt könnyítő feltételek biztosításaként.

SEGÍTSÉGNYÚJTÁS

A segítségnyújtás megvalósulhat fizikai és pszichikai segítségnyújtással egyaránt, jelentősége csak annak van, hogy azt az elkövető szándékosan, az államhatár illegális átlépése érdekében fejtse ki.² A cselekmény megvalósul akár a Magyarország területéről történő illegális kilépéshez, akár az országba történő jogellenes belépéshez való segítségnyújtással. Embercsempészség nemcsak az államhatár közelében követhető el, hanem bárhol az országban, sőt az országon kívül is, feltéve hogy e magatartás az országhatár jogellenes átlépését segíti elő.

Az elkövetési magatartás a legkülönbözőbb módszereket öleli fel, így például az államhatáron történő átszállítást, az útbaigazítást, a tanácsadást, megrajzolt átlépé-

* TATAY Eszter alügyész, Bajai Járási Ügyészség

¹ Btk. 353. § (1) bek.

² Kúria, Bfv.1323/2018/20. [BH 2019. 217.]

si útvonalat jelölő térkép átadását, vagy GPS-készülékek átadását, amelyeken előre programozható a leggyorsabb, illetve a legegyszerűbb útvonal. De szintén alapot adhat az elkövetési magatartás megállapítására az átlépéshez szükséges jármű rendelkezésre bocsátása, illetve a tényleges átlépést megelőző cselekvőségek, így például szállás biztosítása az átlépés előtti éjszakán, vagy az illegális határátlépőnek megfelelő ruházattal, élelmiszerral való ellátása. Fizikai bűnsegély-szerű magatartás például az, ha a tiltott határátlépést tervező személynek az embercsempész járművet biztosít a határterület megközelítéséhez, megfelelő helyismerettel elvezeti a határvonal közelébe, hamis vagy más nevére szóló úti okmányt szerez a számára.³

BEFEJEZETTSÉG

A stádiumok elhatárolásának körében érzékelhető nehézségek szemléltetése érdekében először néhány olyan döntést mutatok be, amelyben a bíróság befejezett bűncselekményként értékelte a tényállást.

Egy 2019-es kúriai határozatban⁴ kifejtettek szerint az embercsempészség büntette a segítség nyújtásával befejezetté válik, így annak már nincs jelentősége, hogy az a személy, aki a segítséget kapta, a határt ténylegesen átlépi-e, vagy azt a határvonalon megkísérli-e. A megállapítás alapjául szolgáló ügy tényállása szerint az elsőrendű terhelt a parkolóba vezette a migránsokat, átadott 400 eurót másodrendű terhelt részére, majd a migránsok abban a reményben, hogy a szomszédos országba szállítják őket, beszálltak a gépjármű puttonyos csomagterébe. A továbbiakban másodrendű terhelt az általa szállított nyolc migránst az előzetes megegyezéstől eltérően nem Nyugat-Európa felé, hanem kelet irányába vitte, ezt a raktérben utazó személyek is észlelték és elégedetlenségüknek adtak hangot. A másodrendű terhelt ennek ellenére folytatta az útját, majd az esti órákban megállt egy parkolóban a határnál, és a migránsokat a gépjárműben hátrahagyva ismeretlen helyre távozott. Az illegális bevándorlók rövid várakozást követően kiszálltak a gépjárműből, a határátkelő személyzete észlelte őket, majd a rendőrség visszaszállította őket a menekülttáborba.⁵ Elsőrendű terhelt tehát azzal valószínűsítette meg az embercsempészséget, hogy megszervezte a migránsok szállítását más európai országba, függetlenül attól, hogy a migránsok végül nem tudták átlépni a határt.

Egy 2022-es törvényszéki döntésben⁶ a másodfokú bíróság kimondta, hogy az elsőfokú bíróság⁷ helyesen minősítette befejezett embercsempészségnek a terhelt cselekmé-

³ Uo.

⁴ BH 2019.217.

⁵ Bfv.1323/2018/20.

⁶ Kecskeméti Törvényszék, 3.Bf.421/2022/6.

⁷ Bajai Járásbíróság, 10.B.135/2021/63.

nyét. A tényállás lényege szerint a terhelt a bűncselekményt szervező, ismeretlen elkövető iránymutatása alapján egy földútra, a neki megadott beszállási pontra hajtott. Itt találkozott azzal a nyolc afgán állampolgárságú migránssal, akik más elkövetők kíséretében, a szerb-magyar határ illegális átlépésével érkeztek meg Szerbiából, és akiket a vádlottnak Magyarország területén keresztül Ausztriába kellett továbbszállítania. A terhelt által vezetett gépkocsi azonban a találkozási ponton elakadt a sárban, miközben a migránsok az autó felé haladtak, körülbelül 200 méterre megközelítve azt. Ekkor érkeztek a helyszínre a határrendészet járőrei, akik a vádlottat tetten érték. A helyszínre érkező újabb járőrök észlelték a jármű felé tartó migránsokat, akik elfutottak a helyszínről, de sikerült őket elfogni 300-500 méterrel arrébb. A vádlott ezért a közelben tartózkodó illegális bevándorlókat már nem tudta beszállítani a gépjárműbe. A másodfokú bíróság kiemelte, hogy a terhelt mindent megtett a migránsok Ausztriába történő jogellenes továbbutazása érdekében: az általa kifejezetten a bűncselekmény elkövetése céljából vásárolt és vezetett járművel megjelent az illegális bevándorlók felvételi helyeként megjelölt helyszínen, amelynek közelében ők már várták, sőt beszállás céljával meg is közelítették a járművet, tudva arról, hogy a terhelt éppen a továbbszállításuk érdekében érkezett oda. A tényleges szállítás pusztán azért maradt el, mert a vádlott által vezetett gépkocsi elakadt a sárban, majd a Bácsalmási Határrendészeti Kirendeltség járőrei tetten érték a vádlottat, igazoltatták, a helyszínre érkezett további járőrök pedig elfogták a menekülni igyekvő migránsokat.⁸

A törvényszék mint másodfokú bíróság egy másik, hasonló tényállás alapján hozott ítéletében is azzal érvelt, hogy a terhelt mindent megtett a bevándorlók jogellenes, Ausztria irányába történő továbbszállítása érdekében. Az előző ügyhöz hasonlóan a terhelt a megbízója által rendelkezésére bocsátott járművel ez esetben is megjelent a migránsok felvételére kijelölt helyen, ahol a bevándorlók már várták őt, a beszállításuk pedig pusztán azért maradt el, mert a terhelt a tehergépkocsi hátsó ajtaját nem tudta kinyitni. A terhelt cselekménye ez esetben is befejezett bűncselekménynek minősült.⁹

ELŐKÉSZÜLET

A törvényszék másodfokú határozatában¹⁰ helyben hagyta az első fokú bíróság ítéletét¹¹, amelyben a vádlottakat embercsempészás előkészülete miatt mondta ki bűnösnek.

A terheltek ismeretlen társuk megbízásából arra vállalkoztak, hogy Magyarországra történő belépésre és az innen történő továbbutazásra engedéllyel nem rendelkező személyeket szállítsanak Ausztriába, a magyarországi Dávod közeléből. Az

⁸ Kecskeméti Törvényszék, 3.Bf.421/2022/6.

⁹ Kecskeméti Törvényszék, 3.Bf.299/2022/15.

¹⁰ Kecskeméti Törvényszék, 3.Bf.162/2021/26.

¹¹ Bajai Járásbíróság, 10.B.5/2021/6.

elsőrendű vádlott ennek érdekében elindult a bevándorlók felvételére kijelölt hely felé, Dávod külterületén azonban az általa vezetett kis tehergépkocsi elakadt a sárban, még mielőtt a migránsok megérkeztek volna a találkozási pontra. Az elsőrendű vádlott erről értesítette a társait, akik érte mentek. A vádlottak a megbeszélt hely közelében észlelt rendőri jelenlét hatására végül a kisteherautót hátrahagyva valamennyien visszaindultak Romániába, anélkül, hogy közvetlen kapcsolatba kerültek volna az illegális bevándorlókkal.

A terheltek erre irányuló szándékuk ellenére már nem tudták megkezdeni a migránsok szállítását, ahhoz azonban már megtették a szükséges előkészületeket. A migránsok átlépték ugyan az államhatárt, de őket elfogták, ezért a vádlottakkal végül nem léptek kapcsolatba. A terheltek még nem nyújtottak tényleges segítséget a bevándorlóknak, cselekményük előkészületi szakban rekedt.¹²

Az ismertetett határozatok alapján az ítélkezési gyakorlat abba az irányba mutat, hogy a befejezett és az előkészületi szakban maradt cselekményeket az elkövetők és az illegális határátlépők közötti kapcsolatfelvétel megtörténte határolja el egymástól. Amennyiben létrejön a kapcsolat az embercsempész és migráns között – azaz, ha a migránsok már érzékelik az elkövető járművét és tudják, hogy az értük jött annak érdekében, hogy azzal segítséget nyújtsanak nekik a határ jogellenes átlépéséhez –, úgy befejezettnek minősül a bűncselekmény; ha viszont nem jön létre kontaktus, úgy előkészületi stádiumban marad az embercsempészás.

Szintén az előkészület kapcsán említendő a Kúria 2018-ban, egy felülvizsgálati ügyben hozott határozata, amelyben – bár más jellegű tényállás alapján, de – embercsempészás előkészülete vétségének minősítette az elsőrendű terhelt cselekményét.

A tényállás szerint migránsok egy csoportja a határon való illegális átszállításuk céljából kapcsolatba lépett az első- és másodrendű terheltekkel, akik egy kisteherautóba történő beszállításukat követően el is indultak velük az autópályán. A járműben utazó egyik bevándorló a telefonján lévő GPS-szel észlelte, hogy ellenkező irányban haladnak és rákérdezett az útirányra, amit a terheltek azzal magyaráztak, hogy egy másik országon keresztül fognak menni.

A terheltek ezután megálltak egy erdős területen lévő kereszteződésnél, és távozásra szólították fel a külföldi állampolgárokat, akik azonban nem voltak hajlandók kiszállni. Az elkövetők továbbhajtottak, majd később ismét letértek az autópályáról és a megállást követően ismét felszólították az utasokat, hogy gyalogosan menjenek tovább az onnan hét kilométerre lévő városba. A másodrendű terhelt végül a gépkocsival arra haladó 1. és 2. számú tanúkat arra kérte, hogy vigyék tovább a

¹² Uo.

bevándorlókat, vagy értesítsék a rendőrséget. A tanúk erre elhajtottak és bejelentést tettek a rendőrségen.

Az első- és a másodfokú bíróság tényként állapította meg, hogy a terheltek pénzért vállalkoztak a migráncsoport szállítására, azonban ezt követően ténylegesen az ellenkező irányba haladtak velük, majd az elvállalt feladat teljesítése nélkül kiparancsolták őket a gépkocsiból. Ebből nem következik sem az, hogy a terhelteknek már eredetileg sem állt szándékában a migránsok szállítása, sem pedig az, hogy eredetileg a szándékukban állt ugyan, de ez a szándék utóbb – valamilyen külső körülmény hatására – megváltozott. Nincs tehát a jogerős ítéleti tényállásban olyan ténymegállapítás, amely arra engedne következtetni, hogy az elkövetők felhagytak eredeti szándékukkal.

Az irányadó tényállásból kétséget kizáróan az állapítható meg, hogy az elsőrendű terheltek embercsempészési szándéka volt akkor, amikor a migránsok átadták a pénzt, ő pedig társával együtt vállalkozott az elkövetésre. A további eseményekből a terheltek ilyen irányú szándékára már nem lehet következtetést vonni, de ugyanígy arra sem, hogy azzal felhagytak volna. Kétségtelen, hogy a terheltek végül közvetlenül nem támadták a jogvéde érdeket, mivel a migránsokat a határ megközelítése nélkül „szélnek eresztették”. Az irányadó tényállás szerint azonban az elsőrendű terhelt az embercsempészésre ajánlkozott, vállalkozott, és ezzel megvalósította a bűncselekmény előkészületét.¹³

KÍSÉRLET?

Embercsempészás kísérlete miatt ítélte el a Bajai Járásbíróság azt a vádlottat, aki egy ismeretlen személy megbízásából arra vállalkozott, hogy a megbízótól erre a célra rendelkezésére bocsátott gépkocsival több olyan harmadik országbeli állampolgárt szállít a szerb-magyar államhatár közeléből Ausztriába, akinek a Magyarországra történő belépésre és az innen történő továbbutazásra nincs engedélye. A terhelt az éjszaka folyamán Bácsbokod térségébe indult, hogy a telefonjára érkező utasításokat követve felvegye, majd Ausztriába szállítsa az illegális migránsokat. A fokozott rendőri jelenlét miatt azonban a megbízó arra utasította, hogy ne vegye fel a bevándorlókat, hanem térjen vissza Budapestre. A terhelt így a megbízás szerinti szállítást nem kezdte meg.¹⁴ Az elsőfokú ítélet kihirdetésének napján jogerős is lett.

Álláspontom szerint – az előbbieken részletezett bírósági gyakorlatra is figyelemmel – ez utóbbi esetben is embercsempészás előkészületét kellett volna

¹³ Kúria, Bfv.356/2018/7.

¹⁴ Bajai Járásbíróság, 12.B.106/2022/10.

megállapítani, hiszen a fokozott rendőri jelenlét miatti visszafordulás megfelleltethető annak az esetnek, amikor az elkövető gépjárműve elakadt a sárban.¹⁵ Az elkövetők mindkét esetben egy külső ok miatt nem nyújtottak ténylegesen segítséget, ugyanakkor a szállításhoz szükséges előkészületeket már megtették.

Felmerül a kérdés, hogy létezik-e egyáltalán a jelenlegi szabályozási és ítélkezési gyakorlati környezetben kísérleti szakban maradt embercsempészség? Véleményem szerint az embercsempészség alapesetének elkövetését nem lehet megkísérelni, kísérlete csak valamelyik minősített esetnek lehet.

Így például a csempésztett személyek sanyargatásával elkövetett embercsempészség kísérlete valósul meg abban az esetben, ha a személyek szállítása egy arra teljes mértékben alkalmatlan járművel történik, az úti cél a 3-4 óra távolságra lévő osztrák határ, ugyanakkor az elkövetőket az indulást követő fél-egy óra elteltével elfogják a rendőrök. A szállítás a csempésztett személyek átlagost meghaladó testi és lelki gyötrelmével járt volna – azonban a gyors tettenérésnek köszönhetően ez elmaradt, és a bűncselekmény kísérleti szakban rekedt.¹⁶

ÖSSZEGZÉS

Már az általam bemutatott néhány példán keresztül is látható, hogy az embercsempészség stádiumainak megítélésében nem egységes a jogalkalmazási gyakorlat, hiszen azt a magatartást, amit az egyik a bíróság kísérletnek minősít, azt egy másik bíróság előkészületként értékeli. Az embercsempészség stádiumait illetően tehát kíváncsok a joggyakorlat egységének kialakítása; ebben a vád tárgyává tett cselekmények jogi minősítése és a bűnösség megállapítására tett indítványok előterjesztése révén az ügyészségre is meghatározó szerep jut.

¹⁵ Lásd korábban: Kecskeméti Törvényszék, 3.Bf.162/2021/26., Bajai Járásbíróság, 10.B.5/2021/6.

¹⁶ Kecskeméti Törvényszék, 12.Bf.456/2021/21.

KISS MÁTÉ JENŐ*

MENEKÜLÉS A PÁRKAPCSOLATI ERŐSZAK BÖRTÖNÉBŐL – I. RÉSZ

AZ AGRESSZOR ÉLETÉRE TÖRŐ BÁNTALMAZOTTAK
CSELEKMÉNYÉNEK MEGÍTÉLÉSE A KONTINENTÁLIS
JOGRENDSZEREKBEN

BEVEZETÉS

Kétrészes tanulmányomban a családon belüli, párkapcsolati erőszakkal foglalkozom, amely az egyik legelterjedtebb, ennek ellenére leginkább felderítetlen emberijog-sértés a világon.¹ Az áldozat éppen ott nincs biztonságban, ahová a veszély elől menekülhetne: otthon. A nagyfokú látencia miatt az otthonokban történő bántalmazás gyakoriságát nehéz megbecsülni, de a WHO adatai szerint élete során minden harmadik,² más kutatások szerint minden negyedik nő találkozik a fizikai vagy szexuális bántalmazással egy intim kapcsolatban.³ De tényleg mindig a férfi az agresszor és a nő az áldozat? Egyáltalán nem: előfordulnak esetek, amelyekben férfiak a bántalmazás áldozatai, de a rendelkezésre álló kutatások azt mutatják, hogy a családon belüli bántalmazásokat túlnyomórészt férfiak követik el nők ellen.⁴ Az intim kapcsolatban elkövetett bántalmazásokat vizsgáló különböző statisztikák 90–95 százalék közé teszik azon kapcsolatok arányát, ahol férfi a bántalmazó és nő az áldozat (mellette adott esetben a gyermek is). A bántalmazással érintett kapcsolatok fennmaradó 5–10 százalékán osztoznak a férfiakat bántalmazó nők, továbbá az azonos nemű párok tagjai.⁵

* KISS Máté Jenő, bírósági titkár, Pesti Központi Kerületi Bíróság

¹ STRONG, Bryan – DEVAULT, Christine – COHEN, Theodore: *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships in a Changing Society*. Cengage Learning, Boston, 2010, 447.

² GARCÍA-MORENO, Claudia – JANSEN, Henrica – ELLSBERG, Mary – HEISE, Lori – WATTS, Charlotte H.: Prevalence of intimate partner violence: Findings from the WHO multicountry study on women's health and domestic violence. *Lancet*, 368, 2006, 1260–1269. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(06\)69523-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)69523-8)

³ STRONG, B. – DEVAULT, CH. – COHEN, TH.: i. m. 418.

⁴ DIDUCK, Alison – KAGANAS, Felicity: *Family Law, Gender and the State*. Bloomsbury Publishing, London, 1999, 316.

⁵ DOBASH, R. Emerson – DOBASH, Russel P.: *Women, Violence and Social Change*. Routledge, London, 1992, 257.

„MIÉRT NEM MEGY EL?”

Sokan felteszik a kérdést, hogy a bántalmazottak miért maradnak benne évekig, sőt olykor évtizedekig ezekben a kapcsolatokban, miért nem hagyják el az agresszort? Nos, sokan elhagyták és sikerült új életet kezdeniük; de általánosságban ahány eset, annyi válasz adható erre a kérdésre. Vannak, akik elmennének, de nincs hová – különös tekintettel arra, hogy általában már a bántalmazó kapcsolatok kezdetén sor kerül az áldozat külvilágtól, baráti és családi közösségtől való teljes elszigetelésére, ahonnan segítséget kérhetne⁶ –, vagy félnek, hogy a gyerekeiket egyedül nem tudják eltartani. Vannak, akik az évekig tartó terror után egyszerűen nem rendelkeznek elegendő lelkierővel, sokan pedig mindazok ellenére, amit elkövetett, még mindig szeretik a partnerüket. Vannak, akik úgy érzik, a verésekkel együtt a jelen helyzet biztonsága többet ér, mint az a bizonytalanság, ami egy kései újrakezdéssel járna.⁷ Sokan a szegénység vagy az áldozathibáztatástól való félelem miatt, esetleg vallási okokból nem lépnek tovább; és persze vannak olyanok, akik az évek alatt megtanulták, hogy semmit sem tudnak kontrollálni az életükben,⁸ inkompetensnek érzik magukat, képtelenek felismerni és kihasználni a kilépés ritkán felkínálkozó lehetőségét. Ezt a jelenséget a szakirodalom tanult tehetetlenségnek nevezi.⁹

A „miért nem megy el?” kérdésre álláspontom szerint *Morvai Krisztina* reakciója a legpontosabb, aki szerint már a fenti kérdés feltétele is érzéketlen, az áldozathibáztatás irányába tart. Helyesebb volna a bántalmazót kérdőre és felelősségre vonni az áldozat helyett, a két személy döntési szabadsága és érdekérvényesítő képessége ugyanis semmilyen szinten nem összehasonlítható. A bántalmazott tehát jogosan fél, hogy bántalmazója a távozásra irányuló döntését ugyanúgy nem tartaná tiszteletben, mint semmilyen más döntését. Ha sikerül is elmennie, neki kell számolni a bizonytalansággal, a megvetéssel, az anyaotthonok körülményeivel, a további zaklatással. Pedig ő az áldozat. A kérdés tehát nem az, hogy „miért nem megy el?”, hanem az, hogy: „miért ő menjen el?”¹⁰

A kapcsolatból való kilépés az esetek jelentős részében az áldozatok számára egész egyszerűen nem tűnik lehetségesnek, sőt sok esetben veszélyes is: a nő szökési kísérletének megtorlása és a párkapcsolatból való kilépésének megakadályozása a statisztikák szerint a párkapcsolatban férfiak által elkövetett em-

⁶ MORVAI Krisztina: *Terror a családban*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2003, 33.

⁷ BERRY, Dawn B.: *The Domestic Violence Sourcebook: Everything You Need to Know*. Loell House, Los Angeles, 1998, vii–viii.

⁸ STRONG, B. – DEVAULT, CH. – COHEN, TH. (2010): i. m. 432–433.

⁹ HUBBLE, Gail: Feminism and the Battered Woman: The Limits of Self-Defence in the Context of Domestic Violence. *Current Issues in Criminal Justice*, 9(2), 1997, 115.

¹⁰ MORVAI K. (2003): i. m. 135–138., 144.

berölések leggyakoribb indoka.¹¹ A távozás tehát gyakran nem opció. Számos áldozat megtapasztalta, hogy az állami intézményrendszerre sem feltétlenül számíthat, jelzéseikre a hatóság gyakran tétlen marad akkor is, amikor hivatalból és érdemben be kellene avatkoznia. Idővel azt is belátják, hogy hosszú távon nincs reményük arra, hogy a bántalmazójuk megváltozzon, de mégis mit lehet ilyenkor tenni?

KILÉPÉS HELYETT HALÁLOS EREJŰ FELLÉPÉS

Sokan a folyamatos terror ellenére benne maradnak a kapcsolatban és tovább tűrnek. Mivel azonban a nők – a férfiakkal ellentétben – gyakran nem azonnal reagálnak az erőszakra, hosszú évek, évtizedek vagy egész életek telhetnek el tűréssel. Előfordul, hogy a bántalmazott egy nagyjelenet¹² során védekezni kezd. Mivel tudja, hogy a bántalmazóval szemben kifejtett erőtlen, kivédhető fellépése inkább csak fokozza az agresszor dühét – ezáltal pedig a védekező még rosszabb helyzetbe kerül –, a bántalmazott időnként halálos erővel lép fel, amely alkalmas arra, hogy tartósan (végre) véget vessen a már-már elviselhetetlen erőszaknak (például felkap egy kést, amellyel halálos sebet ejt a bántalmazóján).

De az is előfordul, hogy az évek-évtizedek alatt a bántalmazottban az agresszió által keltett rettenetes ingerek lassan összeadódnak. Mivel az erőszak jellemzőit a saját bőrükön tapasztalták, az állandó bizonytalanság közepette is könnyen felismerik egy újabb erőszakos kitörés jeleit akkor is, ha egy kívülálló még nem észleli ezeket és a robbanás pontos idejét maguk sem tudják előre jelezni. A fentiek fényében nem meglepő, hogy – a következő nagyjelenetet megelőzendő – a bántalmazottak esetenként arra az elhatározásra jutnak, hogy álmában ölik meg bántalmazójukat, vagy egyébként akkor, amikor az nem számít rá. Az elkövetés módja pedig sokszor első látásra indokolatlanul eltúlzottnak, brutálisnak tűnik.¹³ Az évek során kumulálódó ingerek keltette robbanás-szerű reakciót a pszichológia „lassú égés”-nek (*slow burn reaction*) nevezi.¹⁴

Látható, hogy a bántalmazott konfrontatív helyzetben – az aktuálisan ellemintézett vagy közvetlenül fenyegető támadásra reagálva – és nem konfrontatív helyzetben – például amikor az agresszor alszik vagy erősen ittas állapotban van – egyaránt felléphet halálos erővel a bántalmazójával szemben. A témakört

¹¹ GAUSDEN, Anna C.: *Defences to Murder: A Woman-Centred Analysis*. Master thesis. Durham University, Durham, 2011, 10–11.

¹² Akut bántalmazási fázis, amikor a fokozódó feszültség a tetőfokára hág.

¹³ HUBBLE, G. (1997): i. m. 114.

¹⁴ O'DONOVAN, Katherine: Defences for Battered Women Who Kill. *Journal of Law and Society*, 18(2), 1991, 225, 228.

érintő kétrészes tanulmányban arra a kérdésre keresem a választ, hogy az agresszor életére törő bántalmazott milyen feltételek mellett hivatkozhat jogos védelemre. Az első részben a kontinentális, a másodikban pedig az angolszász jogi megoldások bemutatásával szemléltetem azon szabályozási és jogértelmezési lehetőségeket, amelyek a bántalmazottak védelmében felhívhatók azon esetekben, ha – miután a hatóságok nem tudták megvédeni őket és nem tudtak kilépni a kapcsolatból – halálos erővel léptek fel partnerükkel szemben.

Előrebocsátom, hogy a témában folytatott kutatásom során feltérképeztem az említett cselekmények hazai megítélését is, ugyanakkor a magyar joggyakorlat bemutatása meghaladná e két tanulmány kereteit. A hazai szabályozás és joggyakorlat – amely alapvetően igazodik a többi kontinentális jogrendszer megoldásaihoz – röviden olyan módon foglalható össze, hogy ha a bántalmazott konfrontatív helyzetben lép fel halálos erővel az életveszélyes sérülés, esetleg halálos eredmény előidézésére alkalmas módon, a jogos védelmi helyzet feltételei – az „intézett” vagy közvetlenül fenyegető jogtalan támadás és a szükségesség – általában teljesülnek, a büntetőeljárást megszüntetik vagy a bíróság felmentő ítéletet hoz. Ha azonban a bántalmazott – nem látván más kiutat a szorult helyzetből – nem konfrontatív helyzetben lép fel halálos erővel, a bíróság a kapcsolat előzményeire, vagyis az évekig tartó bántalmazásra csak a büntetés kiszabása körében tud reagálni és enyhítő körülményként értékelni a sértetti közrehatást. Szerencsére ma már ritkán találkozunk a korábban általánosnak tekinthető jogalkalmazói gyakorlat azon megnyilvánulásával, amely – a bántalmazás természetrajzát nem ismerve – zsigerileg elutasította a bántalmazott nő narratíváját, és a szerelemfélést jelölte meg indítékként azokban az esetekben, amelyekben az asszonyok megölték bántalmazójukat.¹⁵ Ennek ellenére az alvó agresszor megölése esetén a büntetőjog szigorát gyakran csak a kegyelem jogintézménye tudja enyhíteni.

A BÁNTALMAZÓ MEGÖLÉSÉNEK MEGÍTÉLÉSE A KONTINENTÁLIS JOGRENDSZEREKBEN

A kontinentális jogrendszerek ez idáig nem dolgoztak ki kifejezetten az agresszor életére törő bántalmazottak esetében felhívható, a családon belüli erőszak jelenségére az életszerűség talaján reagáló anyagi jogi megoldást. Az alábbiakban néhány európai ország törvényi szabályozását és általános joggyakorlatát szemléltetem, kezdve a magyar jogrendszer számára sok tekintetben etalonnak tekintett német jogrendszer intézményeinek, a joggyakorlat felvetéseinek ismertetésével, ezt követően áttérek a többi kiválasztott ország megoldásainak

¹⁵ MORVAI K. (2003): i. m. 53.

rövid bemutatására. A jogos védelem, illetve az annak megfeleltethető intézmény szabályozása valamennyi vizsgált országban alapvetően csak akkor áll rendelkezésre, ha a bántalmazott megölésére aktuálisan konfrontatív helyzetben, megkezdett vagy közvetlenül fenyegető támadás azonnali elhárítása érdekében került sor, bizonyos tekintettel az arányosság követelményére. A legtöbb országban történtek kísérletek más meglévő instrumentumok kiterjesztő értelmezésére azon esetekre, amikor a bántalmazott az alvó agresszort ölte meg, vagy a cselekményre egyéb nem konfrontatív helyzetben került sor.

A német nyelvű akadémiában eddig egy alkalommal folytattak nagy formátumú kutatást az agresszor életére törő bántalmazott cselekményének megítélése tárgyában, ennek részletes eredményét 2015-ben publikálták.¹⁶ Az Albert-Ludwigs-Universität Freiburg két professzora, *Albin Eser* és *Walter Perron* által vezetett, a freiburgi Max-Planck-Institut által a kilencvenes évek második felétől végzett kutatás célja a büntetőjogi felelősség és szankcionálás összehasonlítása volt különböző országokban, ennek eszközeként pedig fiktív jogeseteket alkalmaztak, amelyekben a hosszú ideje bántalmazott asszony különböző körülmények között megöli agresszív férjét.¹⁷ A hét kontinentális és egy angolszász országra kiterjedő kutatás oly módon zajlott, hogy az érintett ország büntetőkódexének releváns rendelkezéseire figyelemmel az adott országban dolgozó szakemberek (bírák, ügyészek, védőügyvédek, büntetőjogot oktatók és adott esetben rendőrök) kérdőívek kitöltésével minősítették az adott jogesetekben foglalt cselekményeket, majd prognosztizálták a bíróság döntését a minősítés és a büntetés tekintetében is, figyelembe véve a jogos védelem szabályait és egyéb lényeges rendelkezéseket. A kérdőív-alapú kutatás a jogalkalmazói gyakorlattal csak érintőlegesen foglalkozott. A publikáció néhány megállapítását magam is felhasználtam, a legfontosabb tanulság oly módon összegezhető, hogy a vizsgált országokban a jogi megoldások számos illeszkedést mutatnak, az eredmény nagyon hasonló még akkor is, ha ahhoz különböző eljárási lépéseken keresztül vezet az út.¹⁸

NÉMETORSZÁG

A német jogban, ha a bántalmazott megöli az agresszort – akit a német szakirodalom és joggyakorlat gyakran *Tyrann*-nak vagy *Haustyrann*-nak, azaz zsar-

¹⁶ ESER, Albin – PERRON, Walter (Hrsg.): *Strukturvergleich strafrechtlicher Verantwortlichkeit und Sanktionierung in Europa. Zugleich ein Beitrag zur Theorie der Strafrechtsvergleichung*. Duncker & Humblot, Berlin, 2015.

¹⁷ Der Haustyrannenmord: Freiburger Juristen schließen internationale Pionierstudie ab. *Freiburger Uni-magazin*, 2/2005, 30.

¹⁸ Uo.

noknak vagy házizsarnoknak nevez¹⁹ –, fellépése csak akkor tekintendő jogos védelmi helyzetben elkövetettnek, ha arra aktuálisan konfrontatív helyzetben, tehát megkezdett vagy közvetlenül fenyegető támadás során kerül sor. A jogos védelmi helyzet időbeli kereteit tehát a támadó egyoldalúan határozza meg.

A vádlottá váló bántalmazott nők számára leghatásosabb védekezés, a jogos védelmi helyzetre való hivatkozás, a magyar szabályozásból ismert kritériumokhoz nagyon hasonló feltételek fennállása esetén lehetséges.²⁰ A jogos védelem német szabályozása sincs tehát tekintettel arra a tapasztalatra, hogy az erőviszonyokban fennálló különbségek folytán a bántalmazottak gyakran álmában ölik meg az őket hosszú ideje terrorban tartó agresszort. Sőt, amennyiben a bántalmazó megölésére nem konfrontatív helyzetben került sor, a bántalmazott cselekménye leggyakrabban az emberölés minősített esetének, ún. *Mordnak*²¹ minősül, mert a cselekményt alattomosan (*heimtückisch*) elkövetettnek tekintheti a bíróság.²² Ezt a bűncselekményt a törvény életfogytig tartó szabadságvesztéssel rendeli büntetni, ugyanakkor helye van a Bundesgerichtshof (a továbbiakban: BGH)²³ gyakorlatában kialakult sajátos enyhítő szabály, az ún. *Rechtsfolgenlösung* alkalmazásának, így a büntetés lényegesen lerövidíthető.²⁴

Mivel a jogos védelmi helyzet ebben az esetben nem hívható fel, Németországban felmerült a végszükségi helyzetre történő hivatkozás lehetősége. A végszükség, azaz a veszélyből mentés szabályai hasonlóan alakulnak a magyar szabályozáshoz, így létezik jogellenességet kizáró végszükség, amelyhez szigorú arányossági követelmény társul,²⁵ illetve bűnösséget kizáró végszükség ilyen feltétel nélkül.²⁶ A jogellenességet kizáró végszükség a német bíróság előtt sem megfelelő hivatkozási alap a bántalmazót álmában megölő személyek számára, mert ilyenkor az illető nem okozhat ugyanakkora vagy nagyobb sérelmet, mint aminek az elhárítására törekedett, vagyis a saját életét mentve sem ölheti meg agresszív partnerét. Hozzá kell tenni, hogy a magyar büntetőjogi dogmatika ezekben az esetekben eleve kizárná a végszükségre való hivatkozást, mert a többségi álláspont szerint jogellenes cselekmény csak jogos védelmi helyzetet idézhet elő, végszükségi helyzetben jogszerű érdekek versengenek.

¹⁹ Lásd például GROPENGISSER, Helmut: *Der Haustyrannenmord*. Duncker & Humblot, Berlin, 2008.

²⁰ Strafgesetzbuch (a továbbiakban: StGB) § 32

²¹ StGB (D) § 211

²² ESER, A. – PERRON, W. (2015): i.m. 65.

²³ A legfelsőbb szövetségi bírói fórum Németországban.

²⁴ ESER, A. – PERRON, W. (2015): i. m. 65.

²⁵ StGB (D) § 34

²⁶ StGB (D) § 35 (1)

Az arányossági követelmény igazolható túllépése a német jogban is a bűnösség szintjén zárja ki a büntetőjogi felelősséget. Ennek feltétele, hogy a veszély másként el nem hárítható legyen. Nem kizárható továbbá a putatív végszükség szintén bűnösséget elimináló esete sem.²⁷

A fenti követelmények teljesíthetőségét jól szemlélteti a BGH nagyhírű *Haustyrannen-Fall* (házizsarnok-eset) néven elhíresült ügyben hozott ítélete.²⁸ A tényállás szerint a vádlott asszonyt a férje hosszú időn keresztül bántalmazta, az erőszaknak idővel a közös lányaik is célpontjaivá váltak. A nő a lányokkal együtt el akart menekülni a közös háztartásból, de férje megfenyegette, hogy bárhol megtalálja őket és könyörtelen bosszút fog állni. Az asszony ezért úgy látta, nincs más lehetőségük az erőszak körének megszakítására, csak a férfi megölése. Amikor 2001-ben egy reggel takarítás közben véletlenül rátalált férje revolverére, lelőtte az alvó férfit.

A *Landesgericht Hechingen* (Hechingeni Regionális Bíróság) megállapította a nő bűnösségét emberölésben. Az ügy fellebbezés folytán a BGH elé került, amely az ítéletet hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasította. Az ítéletben a BGH fontos iránymutatásokat fogalmazott meg a hasonló esetek elbírálására és a végszükség hivatkozhatóságára nézve. A BGH rögzítette, hogy az alvó zsarnok megölése kizárja a jogos védelemre²⁹ történő hivatkozást, illetve rendszerint a jogellenességet kizáró végszükségre³⁰ való hivatkozást is. Előbbi esetben az időbeli dimenziók nem megfelelőek, utóbbi szabály pedig a „versengő életekre” figyelemmel általában nem alkalmazható, mert ha egy élet kioltása árán csak egyet lehet megmenteni, az arányossági követelmény nem teljesül. Felrótta ugyanakkor a BGH az elsőfokú bíróságnak, hogy nem vizsgálta a bűnösséget kizáró végszükség³¹ feltételeinek teljesülését, holott e szakasz értelmezése során a BGH szerint veszélynek minősül az olyan helyzet, amelyben a tényleges körülmények miatt fennáll a sérelem bekövetkezésének valószínűsége. Ebbe a körbe beletartozik egy hosszabb ideig fennálló, állandó vagy tartós veszély (*Dauergefahr*), amelyben bármikor kialakulhat a sérelem (ilyen tipikusan a családon belüli erőszak). A veszély általában akkor közvetlen, ha a sérelem bekövetkezésének valószínűsége – *ex ante* nézőpontból – objektíve annyira megnőtt, hogy a veszélyeztetett érdek védelméhez szükséges intézkedéseket haladéktalanul meg kell tenni annak érdekében, hogy a sérelem megakadályozható legyen. Tartós veszély esetén ugyanakkor a veszély ilyen

²⁷ StGB (D) § 35 (2)

²⁸ BGH (D), 1 StR 483/02 – Urteil vom 25. März 2003 (LG Hechingen)

²⁹ StGB (D) § 32

³⁰ StGB (D) § 34

³¹ StGB (D) § 35

mértékű növekedését kell feltételezni, ha a sérelem bármikor bekövetkezhet, még akkor is, ha fennáll annak lehetősége, hogy az egy ideig nem következik be. A konkrét ügyben a bíróság szerint a sértettel kötött házasság ellenére a terheltől nem elvárható a további erőszakos támadások veszélyének elfogadása.

Ebben a körben a BGH figyelembe vette a vádlott kiszolgáltatott helyzetét, ugyanakkor a jogellenességet kizáró végszükség további feltétele, hogy a veszélynek másként el nem háríthatónak kell lennie. A bíróság útmutatása szerint a hosszú ideje bántalmazást elszenvedő egyénektől is elvárható, hogy segítséget kérjenek harmadik személyektől, a hatóságtól; ennek a lehetősége – mint egyéb elhárítási mód – a leggyakrabban rendelkezésre áll. A BGH is felhívja ugyanakkor a figyelmet arra, hogy a büntetés enyhítésére a fentiek ellenére a legtöbb esetben lehetőség van.

Mindezekre tekintettel a német jog valójában sem a tényállásszerűség, sem a jogellenesség, sem a bűnösség szintjén nem tud választ adni a bántalmazójukat nem konfrontatív helyzetben megölő vádlottak problémájára és kizárólag a büntetiskiszabás körében nyújt megoldási javaslatot. Ez a szemlélet nem veszi kellően figyelembe a cselekmény kontextusát, azt a körülményt, hogy a tragédiát megelőzően a közigazgatási és rendőrségi intézkedések már sok esetben kudarcot vallottak; ezáltal gyakran érzéketlennek ható ítéletek születnek. Ennél fogva a német nyelvű szakirodalomban is felmerült, hogy szükséges lenne a „lassú égés” és egyéb pszichológiai koncepciók megismertetése a jogalkalmazókkal, a jogalkotás terén pedig a jogos védelmi helyzet szigorú időbeli feltételeit lenne indokolt bővíteni. Amíg ez nem történik meg, fennmarad a büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak lényegében „férfiakra írt” szabályozása, amely nem veszi figyelembe, hogy a nők milyen módon próbálnak szabadulni a bántalmazó fogságából.³²

SVÁJC

Az 1942-ben hatályba lépett, a büntetőjog kantonális szabályozását felváltó svájci büntetőkódex a német megoldással kapcsolatban ismertetett elvek mentén kezeli az agresszort megölő bántalmazott esetét. A konfrontatív helyzetben elkövetett emberölés esetén felmerül a jogos védelem címén történő felmentés lehetősége.³³ Az alvó bántalmazó megölése szándékos emberölést³⁴ valósít meg, ebben az esetben az aktuális vagy közvetlenül fenyegető támadás feltétele nem teljesül, így jogos védelemre hivatkozni nem lehet.

³² WELKE, Wanja Andreas: Der „Haustyrannenmord” im deutschen Straftatsystem: Diskutiert unter Einbeziehung neuerer Tendenzen im common law. *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 1/2004, 18–19.

³³ StGB (CH) § 15–16

³⁴ StGB (CH) § 111

Svájcban is felmerült a végszükség alkalmazhatósága, ennek feltétele a közvetlen veszély, ami azonban a bírósági gyakorlat szerint lehet állandó veszély (*Dauergefahr*) is.³⁵ A jogellenességet kizáró végszükség az arányossági kritérium miatt nem alkalmazható,³⁶ felmerül ugyanakkor a bűnösséget kizáró végszükség lehetősége,³⁷ akárcsak Németországban.

A lausanne-i székhelyű legfőbb bírói fórum, a Szövetségi Bíróság a maga házizsarnok-ügyében³⁸ erősen a német BGH gyakorlatára támaszkodott. Az ügy tényállása szerint az agresszív férfi számos alkalommal bántalmazta a feleségét, míg egyik este revolverrel megfenyegette, sőt azt mondta neki, hogy ha a gyerekek nem sikoltoztak volna annyira a fegyver láttán, már korábban lelőtte volna. Az asszony éjszaka kivette a revolvert férje párnája alól és lelőtte a férfit. A Szövetségi Bíróság hatályon kívül helyezte a kantoni bíróság bűnösséget kimondó ítéletét, mert az elsőfokú fórum nem vizsgálta, hogy az elkövető bűnösséget kizáró végszükségi helyzetben cselekedett-e. Utalt arra is, hogy „a veszély akkor is tekinthető közvetlennek, ha az tartósan fennáll, fontos viszont a másként el nem háríthatóság követelménye”.

Meg kell említeni, hogy a svájci büntetőjogban az elkövetéskori súlyos szorongás törvényben rögzített enyhítő körülmény, amely lényegesen kedvezőbb büntetés kiszabását teszi lehetővé.³⁹ Ennek is köszönhető, hogy a fentebb már említett kutatás során a freiburgi Max-Planck-Institut által vizsgált nyolc ország közül összességében Svájcban számíthat a legenyhébb büntetésre a házizsarnokot megölő bántalmazott.⁴⁰

AUSZTRIA

Ausztriában a házizsarnok-ügyek nem kaptak akkora figyelmet a közéletben és a joggyakorlatban, mint Németországban,⁴¹ de megállapítható, hogy a kérdéskör kezelése nagyban hasonlít a német megoldáshoz. Jogos védelem címén akkor mentesülhet a terhelt, ha konfrontatív helyzetben, megkezdett vagy közvetlenül fenyegető támadás elhárítása érdekében öli meg a bántalmazót.⁴² Az

³⁵ MARTIN, Gian: *Defensivnotstand unter besonderer Berücksichtigung der „Haustyrannentötung“*. Schulthess, Zürich, 2010. 85. o.

³⁶ StGB (CH) § 17

³⁷ StGB (CH) § 18

³⁸ Schweizerisches Bundesgericht (CH), BGE 122 IV 1 ff, Praxis 1996, Nr. 191

³⁹ StGB (CH) § 48 a. 2.

⁴⁰ ESER, A. – PERRON, W. (2015): i. m. 889.

⁴¹ HASZAN, Jakob – GERM, Jana: Strafrechtliche Einordnung der Tötung von „Haustyrannen”. *Juridikum*, 2/2022, 228.

⁴² StGB (A) § 3

alvó agresszort megölő bántalmazott Ausztriában is az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegető *Mord*⁴³ miatt felel, de helye lehet az enyhítő szakasz⁴⁴ alkalmazásának. Ebben a körben a hazai szabályozáshoz hasonló feltételekhez kötött jogos védelem alkalmazása kizárt, mert nincs megkezdett vagy közvetlenül fenyegető támadás.

Az osztrák joggyakorlatban ugyancsak felmerült a végszükségi klauzula⁴⁵ alkalmazása, egyöntetű vélemény szerint azonban az alvó bántalmazót megölő egyének esetében ez a szakasz nem jön szóba, egyrészt a törvény szerint, mert a hátránynak közvetlenül fenyegetőnek kell lennie, másrészt azért, mert az okozott halálos eredmény nem lehet aránytalanul súlyosabb, mint az a hátrány, aminek elhárítására törekedett.⁴⁶ A cselekményt megelőző, hosszú ideig elhúzódó bántalmazás tehát ebben az országban is pusztán a büntetés kiszabása körében nyerhet értékelést.⁴⁷

SPANYOLORSZÁG

A fentiekhez hasonlóan Spanyolországban is csak szűk körben nyílik lehetőség az agresszort megölő bántalmazott jogos védelem címén való felmentésére, mivel a védekezés feltételei között szerepel a fennálló vagy közvetlenül fenyegető támadás és az arányosság.⁴⁸ Erre nyilvánvalóan csak akkor lehet sikerrel hivatkozni, ha konfrontatív helyzetben, azonnali reakcióként kerül sor az ölési cselekményre.

Felmerül a hosszú ideje fennálló bántalmazás okozta ideiglenes mentális rendellenesség, illetve a spanyol jog sajátos büntetőjogi felelősséget elimináló intézménye, az ún. leküzdhetetlen félelem.⁴⁹ Ezt akkor állapítja meg a bíróság, ha a félelem olyan intenzitású érzelmi állapotot idézett elő a vádlottban, amely már kontrollvesztéshez vezetett. Ebben az esetben igazolni kell, hogy a cselekmény súlyos, küszöbön álló fenyegetésre adott reakció volt, amely a vádlottban olyan fokú félelmet váltott ki, amely a hétköznapi emberek számára kontrollálhatatlan és leküzdhetetlen. A fenti kritériumok ellenére elegendő annak bizonyítása, hogy a körülmények alapján a vádlott olyan helyzetbe került, amelyben választania kellett, hogy az erőszaknak áldozata vagy az elkövetője lesz-e. Ez a leggyakoribb hivatkozási pont azon bántalmazottak számára, akik

⁴³ StGB (A) § 75

⁴⁴ StGB (A) § 41

⁴⁵ StGB (A) § 10

⁴⁶ ESER, A. – PERRON, W. (2015): i. m. 471.

⁴⁷ Uo. 476.

⁴⁸ Código Penal (E) § 20 (4)

⁴⁹ Código Penal (E) § 20 (6)

nem konfrontatív helyzetben öltek, és ez a védekezés időnként eredményes is (a leküzdhetetlen félelemre való sikeres hivatkozás több példáját találhatjuk a spanyol joggyakorlatban). Ezekben az esetekben a bíróság érzékenyen közelített a bántalmazottakhoz, ezáltal figyelembe vette, hogy az évek alatt átéltek miatt az érintettek gyakran folyamatos vagy időszakosan visszatérő félelemben éltek egy esetleges nagyon súlyos, akár élet ellen is irányuló bántalmazástól. Más hasonló esetekben a bíróság felrótta a terhelteknek, hogy más lehetséges kiút helyett a legdrasztikusabb módon próbáltak szabadulni bántalmazójuktól.⁵⁰

FRANCIAORSZÁG

A francia szabályozást jól szemlélteti két, a magyar sajtóban is komoly visszhangot kapott ügy.

Az első ügy főszereplői, *Jacqueline Sauvage* és *Norbert Marot* tinédzserként házasodtak össze. Miután a férfi évtizedeken keresztül testileg, lelkileg és szexuálisan bántalmazta feleségét, emellett abuzálta négy gyermekét, 47 évvel a házasságkötés után, 2012-ben Jacqueline úgy vetett véget az erőszakspirálnak, hogy egy vadászpuskával háromszor hátba lőtte a férjét.⁵¹

A francia Code Pénal a jogos védelemről szóló fejezetben említett módon akkor engedi meg a védekezést, ha az a támadásra adott azonnali, egyidejű válasz. A francia bíróságok szigorúan értelmezik a szabályt, és ha eltelik bizonyos idő a támadás és az elhárítás között, utóbbit már megtorlásként értelmezik.⁵² Mivel Jacqueline Sauvage nem akkor lőtte le férjét, amikor az éppen bántalmazta, a bíróság esetében nem látta megállapíthatónak a jogos védelmet, ezért a nőt gyilkosságért tíz év börtönre ítélte. Az ítéletet 2015-ben a másodfokú bíróság helybenhagyta. Az ügy igazi *cause célèbre* lett Franciaországban és ismét felhívta a figyelmet a családon belüli erőszakra, s a probléma kezelésének strukturális hibáira. Sokan tették fel a kérdést: miért kell börtönbe mennie a nőnek, ha a férfinak négy évtizednyi terrorért nem kellett felelősséget vállalnia? Több mint 400 000 ember írta alá azt a petíciót, amelyben arra kérték *François*

⁵⁰ LINKLATERS LLP FOR PENAL REFORM INTERNATIONAL: *Women who kill in response to domestic violence: How do criminal justice systems respond?* Penal Reform International/Linklaters LLP, London, 2016, 70–72. https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2016/04/Women_who_kill_in_response_to_domestic_violence_Full_report.pdf

⁵¹ BLAISE, Lilia: He Abused Her for Years. She Shot Him. France Asks: Is It Self-Defense? *New York Times Online*, 11 March 2016. <https://www.nytimes.com/2016/03/12/world/europe/murder-of-abusive-husband-casts-stark-light-on-domestic-violence-in-france.html>

⁵² FITZ-GIBBON, Kate – VANNIER, Marion: Domestic Violence and the Gendered Law of Self-Defence in France: The Case of Jacqueline Sauvage. *Feminist Legal Studies*, 25(3), 2017, 315. <https://doi.org/10.1007/s10691-017-9358-8>

Hollande elnököt, hogy kegyelmezzen meg az asszonynak. Ennek hatására az asszony előbb részleges, majd 2016 decemberében teljes kegyelmet kapott.⁵³ A kritikusok rávilágítottak, hogy Franciaországban még az erős felindulás, kontrollvesztés folytán elkövetett emberölés sem élvez privilegizált elbírálást, a szigorú jogos védelmi szabályozás pedig nyilvánvalóan kizárja magából azokat a nőket, akik például a hosszú szenvedés pszichés hatásai alatt ölnek.⁵⁴

A Sauvage-ügyet néhány évvel később követte *Valérie Bacot* ügye. A nőt 12 éves kora óta bántalmazta szexuálisan a férfi, aki előbb mostohaapja volt, később pedig feleségül vette őt. A molesztálás a hatóságok tudomására jutott, a férfit elítélték, de három év után szabadult, visszatérve a családjához pedig ott folytatta, ahol abbahagyta, valamint teherbe ejtette az akkor 17 éves Valérie-t. A nő később három további gyereket szült a férfinak, aki több mint egy évtizeden át prostitúcióra is kényszerítette őt. A reményvesztett nő 2016-ban végül fejbe lőtte a férfit. Összesen egy évet töltött letartóztatásban, majd szabadlábra helyezték, miután 700 000 aláíró követelte a szabadon bocsátását. A 2021-es ítélet megállapította a bűnösségét emberölésben, és négy év szabadságvesztésre ítélték, amelyből azonban csak egy év volt letöltendő; de mivel ezt a letartóztatás során kitöltötte, szabadon távozhatott.⁵⁵

A francia büntetőjog a jogos védelem rugalmatlan szabályozásával nem tud megfelelő választ adni a bántalmazottak problémájára, és alapvetően a büntetékiszabás szintjén kezeli az anomáliákat. Bár – mint láttuk – a társadalom többször is hangot adott a bántalmazotti fellépések kriminalizálásával kapcsolatos ellenérzésének, egyelőre nem történtek lépések a szabályozás újragondolásának irányába.

LENGYELORSZÁG

Lengyelországban a bántalmazójukat megölő személyek csak akkor mentesülnek a felelősség alól, ha teljesül az azonnaliság és az arányosság követelménye.⁵⁶ Ha azonban az ölési cselekmény nem egy közvetlenül fenyegető vagy folyamatban lévő támadásra adott azonnali reakció, a bíróság gyakran figyelembe veszi a családban tapasztalt korábbi bántalmazást, és erre tekintettel megállapíthatja annak az „erős érzelmi befolyás”-nak a fennállását, amelyet a törvény megkíván

⁵³ BLAISE, L. (2016): i. m.

⁵⁴ FITZ-GIBBON, K. – VANNIER, M. (2017): i. m. 316.

⁵⁵ MÉHEUT, Constant: Frenchwoman Who Killed Her Abusive Husband Won't Serve More Jail Time. *New York Times Online*, 25 June 2021, <https://www.nytimes.com/2021/06/25/world/europe/france-domestic-abuse-murder-valerie-bacot.html>

⁵⁶ Kodeks Karny (PL) § 25

az emberölés privilegizált esetének alkalmazásához.⁵⁷ Mivel azonban a vonatkozó jogszabályhely kifejezetten nem nevesíti a bántalmazást mint ezen emocionális befolyás alapját, a bíróság gyakran figyelmen kívül hagyja azt a kontextust, amelyben az ölési cselekményre sor került, és emberölés alapesetében állapítja meg a bántalmazott bűnösségét, amely természetesen lényegesen súlyosabb büntetést von maga után.⁵⁸

A Wrocław Fellebbviteli Bíróság egy 2013-as ügyben az emberölés privilegizált esete miatt ítélte el azt az asszonyt, aki azután ölte meg férjét, hogy a férfi éveken keresztül fizikailag és lelkileg bántalmazta. Egy este a férfi ittasan hazaérkezve azzal fenyegetőzött, hogy baltával megöli feleségét, és ezt követően került sor az ölési cselekményre, bár fizikai erőszakot a férfi ekkor nem fejtett ki. A bíróság rögzítette, hogy jogos védelmi helyzet nem állapítható meg, mivel a vádlott férje ténylegesen nem lépett fel támadólag, azonban megállapította, hogy a fenyegetés és a korábbi évek lelki terrorja megalapozhatja azt az erős mentális izgatottságot, amely alapul szolgálhat az enyhébben megítélendő deliktum megállapítására.⁵⁹

Fontos továbbá, hogy a lengyel büntető kódexben létezik egy ún. rendkívüli enyhítésről rendelkező szakasz,⁶⁰ amely ugyan nem nevesíti a büntetés jelentős enyhítésére szolgáló körülményeket, de széles körű mérlegelést biztosít a jogalkalmazónak; a bíróságok gyakran e szakasz alkalmazását megalapozó körülményként tekintenek a családban hosszú ideje tapasztalt bántalmazásra.⁶¹

ÖSSZEGZÉS

A rövid áttekintésből is megállapítható, hogy a kontinentális jogrendszerekben a jogos védelem feltételei kizárólag konfrontatív helyzetben, aktuális vagy közvetlenül fenyegető támadásra adott azonnali reakció esetén teljesülnek, ekként azok a bántalmazottak, akik például álmában törnek az agresszor életére, nem hivatkozhatnak sikerrel jogos védelemre.

A legtöbb országban előfordultak bátortalan próbálkozások különféle meglévő, felelősséget elimináló instrumentumok felhívására, de ezek többnyire sikertelenek maradtak, mert a jogalkotók a kodifikáció idején nem vették figyelembe a bántalmazás jelenségét és az ennek hatása alatt cselekvő személyek magatartásai nem voltak a törvény fogalmai alá vonhatók. Itt említhető a né-

⁵⁷ Kodeks Karny (PL) § 148 (4)

⁵⁸ LINKLATERS LLP FOR PENAL REFORM INTERNATIONAL (2016): i. m. 68.

⁵⁹ Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, 8 May 2013, II AKa 125/13.

⁶⁰ Kodeks Karny (PL) § 60

⁶¹ LINKLATERS LLP FOR PENAL REFORM INTERNATIONAL (2016): i. m. 66.

met, osztrák és svájci felfogás, amely a végszükség szabályait igyekszik felhívni az elkövetővé váló bántalmazottak védelmében, de a terheltek ebben a körben sem tudnak maradéktalanul megfelelni a törvény szigorú feltételrendszerének.

Fontos hangsúlyozni, hogy a védelem esetenként igyekszik a hosszú ideje fennálló bántalmazást egyfajta mentális probléma okaként feltüntetni, amely aztán a büntetőeljárásban a bűnösség szintjén eliminálhatja a felelősséget. Ezek a próbálkozások ritkán ugyan, de időnként sikerre vezetnek. Bizonyos judikatúrákban tapasztalható emellett, hogy az ölési cselekményt a bíróságok a bántalmazás kontextusába helyezik és erre alapítják a cselekmény privilegizált emberölésként való minősítését, amely a bántalmazottra nézve enyhébb büntetés kiszabását is lehetővé teszi.

Összességében azonban meg kell állapítani, hogy egyik vizsgált országban sem áll rendelkezésre olyan, legalább a büntetőjogi felelősséget korlátozó instrumentum, amelyet kifejezetten a bántalmazottakra tekintettel, az érintett esetek figyelembevételével alkottak meg, és amely általában felhívható, ha más eszköz nem elérhető. Ilyen jogintézmény hiányában a kontinentális bíróságok alapvetően kizárólag a büntetéskiszabás szintjén tudják kezelni azon bántalmazottak problémáját, akiknek az agresszorral szemben megvalósított fellépése nem vonható a jogos védelmi helyzet szigorú keretei közé. A bíróságok, ha jól ismerik a családon belüli erőszak jelenségét, annak ciklikusságát és természetrajzát, a törvény és a joggyakorlat által biztosított keretek között igyekeznek enyhíteni a büntetést; illetve ha erre lehetőség van, a szabadságvesztést részben vagy egészben felfüggesztik. Ha nincs jogi lehetőség a végrehajtandó szabadságvesztés mellőzésére, vagy a bíróság alapvetően érzéketlen a bántalmazás jelenségével szemben, a bántalmazott csak az egyéni kegyelmi kérelemhez – mint kiszámíthatatlan és bizonytalan, inkább elvi, mint gyakorlati lehetőséghez – fordulhat.

SÁRIK ESZTER*

KI MONDTA, HOGY A KRIMINOLÓGIA NEM LEHET KÖLTÉSZET (IS)?!

RECENZIO KORINEK LÁSZLÓ: PARADOXONOK
A KRIMINOLÓGIÁBAN CÍMŰ TANULMÁNYKÖTETÉRŐL

Korinek László akadémikus – jelenleg az Országos Kriminológiai Intézet főtanácsosa – „*Paradoxonok a kriminológiában*” című munkája 2023 februárjában jelent meg. Korinek László 1994-ben a Janus Pannonius Állam- és Jogtudományi Egyetemen, mai nevén Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanított engem, így a professzor urat, továbbá egész munkásságát, szakmai tevékenységét lassan 30 éve ismerem, és személyes életutam alakulására is nagy hatást gyakorolt. Legújabb művével sem okozott csalódást. Sőt, a *Paradoxonok a kriminológiában* című tanulmánykötete újabb bizonyítéka annak, hogy ő az, aki mindig képes a megújulásra és – legyünk őszinték – a meglepetésekre is.

A mintegy 300 oldalas kötet nagyszerűsége (egyebek mellett) abban rejlik, hogy az elejétől a végéig – kvázi „regényként” is – felfogható, azonban, ha „csak” azért veszi kézbe az olvasó, hogy egy-egy, a kriminológia vagy a büntetőjog, büntetőeljárás-jog tudományát érintő kérdést szeretne – a jog „papírízű” valóságától eltávolodó, morális kétségeket magában rejtő módon – körbejárni, úgy is kincsekre lelhet. A tanulmánykötet szerkesztése szintén figyelmet érdemel, ugyanis a fejezetek elején található rövid összefoglalók előzetes kérdésekkel segítik az értelmezést, egyszersmind ráhangolják az olvasót a kötet dinamikájára, ami sokkal inkább az együttgondolkodást kívánja a befogadótól, mintsem egy „kinyilatkoztatás” tudomásulvételét.

A részletesebb reflexió előtt érdemes már a címadásnál egy kicsit elidőzni, ugyanis a kötet a kriminológia világában megjelenő paradoxonoknál sokkal többre reflektál. A kriminológiában lecsapódó paradoxonok, ellentmondások ugyanis valójában egész életünket befolyásolják, minthogy a szélesebb értelemben vett bűnelkövetési és bűnüldözési helyzetben soha nem pusztán a

* SÁRIK Eszter PhD, tudományos főmunkatárs

bűnözést mint zárványt, hanem sokkal inkább a társadalmi ellentmondásosság indikátorait érhetjük tetten. A deviancia, a normalitástól való elhajlás ugyanis gyakorta „tünet”. A probléma azonban az – ahogyan arra a szerző is kitér a mű utolsó fejezetében – hogy a „kezelés” legtöbbször ténylegesen tüneti, kevésbé okkereső, vagy a társadalmat mint egész rendszert globálisan áttekintő. És mint ilyen, sok esetben a „fekélyek” kitisztítása helyett az egészséges társadalmi részek is sebészkes alá kerülnek; illetve szomorú módon előfordul(hat) az is, hogy az igazság(jog?!), szolgáltatás épp azokban tesz kárt, akik elszenvedői voltak a bűncselekménynek (lásd a sértettek másodlagos, harmadlagos viktimizációjáról szóló alfejezetet).

A kötet Korinek László „hangos” töprengése korunk társadalmáról, a rizikótársadalom ellentmondásairól, illetve az erre adott büntetőjogi reflexiókról. A mű tizenhét fejezetre tagolódik, amelynek mindegyike szellemes címet kapott (*Az ártatlanság félelme; Kérdezze meg kriminológusát!* stb.). Ez a szellemesség azonban soha nem jelent cinizmust, a szerző személyes aggodalma sokkal inkább érezhető; a társadalmunk egészével, a demokratikus alapértékek veszélyeztetettségével és a jogalkotás tendenciózus voltával kapcsolatban.

Az akadémikus a kötet első lapjától az utolsóig azzal a gondolati feszültséggel küzd, amely a valóság és a demokratikus alapértékek között feszül. Ezt a kettősséget jól illusztrálja az a gondolatsor, amelyet a szabadságvesztés-büntetések kapcsán megfogalmaz: *„Természetesen figyelembe kell venni, hogy a büntetés-végrehajtásnak a demokratikus társadalomba való visszailleszkedés előkészítésén túl számos funkciója van. A legveszélyesebb emberek elszigetelődésétől kezdve a társadalmi rosszallás kifejezésre juttatásáig sok olyan tényező van, amelyek a jelzett paradoxon ellenére, az intézmények fenntartása mellett szólnak. Mindez azonban nem oldja fel a feszültséget az alkotmányos demokrácia és a totális rendszerként működő börtönök között, ami akadályozza az alaptörvényünk O) cikkében írt követelmény megvalósulását: »Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni«. A felelősség természetesen önálló döntési lehetőséget jelent, erről a büntetés-végrehajtásban aligha beszélhetünk.”*¹

Korinek László szintetizáló munkájának egyik kulcsa a valóság, a társadalmi ténylegességek elfogadása, ami azonban soha nem jelenti az értékek felfüggesztését. A tanulmánykötet akár egy 288 oldalas „vádiratként” is felfogható, de nem a szó hagyományos (akár negatív konnotációkat is tartalmazó) értelmében, hanem jogi „terminus technikusként”. A kötet gondolati ritmusát ugyan-

¹ KORINEK László: *Paradoxonok a kriminológiában*. ORAC Kiadó, Budapest, 2023, 17.

is az adja, hogy a szerző „tényállást rögzít” – amely természetszerűen nem egy cselekményt, hanem a társadalmi tényállások sokaságát jelenti –, és ezeket a jelenségeket minősíti is, azonban nem jogi kategóriákban, hanem az erkölcs koordinátarendszerében. Ez a séma jelenik meg a fentebbi idézetben, de a tanulmánykötet több pontján felszínre tör bűvópatakaként. Az akadémikus elfogadja a börtönt mint szükséges rosszat, tisztában van a bűnelkövetés/bűnözés szükségszerű jelenlétével a társadalomban²; ténylegességgént határozza meg a megfigyelést, amely panoptikummal változtatja hétköznapi létezésünket; ahogyan az „első egymillió megszerzésének” fals „szükségszerűségét” sem vitatja. A tények értékelése azonban mindig áthatítja a jog jelenidejét, a büntetőjog bináris kódját: és a morál látószögén keresztül veszi szemügyre a kriminológia mozzanatait. Teszi ezt úgy, hogy a görcső a Kohlberg-i séma posztkonvencionális élességére van állítva, ami társadalmi szinten a „demokratikus értékek” kifejezésnek feleltethető meg.

A szerző által alkalmazott társadalom- és büntetőjog-kritika azonban a *kriminológia tudományának* esszenciájaként is értelmezhető. Míg ugyanis Korinek László „technikai értelemben” az egyes jelenségek feldolgozásánál egy jogi dokumentum szerkesztési formáját alkalmazza (a már említett tényállás-minősítés/értékelés dichotómiával), addig a jelenségek minősítésekor egy ideális vádirat tartalmi paramétereivel éppúgy találkozunk (az enyhítő és súlyosító körülmények is megjelennek a problémakörök értelmezésekor), mint az akadémikus kutatói énjével, amely soha nem ad rögzített és végérvényes válaszokat, hanem mindig a továbbgondolásra és az olvasó továbbgondolkodtatására törekszik. A befogadónak gyakran lehet az érzése, hogy a szerző alapvetően a „bűnnel szigorú és nem a bűnössel”³, ami tulajdonképpen nem más, mint a bibliai felfogás parafrázisa.

Noha az összefoglaló mű minden fejezete külön is „megérne egy misét”, semmiképpen sem szeretném az olvasót megfosztani az egyéni élményfeldolgozástól, vagy divatos kifejezéssel élve: nem akarok „szpojlerezni”. A tanulmánykötetből személyes érdeklődésem okán két fejezetet emelnék ki, amelyek kiemelkedő szellemi élményt nyújtottak számomra.

Az egyik *A bűn kriminológiájáról* című fejezet volt, ami hiánypótlónak tekinthető a kriminológiai irodalomban, ahol – sajnálatos módon – ritkán találkozzunk a teológiai és a büntetőjogi bűnfogalom összevetésével. Önmagában a

² KORINEK L: i.m. *Meddig csökkenthető a bűnözés?* című fejezet; 238–254.

³ Jól érzékelhető ez a hozzáállás például *A bűnözés mint szolgáltatás* című fejezetből, kiváltképpen a prostitúció jelensége kapcsán megfogalmazottakból.

fejezetcím is paradoxonnak tekinthető, hiszen a bűnnek aligha lehet különálló életet élő kriminológiája, azonban a történeti kitekintés alátámasztja a címadást és megerősíti a fejezet helyét a paradoxonok sorában. Sőt, véleményem szerint akár kötetvezető tanulmányként is megállta volna a helyét: mind a téma fontossága, mind a történeti-filozófiai-teológiai megalapozás relevanciája miatt.

A fejezetet különösen érdekes volt teológusként olvasni. Míg ugyanis az elmúlt évek során a hittudományi egyetemen⁴ a bűnt a teológia, a hit szemüvegén keresztül értelmezhettem és elemezhettem, ehelyütt a szerző a jogtudomány, elsődlegesen a büntetőjog, illetve a modern társadalmak értéksemleges látásmódját alkalmazza. Korinek László azt a folyamatot értékelte, ahogyan a bűnfogalom egyre távolabb került annak teológiai interpretációjától és közeledett a normatív értelmezés felé.⁵

Noha a szerző teológiai megállapításai – elsődlegesen a kollektív bűnösség homogén biblikus megalapozottságával – nem minden ponton értek egyet; meg kell állapítani, hogy a teológiától a racionális bűnértelmezésig vezető út felrajzolása kiemelkedően értékes része a tanulmánykötetnek. Korinek László gondolatmenetének lényegét az alábbi bekezdés summázza leginkább: „*A vallás-erkölcsi kontrollnak a közbatalmi normákon nyugvó rendszerrel történt (részbeni) felváltása tehát egyszerűen fogalmazva a forma és a tartalom fontossági sorrendjének a megfordítását is magával hozta. Ilyen körülmények között a bűnnek a valóságos sérelmet okozó szerepe is háttérbe szorult. Ezzel az önmagában vett rossz (malum in se) ilyen meghatározottsága is jelentőségét veszti, hiszen a törvénytörésekben ugyanolyan tilalmakban tükröződik vissza, mint a malum prohibitum. Az értéktartalmat is kifejező bűn helyébe egyre inkább a szabályok megsértése lép.*”⁶

Az a logikai ív, ahogyan a teológiai *malum in se* bűnfogalomból eljutunk a bűn normává alakulásán át az eljárást a középpontba helyező formalizáltságig, revelatív jelleggel bír. A kulcsgondolat ugyanis az, hogy azáltal, hogy a forma ilyen mértékű primátushoz jut a tartalom rovására, a politika igen könnyen elsodorhatja a jogot a belső igazságosság színteréről. A törvényesség formális

⁴ A recenzió szerzője az Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2023 februárjában szerzett teológus diplomát.

⁵ Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a szerző kitér a kérdés nyelvi aspektusaira is, minthogy az idegen nyelvekben (például a német és az angol nyelvben) külön szó létezik a biblikus értelemben vett bűn (*sin*, *Sünde*) és a büntetőjogilag értelmezett bűn/cselekmény (*crime*, *Schuld*) között. A magyar gondolkodást nehezíti, hogy a két fogalmi kört ugyanazzal a szóval fedjük le.

⁶ KORINEK L.: i. m. 53.

uralmának veszélyeit pedig tragikus történelmi példákon keresztül – sajnálatos módon – már nagyon jól ismerjük. A fejezet több példát is ismertet ennek a kisiklásnak a bemutatására.

A visszatérés, a tartalom reneszánsza azonban – éppen a második világháború kataklizmái és a „szocialista” berendezkedés visszaélészerű jogalkalmazása okán – szinte elkerülhetetlen volt. A tartalom – *a malum in se* – több formában is teret nyert, amelyek elsődlegesen a világháborút követően létrejött nemzetközi dokumentumokban öltöttek testet. Egyszersmind, ugyanennek a tartalmi igazságosságának a jegyében, megindult az érdeklődés az iránt is, hogy a bűncselekmény során valódi sérülést szenvedettek érdeke ismételten szerepet kapjon az eljárásban. A „visszkapcsolódás” azonban ennél aggályosabb formákban is megjelent, amelyekre a szerző több példán keresztül is felhívja a figyelmet. A kollektív bűnösség ismételt térnyerése – még ha az a bűn tartalmi elemein keresztül épül is fel – óhatatlanul aggályokat hordoz magában, éppen a demokratikus értékek irányából.

A terroristák családjának megbüntetésén túl azonban a bűn tartalmi vs. formai értékelése nagyon sok gondolatot hív életre az olvasóban. A bűncselekmények formalizált volta és annak normatív koncepciója ugyanis sok esetben nem vagy csak nehezen tartható, amire kiváló példát jelentenek a szexuális bűncselekmények. A szerző által taglalt gondolat, aminek értelmében a büntetőjog kénytelen visszatérni a *malum in se* kategóriájához, ennél a kérdéskörnél tör felszínre leginkább, ehelyütt tételezi a legkritikusabb kérdéseket. A szexuális bűnök ugyanis a valláserkölcös paradigmáin keresztül (viszonylag) egyszerűen értékelhetőek, a tilalmak többé-kevésbé egyértelműek, a világi büntetőjog azonban valós dilemma elé került azzal, hogy a szexuális önrendelkezést vagy a nemi erkölcsöt határozza meg védett jogtárgyként. Noha a magyar büntetőködex „A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények” áthidaló, egyes kategóriáját alkalmazza, valójában a kérdés körül zajló éles vitákat az az alapp probléma generálja, hogy nincsen konszenzus (és talán a 21. században már nem is nagyon lehet) a nemiség erkölcsi megítélésében. Az önrendelkezés és szabadság fogalmak az erőszakos nemi cselekmények megítélésénél természetesen fogódzót jelentenek, abban az esetben viszont, ha egy bűncselekményt kiskorú (de 12 vagy 14 év feletti) sérelmére követik el, a megoldás már mindig a sérelem tartalmi (*malum in se*) aspektusára irányul.

Nem kétséges, hogy a tanulmánykötet egésze – ahogyan arról már fentebb szó esett – egy koherens értékrendről tesz tanúbizonyságot. A demokrácia alapértékei miatti aggodalom sejlik fel az ártatlanság vélelmének, a viktimológia problémakörének, a szegénység kriminológiájának, de a rendőrség műkö-

désének taglalása kapcsán is. Számomra azonban a kötet utolsó előtti fejezete – amely *A nevelés egyes kriminológiai kérdései* címet viseli – jelentette a nagyszabású munka tényleges fordítókulcsát. A szerző ugyanis itt veszi górcső alá a társadalom egyik legfontosabb – egyszersmind leginkább nyugtalanító – kérdését, nevezetesen, hogy mire neveljük a felnövekvő nemzedékeket. „*Magyarul: ennek az eszköznek (értsd: a nevelés eszközének) a felhasználásával arra törekedjünk-e, hogy a felnövekvő nemzedékek jobbak legyenek nálunk, emelni tudják az együttélés minőségét, vagy csupán arra, hogy jól be tudjanak illeszkedni a fennálló viszonyokba.*”⁷ Az olvasóban elsőre felmerülhet a kérdés, hogy „mit jelent az, hogy jobbak legyenek nálunk”, ami látszólag bizonytalan tartalmat takar. A fejezet egészéből azonban erre egyértelmű választ kapunk. A szerző több értékutatás (Hankiss Elemér, Tóth István György) eredményeit is segítségül hívja társadalmunk láttelezetének felrajzolásához, illetőleg a pedagógia tudományterületére is kitekint. Az elemzés alapján azzal szembesülünk, hogy ha az oktatás/nevelés célja a mindenkorai valóság elfogadása, a status quo fenntartása, akkor a társadalom saját magát zárja a tehetetlenség börtönébe, hiszen a jövő generációi elől veszi el a konstruktív kritika lehetőségét. A kritika-fogalom azonban korántsem rendszerkritikát (a politikai rendszer kritikáját) fed le az akadémikus olvasatában, hanem a konkrét hétköznapi helyzetek kritikus értékelésének lehetőségét is. A befogadó tehát ennek a fejezetnek az olvasásakor több ízben tapasztalhatja meg az „aha-élményt”, amikor rájövünk, hogy a „nem-segítés”, a hétköznapi apátiánk, a megtapasztalt durvaság természetesként történő elfogadása nemcsak a pragmatizmusunk eredménye, hanem a tanult (akár tanított?!) tehetetlenségünk, hovatovább passzivitásunk következménye is.

Noha a tanulmánykötet zárófejezetének címe arra szólít fel, hogy *Kérdezze meg kriminológusát!*, Korinek László jelenlegi munkájában is arról tesz tanúbizonyságot – ahogyan tette ezt korábbi műveiben is – hogy a kriminológus tisztje elsődlegesen nem a (megfellebbezhetetlen) válaszadás, hanem a megfelelő kérdések megfogalmazása.

A tanulmánykötet – gyakorta kérdések formájában megfogalmazott – üzenete azonban leginkább a szerző által is hivatkozott József Attila *Két hexameter*-ére parafrázál, nevezetesen:

Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis!
Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgyis.

⁷ KORINEK L.: i.m. 255.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL

ALKOTMÁNYJOG

CSINK Lóránt – SZABÓ István (szerk.):
Az államfő jogállása III. (Tanulmányok 48.)
 Pázmány Press, Budapest, 2023

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA, KRIMINALISZTIKA

GÁRDONYI Gergely: *A bűnügyi szemle*
 Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023

KRASZNAY Csaba (szerk.): *Taktikák és stratégiák a kiberhadviselésben*
 Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023

NAGYCENKI Tamás: *Szervezett bűnözés és a jog*
 A kézirat lezárva: 2022. augusztus 31.
 Novissima Kiadó, Budapest, 2023

POLT Péter – MISKOLCZI Barna – VIDA József – KARNER Zsanett (szerk.):
Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez
 Wolters Kluwer, Budapest, 2022

Richard SUSSKIND: *Online bíróságok és az igazságszolgáltatás jövője*
 (ford.: OSZTOVITS András)
 ORAC Kiadó, Budapest, 2023

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet

EURÓPAI UNIÓS JOG

NAVRACSICS Tibor – SCHMIDT Laura – TÁRNOK Balázs (szerk.):
*Úton a magyar uniós elnökség felé. A 2024. évi magyar soros uniós
elnökségre váró lehetőségek és kihívások az uniós szakpolitikák terén*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023

WOPERA Zsuzsa (szerk.): *A Brüsszel IIb rendelet kommentárja*
A kézirat lezárva: 2023. május 1.
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

KÖZIGAZGATÁSI JOG, PÉNZÜGYI JOG

ORBÁN Szabolcs (szerk.): *Az általános közigazgatási rendtartás
magyarázata. Második, aktualizált, bővített kiadás*
A kézirat lezárva: 2023. március 1.
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

SZAKÁCS Imre (szerk.): *Számviteli Meritum*
Wolters Kluwer, Budapest, 2023

SZILOVICS Csaba: *Pénzügyi jog*
Novissima Kiadó, Budapest, 2023

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG, MUNKAJOG

B. SZABÓ Gábor – ILLÉS István et al. (szerk.): *A bizalmi vagyonkezelés.
Harmadik, bővített és aktualizált kiadás*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

DARÁKNÉ NAGY Szilvia – VILÁGHYNNÉ BÖCSKEI Terézia:
*Polgári jog II. – Kötelmi jog, a PTK-ban foglalt egyes szerződések
(Jogi szakvizsga sorozat)*
A kézirat lezárva: 2023. március 1.
Novissima Kiadó, Budapest, 2023

KINCSES Attila: *Polgári jog I. – Alapelvek, az ember, mint jogalany, a személyiségi jogok, a dologi jog (Jogi szakvizsga sorozat)*

A kézirat lezárva: 2023. január 9.

Novissima Kiadó, Budapest, 2023

RIBAI Csilla: *Polgári jog III. – Öröklési jog (Jogi szakvizsga sorozat)*

A kézirat lezárva: 2022. október 6.

Novissima Kiadó, Budapest, 2022